

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ЛУКАЩУК КАРІНА РУСЛАНІВНА

УДК 343.155/157:343:352

ДИСЕРТАЦІЯ
ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ СЛІДЧОМУ
СУДДІ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

спеціальність 081 – Право

галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ К.Р. Лукашук

Науковий керівник – Торбас Олександр Олександрович,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2025

АНОТАЦІЯ

Лукашук К.Р. Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право (галузь знань 08 – Право). – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2025.

Дисертація є першим у науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням специфіки оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.

Було зроблено висновок, зважаючи на легальне визначення корупційних кримінальних правопорушень, яке надається в законодавстві, що законодавець виділяє наступні ключові ознаки корупції:

1) коло повноважень: корупція пов'язана лише з виконанням службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей;

2) суб'єктний склад: корупція поширюється лише на певну категорію уповноважених осіб (особи, що перелічені в ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції»);

3) наявність конкретної мети: отримання неправомірної вигоди або обіцянка такої вигоди чи схиляння особи до протиправного використання своїх повноважень чи можливостей.

При цьому і доктрина, і чинне законодавство допускають можливість корупційних відносин за участі осіб, жодна з яких не наділена владними повноваженнями. Водночас такий висновок суперечить переліку ознак корупції, який було сформовано, зважаючи на тлумачення, запропоноване законодавцем, адже корупція обов'язково має бути пов'язана з

використанням особою «наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей».

Тому існує необхідність уточнити визначення корупційних кримінальних правопорушень, яке надається в ЗУ «Про запобігання корупції», та викласти в наступній редакції: «корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». У такий спосіб буде зроблене вкрай важливе уточнення, а саме: корупція може виникати та вчинятися не лише за обов'язкової участі представників влади, а також за участю інших осіб, які мають певні розпорядчі повноваження по відношенню до інших. У даному випадку ключовою має бути не наявність службових повноважень, а наявність ієрархічності, у якій один суб'єкт значною мірою залежить від волі іншого в силу побудови структури тієї чи іншої юридичної особи або в силу розпорядчих можливостей. Відповідно, якщо особа, володіючи такими повноваженнями по відношенню до інших, може скористатися ними задля отримання власної вигоди або вигоди третіх осіб всупереч завданням та задачам, які на неї покладено, то в такому випадку можна стверджувати, що вона також може бути суб'єктом корупційної діяльності.

З проведеного аналізу положень КК, КПК України та галузевих нормативно-правових актів було встановлено, що НАБУ, в силу досить широкої підслідності та специфічного характеру відповідних правопорушень, здійснює досудове розслідування не просто корупційних

кримінальних правопорушень, а «особливо небезпечних кримінальних правопорушень, що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави». Необхідність використання такого терміна пояснюється одразу декількома факторами:

1) формулювання «особливо небезпечні», очевидно, є вкрай оціночним, але надає змогу в загальному встановити специфіку діяльності даного правоохоронного органу. Необхідність створення та функціонування діяльності НАБУ вказує на доцільність спеціалізації правоохоронних органів не лише відповідно до предмета протизаконного посягання, а і відповідно до потенційного незаконного політичного та іншого впливу. Вивід відповідного правоохоронного органу з підпорядкування інших існуючих, власне, і дозволяє мінімізувати наслідки такого впливу та забезпечити об'єктивне розслідування;

2) формулювання «кримінальні правопорушення» є очевидним, адже воно вказує на караність відповідних діянь та, відповідно, кримінальну направленість НАБУ. У даному випадку увагу необхідно звернути саме на те, що не використовується словосполучення «корупційні кримінальні правопорушення», адже саме це формулювання буде відсилати до примітки ст. 45 КК України, що робить формулювання даного терміна нелогічним;

3) формулювання «що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави» є певним заміном формулювання «корупційне правопорушення». Одним із завдань НАБУ є захист держави від найскладніших корупційних кримінальних правопорушень, які вкрай негативно впливають на економічний добробут не окремої категорії осіб, а цілої верстви населення або всієї держави. У даному випадку робиться акцент на тому, що такі правопорушення стосуються саме антикорупційної сфери, проте також мають підвищений рівень та масштаб суспільної небезпеки.

Було запропоновано розглядати підозру як твердження уповноваженої посадової особи про ймовірність вчинення кримінального правопорушення особою, що може бути підтверджено достатніми доказами.

Було доведено особливу роль слідчого судді під час оцінки обґрунтованості та законності врученого повідомлення про підозру. Так, в частині розгляду скарг, які стосуються найбільш важливих прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, обов'язково має бути залучений суб'єкт, який буде максимально неупередженим та об'єктивним. Також, на відміну від судового контролю, прокурорський нагляд, відбувається не ситуативно, а постійно. Відповідно до ст. 36 КПК України, прокурор здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва. Таке процесуальне керівництво відбувається шляхом активного та пасивного контролю за діяльністю слідчого. Слідчий суддя, зі свого боку, здійснює лише ситуативний судовий контроль, коли до нього напряму звертається учасник кримінального провадження для того, щоб захистити власні права, свободи чи законні інтереси.

Крім того, законодавець передбачив окрему процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності до слідчого судді, що також має вказувати на його особливу роль. Крім того, рішення прокурора також можуть бути предметом оскарження до слідчого судді. У даному випадку йдеться не стільки про предмет оскарження, скільки про зміст оскаржуваного рішення та учасників кримінального провадження, які таке рішення, власне, і прийняли. Особливо яскраво це проявляється саме при оскарженні повідомлення про підозру. Тому в процесі оскарження рішень, дій чи бездіяльності ключовим суб'єктом виступає саме слідчий суддя, який у такий спосіб реалізує функцію судового контролю.

Було встановлено, що у кримінальному процесі повідомлення про підозру може оскаржуватися у зв'язку з:

1) необґрунтованістю прийнятого рішення. У даному випадку йдеться про недостатність доказів, у зв'язку з отриманням яких сторона обвинувачення приймає рішення для повідомлення особі про підозру.

2) незаконністю прийнятого рішення. Оскаржуючи незаконність прийнятого рішення, сторона захисту буде посилається на процесуальні порушення, які містяться в самому тексті письмового повідомлення про підозру – відсутність відомостей, які передбачені ст. 277 КПК України, затвердження письмового повідомлення про підозру неуповноваженою особою тощо;

3) незаконністю вручення письмового повідомлення про підозру. У даному випадку підставою оскарження будуть виявлені стороною захисту порушення вручення письмового повідомлення про підозру.

Було доведено, що при оцінці обґрунтованості підозри у корупційних кримінальних правопорушеннях слідчі судді будуть перевіряти наявність достатньої сукупності доказів, які вказують на:

- існування події та складу корупційного кримінального правопорушення;

- причетність особи до інкримінованого корупційного кримінального правопорушення;

- наявність причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим корупційним кримінальним правопорушенням та наслідками, які настали (для корупційних кримінальних правопорушень з матеріальним складом).

Такі критерії є універсальними та можуть бути застосовані не лише до корупційних кримінальних правопорушень. Це пояснюється тим, що обґрунтованість підозри є універсальним поняттям, яке буде залежати не від категорії кримінального правопорушення, а від наявної сукупності доказів у відповідному кримінальному провадженні. Водночас, провівши аналіз судової практики ВАКС, можна помітити, що щодо корупційних кримінальних правопорушень питання оцінки обґрунтованості підозри не є

формальним, а слідчі судді досить детально досліджують докази, на які посилаються сторони кримінального провадження.

Запропоновано ч. 1 ст. 278 КПК України викласти в наступній редакції: «1. Письмове повідомлення про підозру вручається ~~в день його складення~~ слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень». Така пропозиція була сформульована після вивчення релевантної практики ВС. Також вказується, що юридичні наслідки повідомлення про підозру виникають не з моменту складання чи затвердження письмового повідомлення про підозру, а з моменту вручення такого повідомлення. Власне, день, коли ця підозра була складена, не має принципового значення для підозрюваного.

Запропоновано ст. 303 КПК України доповнити частиною 1-1 наступного змісту:

«1-1. Скарга подається в письмовій формі.

У скарзі зазначаються:

1) найменування суду, до слідчого судді якого звертається особа, яка подає скаргу;

2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) рішення, дія або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка оскаржується;

4) вимоги особи, яка подає скаргу, та їхнє обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність рішення, дії чи бездіяльності;

5) перелік матеріалів, що додаються.

Скарга підписується особою, яка її подає. Якщо скаргу подає захисник, представник потерпілого, або особа, яка відповідно до частини першої даної статті представляє інтереси особи, яка подає скаргу, то до неї додаються

оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог цього Кодексу».

Відповідно, ст. 304 КПК України доцільно доповнити ч. 1-1 наступного змісту:

«1-1. Слідчий суддя, встановивши, що скаргу подано без додержання вимог, передбачених частиною 1-1 статті 303 цього Кодексу, постановляє ухвалу про залишення скарги без руху, в якій зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їхнього усунення, який не може перевищувати семи днів з дня отримання ухвали особою, яка подала скаргу. Копія ухвали про залишення скарги без руху невідкладно надсилається особі, яка подала апеляційну скаргу».

Такий висновок було зроблено шляхом зіставлення поняття «скарга» в Главі 26 КПК України, та поняття «апеляційна скарга», характеристика якої надається в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. З урахуванням того факту, що законодавець використовує подібні терміни, запропоновано поширити частину вимог, які ставляться до апеляційної скарги, на скарги, які подаються на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві відсутні будь-які нормативні обмеження щодо неможливості повторного звернення з аналогічними скаргами. У зв'язку з цим було запропоновано доповнити ст. 303 КПК України частиною четвертою наступного змісту: «4. Повторне звернення зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора за тих самих підстав не допускається». У такий спосіб буде досягнуто розумний баланс між захистом прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та недопущенням зловживання процесуальними правами. При цьому робиться акцент саме на тому, що повторне звернення не допускається за тієї умови, що у скарзі будуть

зазначені ті самі підстави для оскарження того самого рішення, дії чи бездіяльності.

Одним з основних прав, яким наділений викривач, є право на отримання винагороди. Отримання такої винагороди напряму залежить від обвинувального вироку суду, який, зі свого боку, напряму залежить від обвинувального акту, який, вже в свою чергу, напряму залежить від повідомлення про підозру. Скасування повідомлення про підозру робить неможливим отримання винагороди за відповідним обвинуваченням. Тому ми вважаємо, що викривач також має бути наділений правом подавати апеляційну скаргу за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру. Водночас таке право має бути обмежене його зацікавленістю в кримінальному провадженні. Тому було запропоновано п. 9-3 ч. 1 ст. 393 КПК України викласти в наступній редакції: «викривач – у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу або під час апеляційного оскарження ухвали за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру». У даному випадку наголошується, що викривач зможе подавати апеляційну скаргу лише в тому випадку, коли це прямо стосується питання отримання ним винагороди.

Ключові слова: кримінальне провадження, повідомлення про підозру, прокурор, слідчий суддя, досудове розслідування, судові рішення, допустимість доказів, недопустимість доказу, кримінальне правопорушення, корупція, корупційні прояви, боротьба з корупційними проявами, антикорупційний суд, антикорупційні інституції, антикорупційна юстиція

SUMMARY

Lukashchuk K.R. Appeal to investigating judge against notice of suspicion in investigation of corruption offences. – Qualifying research work as manuscript..

Dissertation for a PhD in Law (081) (field of knowledge 08 – Law). National University «Odesa Law Academy», Odesa, 2025.

The dissertation is the first in the science of criminal procedural law to comprehensively study the specifics of appealing a report of suspicion to an investigating judge during the investigation of corruption criminal offenses.

It was concluded, taking into account the legal definition of corruption criminal offenses provided in the legislation, that the legislator identifies the following key features of corruption:

1) scope of powers: corruption is associated only with the exercise of official powers or related opportunities;

2) subject composition: corruption applies only to a certain category of authorized persons (persons listed in Article 3 of the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption");

3) the presence of a specific goal: obtaining an unlawful benefit or a promise of such a benefit or inducing a person to unlawfully use his powers or opportunities.

At the same time, both the doctrine and the current legislation allow for the possibility of corrupt relations involving persons, none of whom are vested with power. At the same time, such a conclusion contradicts the list of signs of corruption, which was formed taking into account the interpretation proposed by the legislator, since corruption must necessarily be associated with the use by a person of “official powers granted to him or the opportunities associated with them.”

Therefore, there is a need to clarify the definition of corruption criminal offenses, which is provided in the Law of Ukraine "On Prevention of Corruption", and to state it in the following wording: "corruption - the use by a person specified in part one of Article 3 of this Law of the powers granted to him or the opportunities related to them in order to obtain an unlawful benefit or accept such a benefit or accept a promise/offer of such a benefit for himself or other persons or, accordingly, a promise/offer or provision of an unlawful benefit to a person specified in part one of Article 3 of this Law, or at his request to other individuals or legal entities in order to induce this person to unlawfully use the official powers granted to him or the opportunities related to them." In this way, an extremely important clarification will be made, namely: corruption can arise and be committed not only with the mandatory participation of government officials, but also with the participation of other persons who have certain administrative powers in relation to others. In this case, the key point should not be the presence of official powers, but the presence of a hierarchy in which one subject largely depends on the will of another due to the construction of the structure of a particular legal entity or due to administrative capabilities. Accordingly, if a person, possessing such powers in relation to others, can use them to obtain his own benefit or the benefit of third parties contrary to the tasks and objectives assigned to him, then in this case it can be argued that he can also be a subject of corrupt activity.

From the analysis of the provisions of the Criminal Code, the Code of Criminal Procedure of Ukraine and sectoral regulatory legal acts, it was established that NABU, due to its rather broad scope of investigation and the specific nature of the relevant offenses, conducts pre-trial investigations not only of corruption criminal offenses, but also of "especially dangerous criminal offenses that pose a threat to the national anti-corruption security of the state". The need to use such a term is explained by several factors at once:

1) the wording “especially dangerous”, obviously, is extremely evaluative, but allows us to generally establish the specifics of the activities of this law enforcement agency. The need to create and operate the NABU indicates the expediency of specializing law enforcement agencies not only according to the subject of the unlawful encroachment, but also according to potential illegal political and other influence. The withdrawal of the relevant law enforcement agency from subordination to other existing ones, in fact, allows us to minimize the consequences of such influence and ensure an objective investigation;

2) the wording “criminal offenses” is obvious, as it indicates the punishability of the relevant acts and, accordingly, the criminal focus of the NABU. In this case, attention should be paid to the fact that the phrase “corruption criminal offenses” is not used, since this wording will refer to the note to Article 45 of the Criminal Code of Ukraine, which makes the wording of this term illogical;

3) the wording “that pose a threat to the national anti-corruption security of the state” is a kind of substitute for the wording “corruption offense”. One of the tasks of the NABU is to protect the state from the most complex corruption criminal offenses, which have an extremely negative impact on the economic well-being not of a separate category of persons, but of an entire segment of the population or the entire state. In this case, the emphasis is on the fact that such offenses relate specifically to the anti-corruption sphere, but also have an increased level and scale of public danger.

It was proposed to consider suspicion as a statement by an authorized official about the probability of a criminal offense being committed by a person, which can be confirmed by sufficient evidence.

The special role of the investigating judge in assessing the validity and legality of the served notice of suspicion was proven. Thus, in the part of considering complaints that concern the most important rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings, a subject must be

involved who will be as impartial and objective as possible. Also, unlike judicial control, prosecutorial supervision does not occur situationally, but constantly. In accordance with Art. 36 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, the prosecutor supervises the pre-trial investigation in the form of procedural guidance. Such procedural guidance occurs through active and passive control over the activities of the investigator. The investigating judge, for his part, exercises only situational judicial control when a participant in criminal proceedings directly addresses him in order to protect his own rights, freedoms or legitimate interests.

In addition, the legislator has provided for a separate procedure for appealing decisions, actions or inaction to the investigating judge, which should also indicate his special role. In addition, the prosecutor's decisions may also be the subject of an appeal to the investigating judge. In this case, it is not so much about the subject of the appeal as about the content of the contested decision and the participants in the criminal proceedings who actually made such a decision. This is especially evident when appealing a report of suspicion. Therefore, in the process of appealing decisions, actions or inaction, the key subject is the investigating judge, who thus implements the function of judicial control.

It was established that in criminal proceedings a report of suspicion may be appealed due to:

1) the unfoundedness of the decision. In this case, it is a question of insufficient evidence, in connection with the receipt of which the prosecution makes a decision to notify the person of suspicion.

2) the illegality of the decision. Appealing the illegality of the decision, the defense will refer to procedural violations contained in the text of the written notice of suspicion itself - the absence of information provided for in Art. 277 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, approval of the written notice of suspicion by an unauthorized person, etc.;

3) the illegality of the delivery of the written notice of suspicion. In this case, the grounds for the appeal will be the violations of the delivery of the written notice of suspicion identified by the defense.

It has been proven that when assessing the validity of suspicion in corruption criminal offenses, investigating judges will verify the presence of a sufficient set of evidence indicating:

- the existence of the event and the composition of the corruption criminal offense;

- the involvement of the person in the incriminated corruption criminal offense;

- the presence of a causal link between the committed corruption criminal offense and the consequences that occurred (for corruption criminal offenses with a material component).

Such criteria are universal and can be applied not only to corruption criminal offenses. This is explained by the fact that the validity of suspicion is a universal concept that will depend not on the category of the criminal offense, but on the available set of evidence in the relevant criminal proceedings. At the same time, having analyzed the judicial practice of the Supreme Court of Criminal Procedure, it can be noted that with regard to corruption criminal offenses, the issue of assessing the validity of suspicion is not formal, and investigating judges examine the evidence referred to by the parties to the criminal proceedings in sufficient detail.

It is proposed to set out Part 1 of Article 278 of the Criminal Procedure Code of Ukraine in the following wording: “1. A written report of suspicion shall be served on the day of its preparation by the investigator or prosecutor, and in the event of impossibility of such service – in the manner provided for by this Code for the service of reports.” Such a proposal was formulated after studying the relevant practice of the Supreme Court. It is also indicated that the legal consequences of a report of suspicion arise not from the moment of preparation

or approval of a written report of suspicion, but from the moment of delivery of such a report. Actually, the day when this suspicion was prepared is of no fundamental importance for the suspect.

It is proposed to supplement Article 303 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine with Part 1-1 of the following content:

"1-1. The complaint shall be filed in writing.

The complaint shall indicate:

1) the name of the court to which the investigating judge is addressed by the person filing the complaint;

2) the surname, first name and patronymic (name), place of residence (stay) of the person filing the complaint, as well as the number of the means of communication, e-mail address, if any;

3) the decision, action or inaction of the investigator, inquirer or prosecutor that is being appealed;

4) the requirements of the person filing the complaint and their justification, indicating what constitutes the illegality of the decision, action or inaction;

5) a list of attached materials.

The complaint shall be signed by the person filing it. If the complaint is filed by a defense attorney, a representative of the victim, or a person who, in accordance with part one of this article, represents the interests of the person filing the complaint, then duly executed documents confirming his authority in accordance with the requirements of this Code shall be attached to it.

Accordingly, it is appropriate to supplement part 1-1 of Article 304 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine with the following content:

"1-1. The investigating judge, having established that the complaint was filed without complying with the requirements stipulated in part 1-1 of Article 303 of this Code, shall issue a ruling to leave the complaint without action, which shall indicate the shortcomings of the complaint and establish a sufficient period for their elimination, which may not exceed seven days from the date of receipt

of the ruling by the person filing the complaint. A copy of the ruling to leave the complaint without action shall be immediately sent to the person filing the appeal."

This conclusion was made by comparing the concept of "complaint" in Chapter 26 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine and the concept of "appeal complaint", the characteristics of which are given in the current criminal procedural legislation. Taking into account the fact that the legislator uses similar terms, it is proposed to extend some of the requirements relating to an appeal complaint to complaints filed against decisions, actions or inaction of an investigator, inquirer and prosecutor.

The current criminal procedural legislation does not contain any regulatory restrictions on the impossibility of re-filing similar complaints. In this regard, it was proposed to supplement Article 303 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine with part four of the following content: "4. Re-filing a complaint against a decision, action or inaction of an investigator, inquirer or prosecutor on the same grounds is not allowed". In this way, a reasonable balance will be achieved between the protection of the rights, freedoms and legitimate interests of participants in criminal proceedings and the prevention of abuse of procedural rights. At the same time, the emphasis is placed on the fact that a repeated appeal is not allowed provided that the complaint states the same grounds for appealing the same decision, action or inaction.

One of the basic rights that a whistleblower is granted is the right to receive remuneration. Receiving such remuneration directly depends on the court's conviction, which, in turn, directly depends on the indictment, which, in turn, directly depends on the report of suspicion. The cancellation of the report of suspicion makes it impossible to receive remuneration for the relevant accusation. Therefore, we believe that the whistleblower should also be granted the right to file an appeal based on the results of considering the complaint on the report of suspicion. At the same time, such a right should be limited by his interest in the

criminal proceedings. Therefore, it was proposed to provide for clause 9-3 of part 1 of Art. 393 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine should be worded as follows: “a whistleblower – in the part that concerns his interests when deciding on the issue of payment of remuneration to him as a whistleblower or during an appeal against a decision based on the results of consideration of a complaint on a report of suspicion”. In this case, it is emphasized that a whistleblower will be able to file an appeal only if it directly concerns the issue of receiving remuneration.

Keywords: criminal proceedings, report of suspicion, prosecutor, investigating judge, pre-trial investigation, court decision, admissibility of evidence, inadmissibility of evidence, criminal offense, corruption, corruption manifestations, fight against corruption manifestations, anti-corruption court, anti-corruption institutions, anti-corruption justice

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лукашук К.Р. Підстави для скасування підозри у кримінальному процесі. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2024. № 27. С. 94-99. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-14-27-94-99>.

2. Лукашук К.Р. Оскарження незаконного повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2024. №4. С. 260-265. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.42>.

3. Лукашук К.Р. Загальна характеристика підстав оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. №12. С. 643-646. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/150>.

4. Lisitsyna, Y., Gurtieva, L., Pavlyshyn, A., Lukashchuk, K., & Nuriyev, E.Z. Corruption Crimes and Peculiarities of their Investigation Procedure under Martial Law. *Amazonia Investiga.* 2022. № 11(54). P. 41-49. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.4>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Лукашук К.Р. Оскарження повідомлення про підозру в корупційному правопорушенні. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів: матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024).* / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024.С. 445-446.

2. Лукащук К.Р. Concept and essence of corruption in local self-government bodies *Поняття та сутність корупції в органах місцевого самоврядування. Сучасні виклики соціально-економічного розвитку для державної політики, юридичної практики та бізнес-адміністрування. Contemporary Challenges of Socio-Economic Development for Public Policy, Legal Practice and Business Administration : 2nd International Conference (May 28–29, 2024. Warsaw, Poland) : East European Association of Scientists, 2024. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12391512>.*

3. Лукащук К. Р. Повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 341-343.*

4. Лукащук К. Р. Повідомлення про підозру особі, що знаходиться за межами кордону України: проблеми теорії та практики. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / уклад.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 96-99.*

5. Лукащук К. Р. Новелізація інституту оскарження повідомлення про підозру слідчому судді. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеяна, К.І. Спасової ; уклад.: Ю.Д. Батан, О.С. Бондарчук, В. С. Кучерявенко ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. С. 175-178.*

6. Лукашук К. Р. Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді: багатоаспектність поняття. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 лист. 2021) / відп. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; НУ «ОЮА». Одеса, 2021. С. 111-114.

7. Лукашук К.Р. Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень. *Правова наука і державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів*. матеріали XV Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Суми, 26 квітня 2024). / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: СФ ХНУВС, 2024. С. 209-211.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ТА РОЛІ СЛІДЧОГО СУДДІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ	13
1.1. Поняття та ознаки корупційних кримінальних правопорушень.....	13
1.2. Правова природа підозри та повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.....	33
1.3. Слідчий суддя як гарант захисту прав особи під час досудового розслідування: процесуальні функції та межі контролю.....	51
РОЗДІЛ II. ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	64
2.1. Підстави оскарження повідомлення про підозру у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень.....	64
2.2. Процесуальний порядок подання скарги на повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.....	105
РОЗДІЛ III. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ТА ОСКАРЖЕННЯ СКАРГИ НА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ	121
3.1. Порядок розгляду скарг на повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.....	121
3.2. Порядок оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.....	139
ВИСНОВКИ	152
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	162
ДОДАТКИ	179

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВС – Верховний Суд

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК України – Кримінальний кодекс України

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

п. – пункт

ст. – стаття

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю забезпечення ефективного судового контролю за додержанням прав і свобод людини у досудовому кримінальному провадженні, особливо в умовах боротьби з корупцією. Повідомлення про підозру є одним з ключових етапів досудового розслідування, тому можливість перевірки підозри судом виступає запорукою дотримання принципу верховенства права. Водночас на практиці існує правова невизначеність щодо підстав та порядку такого оскарження, що викликає численні дискусії серед науковців і практиків.

Загострення уваги держави та суспільства до боротьби з корупцією призвело до створення спеціалізованих антикорупційних органів і запровадження окремого порядку розслідування таких правопорушень. Проте законодавча модель оскарження повідомлення про підозру не зазнала суттєвих змін і залишається предметом неоднозначного тлумачення. Зокрема, проблеми виникають у зв'язку з відсутністю чіткого процесуального механізму, неузгодженістю між нормами чинного кримінального процесуального законодавства України. Окремої уваги потребує також забезпечення балансу між інтересами сторони обвинувачення, яка здійснює повідомлення про підозру, та правом особи на ефективний захист. Недостатній рівень процесуальних гарантій на стадії досудового розслідування може спричинити порушення фундаментальних прав, у тому числі права на свободу, презумпції невинуватості тощо.

Проблематикою розслідування корупційних кримінальних правопорушень, повідомлення про підозру у вчиненні відповідних діянь та оскарження такого повідомлення переймалися такі вітчизняні вчені, як Ю.П. Аленін, В.В. Андрух, П.П. Андрушко, О.В. Баулін, Н.Р. Бобечко, Н.С. Бублик, В.В. Вапнярчук, В.О. Гарматюк, Н.В. Глинська, І.В. Гловюк, В.О. Гринюк, В.В. Гура, С.М. Гусаров, В.А. Завтур, О.З. Захарчук, Д.І. Камчатна,

О.В. Капліна, Д.І. Клепка, Н.Р. Костів, Г.Р. Крет, Д.Є. Крикливець, С.Г. Кримчук, К.Є. Лисенкова, Л.М. Лобойко, О.В. Маслюк, М.І. Мельник, Д.Г. Михайленко, С.В. Нагачевський, А.А. Павлишин, Ю.Є. Полянський, С.О. Пшенічко, А.А. Ренкас, І.В. Рогатюк, О.В. Ромасєв, М.Є. Савенко, Н.П. Сиза, Х.Р. Слюсарчук, О.О. Торбас, А.Р. Туманянц, С.В. Шапутько та інші. Водночас необхідно зазначити, що у правовій доктрині проблематика оскарження повідомлення про підозру не досліджувалася з точки зору саме корупційних кримінальних правопорушень, що вказує на актуальність даної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження узгоджується із засадничими положеннями, визначеними в Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку як частини сектора безпеки і оборони України на 2023–2027 роки, схваленому Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023, та виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Реформування кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності в умовах євроінтеграції та протидії злочинності в епоху цифрового суспільства» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки, що підтверджує актуальність та цінність таких напрацювань. Тему дисертації затверджено рішенням вченої ради Національного університету «Одеська юридична академія» від 4 грудня 2021 року, протокол № 3 (уточнено 16 травня 2022 року, протокол № 8).

Мета і завдання дослідження. Метою даного дисертаційного дослідження є вивчення специфіки оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень, а також

формулювання науково обґрунтованих пропозицій змін до чинного кримінального процесуального законодавства України.

Для досягнення зазначеної мети у дисертації вирішувались такі завдання:

- визначити поняття та ознаки корупційних кримінальних правопорушень;
- встановити сутність таких правових явищ, як «підозра» та «повідомлення про підозру»;
- охарактеризувати слідчого суддю як спеціального суб'єкта, уповноваженого на здійснення судового контролю на стадії досудового розслідування;
- проаналізувати підстави оскарження повідомлення про підозру у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень до слідчого судді;
- встановити особливості подання скарги при оскарженні повідомлення про підозру у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень;
- визначити порядок розгляду слідчим суддею скарг при оскарженні повідомлення про підозру корупційних кримінальних правопорушень, а також підстави та порядок оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду зазначених скарг;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині регулювання оскарження повідомлення про підозру, в тому числі підозру щодо корупційних правопорушень.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень.

Предметом дослідження є підстави та порядок оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді при розслідуванні корупційних правопорушень.

Методи дослідження. Методологічним підґрунтям дисертаційного дослідження виступає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження. За допомогою діалектичного методу визначено

правову природу таких понять, як корупція (п. 1.1), підозра та повідомлення про підозру (п. 1.2) тощо. Системний метод та метод системно-структурного аналізу дозволив сформулювати класифікацію підстав оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень (п. 2.1), підстав для оскарження та скасування ухвал слідчих суддів за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру (п. 3.2) тощо. Формально-юридичний метод було застосовано при визначенні понятійно-категоріального апарату дослідження, аналізі положень чинного кримінального процесуального законодавства та судової практики (розділи 1, 2, 3). Логіко-нормативний метод використовувався при формулюванні змін та доповнень до чинного кримінального процесуального законодавства України (розділи 1, 2, 3).

Теоретичною основою дисертаційного дослідження виступають наукові розробки українських вчених у галузі загальної теорії права, кримінального, кримінально-процесуального, адміністративного та інших галузей права.

Нормативну базу дисертаційного дослідження складають Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про корупцію», «Про Національне антикорупційне бюро України», «Про Вищий антикорупційний суд», інші закони та підзаконні нормативно-правові акти.

Емпіричну базу дослідження складають рішення Верховного Суду, Вищого антикорупційного суду та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду, інших судів першої та апеляційної інстанції (всього – 68 судових рішень).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим у науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням специфіки оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.

За результатами дисертаційного дослідження отримано наступні результати, що мають наукову новизну:

вперше:

- запропоновано розглядати діяльність НАБУ як розслідування «особливо небезпечних кримінальних правопорушень, що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави» задля розмежування понять «корупційні кримінальні правопорушення», яке міститься в КК України, та тих правопорушень, які віднесені до підслідності НАБУ відповідно до ст. 216 КПК України;

- задля кращого гарантування реалізації права на захист під час оскарження повідомлення про підозру пропонується в ст. 276 КПК України передбачити обов'язок сторони обвинувачення одразу після повідомлення про підозру та роз'яснення прав також надати доступ до матеріалів досудового розслідування, якими обґрунтовується відповідна підозра (крім матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню);

- запропоновано за аналогією з процедурою подання апеляційної скарги передбачити в ст. 303 КПК України вимоги, які мають висуватися до скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора (скарга подається в письмовій формі; у скарзі зазначаються найменування суду, до слідчого судді якого звертається особа, яка подає скаргу; прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; рішення, дія або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка оскаржується; вимоги особи, яка подає скаргу, та їхнє обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність рішення, дії чи бездіяльності; перелік матеріалів, що додаються; скарга підписується особою, яка її подає), а також передбачити в ст. 304 КПК України можливість винести слідчому судді ухвалу про залишення скарги без руху, в якій зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їхнього усунення;

- аргументовано необхідність надання викривачу права на подання апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру;

удосконалено:

- визначення корупції, яку відповідно до вимог ЗУ «Про запобігання корупції» доцільно розглядати як «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей»;

- перелік підстав оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді, до яких належать: 1) необґрунтованість прийнятого рішення; 2) незаконність прийнятого рішення; 3) незаконність вручення письмового повідомлення про підозру;

- позицію щодо необхідності уточнення нормативного регулювання в частині закріплення заборони повторного звернення зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора за тих самих підстав;

- перелік підстав для оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру, до яких запропоновано відносити наступні: 1) апеляційна скарга стосується самої підозри; 2) апеляційна скарга стосується висновків або дій слідчого судді; 3) апеляційна скарга стосується і підозри, і рішення слідчого судді;

набуло подальшого розвитку:

- визначення поняття «підозра», яку в межах кримінального процесу пропонується розглядати як твердження уповноваженої посадової особи про

ймовірність вчинення кримінального правопорушення особою, що може бути підтверджено достатніми доказами;

- формулювання переліку критеріїв, які має оцінити слідчий суддя при дослідженні питання обґрунтованості підозри при розслідуванні корупційних правопорушень, до яких належать існування події та складу корупційного кримінального правопорушення; причетність особи до інкримінованого корупційного кримінального правопорушення; наявність причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим корупційним кримінальним правопорушенням та наслідками, які настали (для корупційних кримінальних правопорушень з матеріальним складом);

- пропозиція синхронізації нормативного регулювання та практики застосування ч. 1 ст. 278 КПК України шляхом виключення з даного положення імперативної вказівки про необхідність вручення письмового повідомлення про підозру в день його складання;

- позиція щодо необхідності внесення змін до ст. 306 КПК України шляхом виключення імперативного правила про неможливість проведення розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність без участі осіб, які подали таку скаргу, у випадках, коли такі особи заявили клопотання про розгляд скарги без їхньої участі.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки можуть бути використані в:

- науково-дослідній роботі – для подальших наукових досліджень особливостей оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді, в тому числі при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень;

- правотворчій діяльності – для удосконалення нормативної регламентації оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень;

- правозастосовній діяльності – для забезпечення єдності у застосуванні положень кримінального процесуального законодавства у процесі оскарження

повідомлення про підозру до слідчого судді при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень;

- навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Кримінальний процес», а також спеціальних курсів «Права людини у сфері кримінальної юстиції», «Сучасні проблеми кримінального та кримінально-процесуального права», «Актуальні питання сучасного кримінального провадження» та ін. (Акт впровадження Національного університету «Одеська юридична академія» від 28 травня 2025 року).

Особистий внесок здобувача. Викладені в дисертації положення, які виносяться на захист, розроблені автором особисто. В статті «Corruption Crimes and Peculiarities of their Investigation Procedure under Martial Law» (пер. «Корупційні злочини та особливості процедури їх розслідування в умовах воєнного стану»), Amazonia Investiga. 2024. № 11(54). Р. 41-49, автор запропонував зміни до кримінального процесуального законодавства щодо вдосконалення розслідування кримінальних правопорушень.

Апробація результатів дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження були оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи» (Одеса, 20 листопада 2021 року); Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку» (Одеса, 17 грудня 2021 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (Одеса, 9 грудня 2022 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (Одеса, 19 травня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова наука і

державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів» (Суми, 26 квітня 2024 року); Міжнародній конференції «Сучасні виклики соціально-економічного розвитку для державної політики, юридичної практики та бізнес-адміністрування» (Варшава, 28-29 травня 2024 року).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображено в одинадцяти наукових публікаціях, у тому числі в трьох статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, одній статті, опублікованій у виданні, включеному до міжнародної наукометричної бази Web of Science, а також семи тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (179 найменувань) та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації складає 187 сторінок, з них основний текст – 161 сторінка, три додатки розміщені, на дев'яти сторінках.

РОЗДІЛ І. КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ТА РОЛІ СЛІДЧОГО СУДДІ НА СТАДІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

1.1. Поняття та ознаки корупційних кримінальних правопорушень

Нормальне функціонування держави неможливе без передбачених порядків обмеження прав та свобод громадян шляхом застосування до них примусу. Одним із основних завдань держави є надання можливості всім особам рівною мірою реалізовувати свої права, при цьому контролюючи, щоб такі права не ставили під загрозу інтереси інших осіб, суспільства чи держави в цілому. І як один із способів реагування на такі потенційні порушення є можливість застосування примусу. Однак сам факт існування у відповідних посадових осіб можливості застосовувати примус не може бути підставою для невибіркового його застосування. Будь-які обмеження прав та свобод особи насамперед мають відбуватися «відповідно до закону» – конструкт, до якого дуже часто звертається ЄСПЛ, зазначаючи, що «під терміном «закон» [...] слід розуміти як норми, встановлені писаним правом, так і правила, що сформувалися у прецедентному праві. Закон має відповідати якісним вимогам, насамперед вимогам «доступності» та «передбачуваності» [25, с. 11]. Власне, сам закон, відповідно до позиції ЄСПЛ, має бути доступним для всіх зацікавлених осіб і викладеним з такою точністю, що вони зможуть відповідно коригувати свою поведінку і, за потреби при належній консультації, розуміти й прогнозувати в межах розумного наслідки його дії [25, с. 15]. Відповідно, застосування примусу повинно відбуватися не лише за умов, що така можливість передбачена у тому чи іншому нормативно-правовому акті, а і за умов, що цей нормативно-правовий акт відповідає змістовним вимогам закону, як про це неодноразово наголошували низка міжнародних урядових та неурядових організацій.

Проте лише наявність закону (у його широкому розмінні) ще не може гарантувати, що застосування примусу з боку уповноважених посадових осіб

буде правомірним. Якщо не брати до увагу питання підстав застосування, а сконцентруватися лише на процедурних аспектах, то майже будь-яка дія з боку уповноважених посадових осіб може стати предметом оскарження до вищестоящего органу або відповідної посадової особи. Особливо це стосується випадків, коли в результаті застосування примусу особа зазнає обмежень власних прав чи законних інтересів, адже навіть лише факт існування додаткового контролю при застосуванні такого примусу вже змушує уповноважених посадових осіб реалізовувати свої повноваження у суворій відповідності до закону.

Очевидно, що найбільших обмежень прав та свобод людина може зазнати саме під час розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень. Процес притягнення особи до кримінальної відповідальності несе не лише негативні репутаційні наслідки, але і може призвести, наприклад, до обмеження свободи при застосуванні запобіжних заходів. Відповідно, особа, яка отримує статус підозрюваної, одразу стає вкрай вразливою перед такими обмеженнями, у зв'язку з чим держава повинна надати такій особі додаткові механізми захисту своїх прав. Незважаючи на те, що засада змагальності є однією з базових у кримінальному провадженні, реальної змагальності на стадії досудового розслідування досягти вкрай складно. У більшості випадків сторони отримують відносно рівний статус у суді, де вони користуються однаковими правами в процесі дослідження доказів та під час аргументації перед судом власної позиції. Водночас стадія досудового розслідування вирізняється наданням стороні обвинувачення значно ширших повноважень, ніж стадія судового розгляду, задля забезпечення ефективного та дієвого розслідування кримінального правопорушення. Відповідно, з метою компенсації такої нерівності законодавець має передбачити додаткові механізми захисту прав осіб, які стали учасниками кримінальних процесуальних відносин та відносно яких проводиться слідство. Власне, одним з таких механізмів і є можливість оскарження до слідчого судді повідомлення про підозру.

Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України (який з'явився лише через 5 років після того, як КПК України набрав законної сили), до слідчого судді може бути оскаржене «повідомлення слідчого, дізнавача, прокурора про підозру після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом» [42]. З такою скаргою, відповідно, можуть звернутися підозрюваний, його захисник чи законний представник.

Загалом необхідно зазначити, що юридична спільнота позитивно відреагувала на появу даного пункту в ст. 303 КПК України, адже подібні інститути оскарження були передбачені ще в КПК України 1960 року. Власне, саме через неможливість підозрюваних оскаржувати факт отримання ними даного процесуального статусу законодавець вирішив передбачити окремий механізм такого оскарження, зазначаючи, що такі скарги має розглядати слідчий суддя.

Практика застосування п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, а також численні наукові та практичні публікації свідчать про те, що на даний момент досі лишається багато невирішених питань щодо підстав, порядку та процедури оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді. Саме у зв'язку з цим наукові дослідження з цієї проблеми є вкрай затребуваними, що, власне, і пояснює актуальність даного дисертаційного дослідження. Водночас необхідно зазначити, що найчастіше серед практиків у процесі застосування даного положення КПК України виникають питання щодо підстав, за яких може відбуватися таке оскарження, адже фактично перевірка обґрунтованості чи законності підозри виходить за межі судового контролю та більше схожа на фактичне встановлення винуватості чи невинуватості особи (хоча і в межах підозри). У зв'язку з цим виникла потреба дослідити особливості оскарження повідомлення про підозру щодо окремої категорії кримінальних правопорушень. А з урахуванням постійної актуальності питання боротьби з

корупцією, а також через існування спеціалізованих органів досудового розслідування та суду, найбільш правильним і доцільним буде дослідження специфіки оскарження повідомлення про підозру саме при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.

Водночас така умовна спеціалізація даного дисертаційного дослідження змушує нас насамперед застосувати метод індукції – переходу від окремих частин до аналізу загального поняття. Відповідно, задля того, щоб повною мірою оцінити специфіку оскарження повідомлення про підозру слідчого судді при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, необхідно встановити, що таке корупційні кримінальні правопорушення та які діяння, передбачені КК України, до них належать.

Досліджуючи це питання, насамперед необхідно встановити, що таке корупція та чому у законодавця виникла необхідність не лише виділяти корупційні кримінальні правопорушення, а і розробити цілу систему правоохоронних, судових та інших органів, які би займалися виключно питаннями попередження, виявлення та припинення корупційних проявів.

Проблематикою визначення корупції науковці переймалися досить давно, у зв'язку з чим наявна велика кількість робіт, які присвячені саме даній проблемі. Як слушно зазначає С.М. Гусаров, історія держави та права свідчить, що корупція є однією з найдавніших складових суспільних відносин. Проте з розширенням регіональної та глобальної політичної, економічної та культурної інтеграції корупція набуває масштабу загрози для всього світу. Її розповсюдження в різних сферах суспільно-політичного життя як на національному, так і на міжнародному рівнях є невідворотним наслідком глобалізаційних процесів. Тому сьогодні корупцію не можна вважати проблемою лише окремої країни, наприклад, України, адже вона не має «національності» [23, с. 10]. «Нині корупція поширилася на всі сфери й рівні життєдіяльності суспільства та фактично стала його атрибутом. Вона завдає удару політичній системі, економіці, обороноздатності країни, викликає сумніви в населення щодо спроможності державних службовців захищати

національні інтереси, а не лише дбати про власне збагачення. Корупція підриває довіру громадян до влади загалом, адже є однією з основних загроз національній безпеці України. Відповідно, усебічне дослідження сутності корупції, причин її виникнення і стійкого відтворення, форм вияву корупційних діянь у сучасному українському суспільстві, вивчення та узагальнення досвіду протидії корупції в різних країнах світу, а також обґрунтування на цій підставі заходів, що сприяють успішній боротьбі із зазначеним явищем, є важливим завданням юридичної науки» [65, с. 12].

Власне, саме поняття корупції, її вплив на процеси державотворення та способи протидії досліджувалися ще Арістотелем, Цицероном, Н. Макіавеллі, Т. Гоббсом та іншими визначними мислителями та науковцями. Очевидно, що їхні підходи до аналізу даного явища не втратили актуальність, адже концептуально сама сутність корупції як явища являється незмінною фактично з того моменту, коли корупцію, власне, і визнали проблемою. Однак необхідно зазначити, що предметом даного дисертаційного дослідження є не сама корупція, а специфіка оскарження повідомлення про підозру, тому, з метою недопущення штучної зміни об'єкта та предмета даного дослідження, доцільно зупинитися лише на позиціях сучасних науковців, які досліджували і досліджують феномен корупції у прив'язці до умов сьогодення.

В. Гура, досліджуючи визначення корупції, виділяє кілька підходів: традиційний або нормативно-ціннісний, котрий трактує корупцію як порушення правових, моральних та етичних норм; модерністський або класичний, в якому корупція розуміється як незаконна діяльність або продажність осіб, що перебувають при владі; економічний або ринковоцентристський, при якому корупція виступає як неофіційний політико-економічний ринок; ревізійністський або функціональний, згідно з яким корупція може бути позитивним явищем для економіки, що перебуває у транзитному стані; політологічний або політичний, де корупція розглядається як інститут, який проявляється у використанні влади для впливу на політичні процеси; біхевіористичний або соціально-психологічний, що вбачає в корупції

соціально-психологічне явище у всіх її формах; інституційний або державно-управлінський, який характеризує корупцію як специфічну форму відносин у межах державної влади, що передбачає незаконний обмін службових прав на особисті вигоди [21]. О. Макаренков, пропонує «концепт «корупція», зміст якого заперечує правопорядок й ототожнюється з правопорушенням, виявляючи, відповідно, формально-юридичну структуру, що складається з суб'єкта; мети та інших елементів суб'єктивної сторони; об'єкта; засобів та діянь як компонентів об'єктивної сторони» [52, с. 8].

М. Мельник стверджує, що «корупція – соціальне явище, зумовлене соціальними закономірностями розвитку та справляє негативний вплив на соціальні процеси. Корупція пронизує всі соціальні сфери суспільства, певним чином деформуючи суспільні відносини. Корупція – це спосіб мислення, який зумовлює спосіб життя» [55, с. 20, 11]. Аналізуючи багатогранність корупції, дослідник доходить висновку, що її можна розглядати як соціальне явище (загалом та в окремих аспектах – політичному, економічному, історичному, культурному, моральному тощо), а також як соціологічну, кримінологічну та правову категорію. У кримінологічному контексті корупція трактується як суспільне явище, що охоплює сукупність корупційних правопорушень, пов'язаних із незаконним використанням державними службовцями наданої їм влади, посадових повноважень та відповідних можливостей для досягнення власних інтересів або інтересів третіх осіб. Водночас до корупційних правопорушень належать і дії, що сприяють їхньому вчиненню, їхньому приховуванню чи потуранню їм. З правової точки зору корупція являє собою систему різних за характером і рівнем суспільної небезпеки, проте єдиних за своєю суттю корупційних дій, а також порушень етичних норм поведінки посадових осіб, пов'язаних із цими діями [56, с. 110].

Л.Г. Удовика та І.О. Калугіна, підсумовуючи різні визначення корупції, зазначають, що «спільним для них є визнання того, що це є протиправне, антисоціальне явище, яке різною мірою охоплює всі сфери суспільства та пов'язане з неправомірним використанням особами наданої їм влади,

повноважень чи засобів впливу з метою задоволення особистих корисливих інтересів (або інтересів третіх осіб). Особливість корупції з-поміж іншого полягає в тому, що, формуючись у суспільстві, вона справляє на нього руйнівний вплив, а в разі її суттєвого поширення на більшість сфер, здатна не лише істотно ускладнити розвиток суспільства, а й створити реальну загрозу існуванню» [103, с. 52].

Як зазначають вчені, суспільна загроза, що випливає з корупції, є однаковою для всіх країн і проявляється наступним чином: а) державна політика формується під впливом приватних інтересів осіб, які перебувають при владі та можуть впливати на прийняття рішень значно більше, ніж самі державні інституції, що мають забезпечувати суспільні інтереси. Водночас ключові рішення, які мають вирішальний вплив на життя суспільства, ухвалюються за корупційною схемою або з метою прикриття корупціонерів, залежних від різних «тіньових» фігур; б) безпосередні збитки від корупції призводять до зниження доходів державного бюджету, що зі свого боку скорочує обсяг виробленого валового національного продукту; в) корупція сприяє поширенню тіньової економіки та руйнує конкуренцію, оскільки незаконні винагороди державним службовцям створюють несправедливі умови, підриваючи ринкові відносини, стимулюють утворення нових корупційних монополій, часто пов'язаних із організованою злочинністю, і знижують ефективність економіки загалом; г) корупція позбавляє державу можливості гарантувати дотримання справедливих правил гри на ринку, що дискредитує як саму ідею ринкової конкуренції, так і авторитет держави як неупередженого арбітра; д) вплив корупції на процеси приватизації та банкрутств ускладнює формування ефективних власників; е) неефективне витрачання бюджетних коштів зменшує фінансові можливості держави; є) корупція збільшує витрати суб'єктів економіки, які в результаті перекладаються на споживачів через зростання цін і тарифів; ж) корупційні явища в органах управління дестабілізують не лише їхню роботу, а й функціонування апаратів управління великих корпорацій, що веде до

загального зниження ефективності управління як у державному, так і в комерційному секторах; з) масштабна корупція зменшує можливості залучення як зовнішніх, так і внутрішніх інвестицій, що в принципі ускладнює розвиток держави [23, с. 10].

Тобто хоча на даний момент існує велика кількість різних підходів як до розуміння сутності корупції, так і до впливу даного явища на функціонування держави та суспільства, загалом вчені мають єдине розуміння самої сутності даного поняття. Очевидно, що це пояснюється тривалістю існування корупції та її поширеністю, адже, певно, кожна особа стикалася з цією проблемою хоча б раз у своєму житті. Водночас велике значення має не лише доктринальне розуміння, але і нормативне закріплення даного поняття. Так, відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції» корупція – це «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [30].

Власне, якщо брати за основу саме це визначення (а воно є базовим для будь-якого правника при аналізі корупційних кримінальних правопорушень), то законодавець виділяє наступні ключові ознаки корупції:

1) коло повноважень: корупція пов'язана лише з виконанням службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей;

2) суб'єктний склад: корупція поширюється лише на певну категорію уповноважених осіб (особи, що перелічені в ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції»);

3) наявність конкретної мети: отримання неправомірної вигоди або обіцянка такої вигоди чи схилення особи до протиправного використання своїх повноважень чи можливостей.

Необхідно підкреслити, що законодавець у даному та інших нормативно-правових актах робить уточнення, що обов'язковим суб'єктом корупційних правовідносин має бути особа, яка наділена певними службовими повноваженнями. Відповідно, якщо відносини, подібні до корупційних, відбуваються виключно між, наприклад, представниками приватного сектора, то в такому випадку такі відносини не будуть корупційними, а отже, і складу корупційного кримінального правопорушення вони не повинні створювати. Водночас подальший аналіз норм ЗУ «Про запобігання корупції» частково заперечує таку позицію. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» даний закон поширюється також на осіб, «які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, – у випадках, передбачених цим Законом» [30].

Відповідно, корупція може бути і в приватному секторі. Як зазначає Б. Головкина, під корупцією у приватному секторі економіки слід розуміти «підкуп у комерційних інтересах посадових осіб і працівників суб'єктів господарювання приватного сектора, а так само підкуп державних службовців чи осіб, які надають публічні послуги, або зловживання повноваженнями службовими особами юридичної особи приватного права та особами, які надають публічні послуги з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третіх осіб» [17]. Згідно з поглядами С. Баранова, у приватному секторі об'єктом корупції є три окремі групи суспільних відносин. Перша група охоплює відносини, що стосуються встановленого законом порядку

виконання своїх повноважень державними службовцями та посадовими особами місцевого самоврядування, тобто інтереси публічної служби. Друга група включає суспільні відносини, які регулюють порядок здійснення повноважень іншими службовими особами, що представляють інтереси приватної служби. Третя група стосується суспільних відносин, що визначають законодавчий порядок реалізації повноважень особами, які надають публічні послуги [4]. «З наведеного випливає, що явище корупції у приватній сфері складається із різних форм корупційної діяльності, які об'єктивно склалися в національному та міжнародному бізнес-середовищі» [170, с. 226].

Відповідно, вчені також підтримують позицію, що факти корупції в тому її розумінні, яке є найбільш прийнятним для більшості населення, також можуть бути наявні і в приватному секторі. У більшості випадків одним з учасників таких корупційних відносин буде уповноважена посадова особа, водночас наявні винятки, коли в них будуть брати участь виключно суб'єкти приватного сектора. У такий спосіб можна дійти висновку, що і доктрина, і чинне законодавство допускають можливість корупційних відносин за участі осіб, жодна з яких не наділена владними повноваженнями. Водночас такий висновок суперечить переліку ознак корупції, який було сформовано вище, виходячи з тлумачення, запропонованого законодавцем, адже корупція обов'язково має бути пов'язана з використанням особою «наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». Можна було б стверджувати, що сам по собі термін «повноваження» є досить широким та стосується реалізації не лише владних повноважень, делегованих державою, але і управлінських повноважень по відношенню до підлеглих у приватному секторі. Водночас такий висновок неможливо зробити через слово «службових», яке також зазначено у визначенні, що надається в ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції», вказуючи на необхідності наявності не будь-яких, а саме службових повноважень. Ми вважаємо, що, власне, дане формулювання не повністю відповідає іншим положенням ЗУ «Про запобігання корупції»,

тому дане визначення необхідно уточнити, прибравши слово «службових». Відповідно, визначення, яке надається в ЗУ «Про запобігання корупції», пропонується викласти в наступній редакції: «корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки / пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка / пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей». У такий спосіб буде зроблене вкрай важливе уточнення, а саме: корупція може виникати та вчинятися не лише за обов'язкової участі представників влади, а також за участі інших осіб, які мають певні розпорядчі повноваження по відношенню до інших. У даному випадку ключовою має бути не наявність службових повноважень, а наявність ієрархічності, в якій один суб'єкт значною мірою залежить від волі іншого в силу побудови структури тієї чи іншої юридичної особи або в силу розпорядчих можливостей. Відповідно, якщо особа, володіючи такими повноваженнями по відношенню до інших, може скористатися ними задля отримання власної вигоди або вигоди третіх осіб всупереч завданням та задачам, які не неї покладено, то в такому випадку можна стверджувати, що вона також може бути суб'єктом корупційної діяльності.

Провівши такий аналіз поняття «корупція», можемо перейти до аналізу іншого поняття, яке безпосередньо з нього випливає – «корупційне правопорушення». Так, С.М. Гусаров визначає корупційне кримінальне правопорушення як «умисне зловживання службовим становищем або умисне зловживання шляхом використання службових повноважень чи службового становища, тобто здійснення службовою особою будь-якої дії чи утримання від здійснення дій, що є порушенням законодавства, з метою одержання або

прийняття неправомірної вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших адресатів або, відповідно, здійснення службовою особою дій у вигляді обіцянки/пропозиції або надання такої вигоди певним адресатам з метою схилити уповноважену особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень» [24, с. 53].

Відповідно до ЗУ «Про запобігання корупції», «корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [30]. З урахуванням того, що об'єктом даного дисертаційного дослідження є вивчення специфіки оскарження повідомлення про підозру, доцільним є одразу звузити дане дослідження до аналізу саме корупційних кримінальних правопорушень, тобто діянь, які містять ознаки корупції та за які передбачена кримінальна відповідальність.

Одразу необхідно наголосити, що хоча в сфері протидії корупції базовим є саме ЗУ «Про запобігання корупції», при аналізі поняття «корупційне кримінальне правопорушення» необхідно звертатися саме до КК України – єдиного нормативного акта, який може визначати діяння злочинно караним. І відповідно до примітки до ст. 45 КК України, до корупційних кримінальних правопорушень належать дві групи кримінально караних діянь:

- стаття 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем)»;

- стаття 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем)»;

- стаття 308 «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом

шахрайства або зловживання службовим становищем (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем));

- стаття 312 «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем));

- стаття 313 «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем));

- стаття 320 «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем));

- стаття 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем));

- стаття 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (у випадку вчинення його шляхом зловживання службовим становищем));

- стаття 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»;

- стаття 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»;

- стаття 364 «Зловживання владою або службовим становищем»;

- стаття 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;
- стаття 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;
- стаття 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»;
- стаття 368-3 «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;
- стаття 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»;
- стаття 368-5 «Незаконне збагачення»;
- стаття 369 «Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»;
- стаття 369-2 «Зловживання впливом».

Вчені зазначають, що ознаки корупційних кримінальних правопорушень законодавством чітко не визначені, проте їхній перелік є обмеженим. Визначення певних правопорушень як корупційних значно спрощує роботу правоохоронних і судових органів під час розслідування суспільно небезпечних діянь. Для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення (будь то кримінальний проступок або злочин) та подальшого притягнення винної особи до відповідальності необхідно довести наявність складу правопорушення, передбаченого КК України, відповідно до ч. 1 ст. 2 КК України. Таким чином, склад кримінального правопорушення відіграє ключову роль у забезпеченні законності та обґрунтованості притягнення до кримінальної відповідальності, оскільки підставою для цього є лише повна відповідність діяння всім визначеним законом ознакам правопорушення [64, с. 107]. «До ознак, які дають змогу відрізнити корупційні кримінальні правопорушення від інших видів кримінальних правопорушень, науковці зазвичай відносять сферу їх вчинення, спеціальний суб'єкт, особливі ознаки

суб'єктивної та об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення» [175, с. 5].

Зважаючи на перелік, наведений у ст. 45 КК України, групування корупційних кримінальних правопорушень здійснюється не за критерієм їхнього віднесення до певного розділу Особливої частини КК України, а з урахуванням їхньої специфіки. Це пояснюється тим, що неможливо виокремити єдиний склад корупційних кримінальних правопорушень, на що неодноразово звертається увага в юридичній літературі. Дослідники зазначають, що об'єкт і об'єктивна сторона таких правопорушень мають особливий характер, що ускладнює визначення їхнього спільного родового об'єкта. Це зумовлено тим, що корупційні кримінальні правопорушення можуть належати до різних сфер, зокрема до правопорушень у сфері службової діяльності, професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, військових кримінальних правопорушень, правопорушень у сфері господарської діяльності тощо. Отже, наявність спільного родового об'єкта не є обов'язковою ознакою для групи корупційних кримінальних правопорушень [32, с. 36].

Д.Г. Михайленко зазначає, що «коло корупційних злочинів лише перетинається із колом злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг. Важливою типологізацією корупційних злочинів є їх розподіл на дві принципово різні групи за критерієм механізму корупційних відносин на односторонні та двосторонні корупційні злочини» [57, с. 10].

Привертає увагу та обставина, що кримінальні правопорушення, які передбачені в примітці до ст. 45 КК України, можна поділити на дві групи: умовні та безумовні корупційні кримінальні правопорушення (їх також ще називають злочинами, що можуть визнаватись корупційними за умови вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем, та власне корупційними злочинами) [32, с. 37]. Відповідно, законодавець також підкреслює неоднорідність корупційної кримінальної злочинності, вказуючи

на ту обставину, що деякі із зазначених правопорушень стають корупційними лише за наявності додаткової умови. При цьому в примітці до ст. 45 КК України також надається перелік кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, а саме:

- стаття 366-2 «Декларування недостовірної інформації»;
- стаття 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування».

З урахуванням того, що предметом даного дисертаційного дослідження є не стільки вивчення феномену корупції та встановлення відмежувань між різними видами правопорушень у зазначеній сфері, скільки визначення специфіки оскарження повідомлення про підозру осіб, відносно яких розслідуються «корупційні правопорушення», ми вважаємо, що для проведення більш повного дослідження доцільно розглядати не лише корупційні кримінальні правопорушення, але і правопорушення, пов'язані з корупцією.

Власне, можна було б обмежитись лише тим переліком, який надається в примітці до ст. 45 КК України, проте, з урахуванням того, що об'єктом даного дисертаційного дослідження буде специфіка оскарження повідомлення про підозру, ми також повинні провести аналіз і кримінального процесуального законодавства щодо даного питання. Так, у тексті КПК України досить часто зустрічаються формулювання «корупційні правопорушення» та «корупційні злочини», що вже вказує на відсутність єдиного тлумачення відповідної категорії. Наприклад, у ч. 6 ст. 100 КПК України зазначено, що «речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передаються за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їхнього

збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому цієї частини, такої самої вартості – для їхньої реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом» [48]. При цьому, аналізуючи інші положення кримінального процесуального законодавства, можна побачити, що законодавець веде мову саме про корупційні злочини у прив'язці до викривача або до АРМА, що, власне, і може пояснювати акцент, який робиться саме на злочинах, а не на всіх можливих корупційних кримінальних правопорушеннях.

Більш важливим у даному випадку є оцінка відповідності переліку корупційних кримінальних правопорушень підслідності НАБУ та підсудності ВАКС. Так, відповідно до ст. 1 ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України», «завданням Національного бюро є протидія *корупційним та іншим кримінальним правопорушенням*, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці, а також вжиття інших передбачених законом заходів щодо протидії корупції» [31]. Зі свого боку відповідно до ст. 3 ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд», «завданням Вищого антикорупційного суду є здійснення правосуддя відповідно до визначених законом засад та процедур судочинства з метою захисту особи, суспільства та держави від *корупційних і пов'язаних із ними кримінальних правопорушень* та судового контролю за досудовим розслідуванням цих кримінальних правопорушень, дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а також вирішення питання про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави у випадках, передбачених законом, у порядку цивільного судочинства, а також здійснення правосуддя у справах про застосування санкції, передбаченої пунктом 1-1 частини першої статті 4 Закону України "Про санкції", у порядку адміністративного судочинства» [28]. Таким чином, законодавець досить чітко визначає прямий і безпосередній зв'язок цих спеціальних органів саме з

корупційними кримінальними правопорушеннями, єдиний перелік яких існує в примітці до ст. 45 КК України.

Проте аналіз положень кримінального процесуального законодавства вказує, що такий «безпосередній» зв'язок не є очевидним. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 33-1 КПК України «Вищому антикорупційному суду підсудні кримінальні провадження стосовно корупційних кримінальних правопорушень, передбачених у примітці статті 45 Кримінального кодексу України, *статтями 206-2, 209, 211, 366-2, 366-3 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пунктами 1-3 частини п'ятої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України*» [48]. Таким чином, підслідність ВАКС є ширшою, ніж лише той перелік корупційних кримінальних правопорушень, який наданий у КК України. Ще у 2018 році Ю.Є. Полянський зазначив, що наразі розгляд справ, пов'язаних із корупцією, здійснюється судами загальної юрисдикції, починаючи з окружного рівня. Це фактично означає, що покарання стосується переважно дрібних корупціонерів, тоді як високопосадовці, причетні до масштабних корупційних злочинів, залишаються без належної відповідальності. Саме для здійснення правосуддя щодо таких осіб має бути створений ВАКС. Водночас виникає питання, чи можна вважати цей суд вищим, якщо антикорупційні суди нижчих інстанцій не передбачені. Однак ця обставина не має принципового значення, оскільки інші суди загальної юрисдикції й надалі розглядатимуть відповідні справи відповідно до положень КПК України. Заразом поняття «вищий» у даному контексті підкреслює, що цей суд здійснюватиме правосуддя щодо посадовців, які, обіймаючи найвищі державні посади, завдали найбільших матеріальних збитків через корупцію та сприяли моральному занепаду суспільства. Саме це робить виправданим використання терміна «вищий» стосовно цього судового органу. Крім того, необхідно враховувати, що він буде єдиним у своєму роді в Україні, а отже, його діяльність матиме винятковий характер у порівнянні з іншими судовими інституціями [67, с. 109].

У ч. 5 ст. 216 КПК України, де вказується підслідність НАБУ, взагалі немає згадки про примітку до ст. 45 КК України, а лише зазначається, що «Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов» [48]. Відповідно, НАБУ підслідні і корупційні кримінальні правопорушення, і правопорушення, пов'язані з корупцією, і навіть правопорушення, які відповідно до чинних положень кримінального законодавства взагалі не стосуються корупції. Це вже не кажучи про особливі випадки, які передбачені в ч. 5 ст. 216 КПК України, де, за наявності додаткових вимог, вказано, що детективи НАБУ можуть здійснювати розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, якщо вони стосуються корупційних. При цьому такі умови є досить загальними, що дозволяє вести мову про існування «умовної підслідності за зв'язком проваджень».

Вчені, аналізуючи підслідність НАБУ та підсудність ВАКС, зазначають, що «Вищому антикорупційному суду надані повноваження розглядати усі справи, розслідування яких підпадає під юрисдикцію Національного антикорупційного бюро України. Це означає, що ВАКС розглядатиме усі злочини, скоєні вищими державними посадовими особами» [14, с. 135].

Не зупиняючись окремо на критиці такого підходу законодавця, необхідно погодитись з думкою науковців, що існує прямий зв'язок між підсудністю ВАКС та підслідністю НАБУ. Крім того, такий висновок також узгоджується із завданнями, які покладаються на відповідні органи – розслідування, розгляд та вирішення тих корупційних правопорушень, які в силу розміру об'єкта неправомірної вигоди або статусу суб'єкта таких корупційних кримінальних правовідносин отримують статус підвищеної соціальної шкідливості. Водночас ми категорично не підтримуємо в такому випадку використання стандартизованого терміна «корупційні кримінальні

правопорушення», який використовується і в КК України, і в законах, які регулюють порядок діяльності НАБУ та ВАКС, проте стосуються різних статей КК України. До того ж ми звертаємо увагу на ту обставину, що примітка до ст. 45 КК України, яка, власне, і визначає єдиний і уніфікований перелік корупційних кримінальних правопорушень, була введена у 2014 році шляхом прийняття ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України». І цим же законом ст. 216 КПК України була доповнена ч. 5, яка визначає підслідність НАБУ і яка одразу поставила під сумнів правильність оцінки переліку корупційних кримінальних правопорушень, які передбачені в ст. 45 КК України. Очевидно, що якщо з нормативної точки зору необхідно використовувати поняття «корупційне кримінальне правопорушення», то звертатися потрібно саме до примітки ст. 45 КК України, адже і підслідність НАБУ, і підсудність ВАКС – це лише норми, які визначають специфіку діяльності відповідних органів, але самого переліку корупційних кримінальних правопорушень вони не стосуються. Водночас наявність у назві цих органів слово «антикорупційний», а також завдання, які покладаються на відповідні органи, дійсно вносять плутанину.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що НАБУ, в силу досить широкої підслідності та специфічного характеру відповідних правопорушень, здійснює досудове розслідування не просто корупційних кримінальних правопорушень, а «особливо небезпечних кримінальних правопорушень, що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави». Необхідність використання такого терміна пояснюється одразу декількома факторами:

1) формулювання «особливо небезпечні» очевидно є вкрай оціночним, але надає змогу в загальному встановити специфіку діяльності даного правоохоронного органу. Так, інші корупційні кримінальні правопорушення можуть розглядатися, наприклад, уповноваженими підрозділами Національної поліції. Водночас власне необхідність створення та функціонування діяльності НАБУ вказує на необхідність спеціалізації правоохоронних органів не лише відповідно до предмета протизаконного посягання, а і відповідно до

потенційного незаконного політичного та іншого впливу. Вивід відповідного правоохоронного органу з підпорядкування інших існуючих, власне, і дозволяє мінімізувати наслідки такого впливу та забезпечити об'єктивне розслідування. Саме тому ми і пропонуємо використовувати формулювання «особливо небезпечні» правопорушення, адже через їхні масштаби та рівні вчинення і виникла необхідність у створенні НАБУ;

2) формулювання «кримінальні правопорушення» є очевидним, адже воно вказує на караність відповідних діянь та, відповідно, кримінальну направленість НАБУ. У даному випадку увагу необхідно звернути саме на те, що ми не використовуємо словосполучення «корупційні кримінальні правопорушення», адже саме це формулювання буде відсилати нас до примітки до ст. 45 КК України, що робить формулювання даного терміна нелогічним;

3) формулювання «що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави» є певним заміном формулювання «корупційне правопорушення». Як вже було зазначено вище, одним із завдань НАБУ є саме захист держави від найскладніших корупційних кримінальних правопорушень, які вкрай негативно впливають на економічний добробут не окремої категорії осіб, а цілої верстви населення або всієї держави. У даному випадку ми робимо акцент на тому, що такі правопорушення стосуються саме антикорупційної сфери, проте також мають підвищений рівень та масштаб суспільної небезпеки.

1.2. Правова природа підозри та повідомлення про підозру у кримінальному провадженні

Момент, з якого особа набуває статусу підозрюваної у кримінальному провадженні, є вкрай важливим не тільки для самої сторони захисту, а і для самого провадження в цілому. Саме з цього моменту починають обраховуватися строки досудового розслідування, а до особи можуть бути застосовані запобіжні заходи. З цим же юридичним фактом пов'язується

виникнення низки інших специфічних кримінальних процесуальних відносин, які суттєво змінюють характер здійснення кримінальної процесуальної діяльності та обсяг прав учасників кримінального провадження. Власне, саме через значимість самого факту повідомлення особі про підозру законодавець і передбачив у ст. 303 КПК України можливість оскарження такого повідомлення до слідчого судді. Факт існування даного механізму має вказувати на те, що законодавець чітко визначив порядок та підстави повідомлення про підозру, що може бути предметом дослідження при поданні відповідної скарги. Водночас і науковці, і правозастосувачі досі не мають чіткого розуміння сутності даного правового інституту, не кажучи вже про низку проблем щодо порядку його реалізації. Тому задля проведення повного дослідження специфіки оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень насамперед необхідно дослідити сутність такого інституту, як підозра у кримінальному провадженні.

О.В. Маслюк визначає підозру як аргументоване припущення слідчого правопорушення, що ґрунтується на оцінці наявних на той момент доказів. Це припущення має бути офіційно оформлене у вигляді повідомлення про підозру та підлягати обов'язковій перевірці з метою його підтвердження або спростування [54, с. 33].

З точки зору психології, як зазначає Н. Максименко, підозра є характеристикою стану свідомості, що відображає суб'єктивне ставлення до досліджуваного факту. Її психологічний аспект розглядається на трьох взаємопов'язаних рівнях: теоретичному, законодавчому та практичному. На теоретичному рівні підозра осмислюється через формування її визначення, встановлення підстав для висунення, визначення моментів виникнення і припинення, а також шляхів застосування. Це має на меті розробку найбільш ефективних і доцільних механізмів реалізації підозри в кримінальному процесі. Законодавчий рівень передбачає закріплення офіційних норм, що регулюють існування підозри у кримінальному процесі. Водночас на цьому

етапі також проявляються психологічні чинники, які впливають на якість формулювання законодавчих положень і їхню відповідність закладеним у них ідеям. Однак непослідовність у використанні поняття «підозра» в чинному КПК України спричиняє труднощі у його практичному застосуванні. На практичному рівні психологічний аспект підозри проявляється в процесі її висунення, формулювання, обґрунтування та реалізації в конкретних кримінальних провадженнях. У цьому випадку ключову роль відіграє правозастосувач, який у своїх рішеннях і діях відображає усталену професійну практику та підходи, характерні для його спільноти. Саме практичний рівень демонструє суперечності між сутністю підозри, закріпленою в законодавстві, її сприйняттям правозастосувачем і її реалізацією на практиці [53, с. 167-168].

А.Р. Туманянц зазначає, що кримінальне процесуальне законодавство не містить чітко визначеного поняття «підозра». Натомість закон пропонує тлумачити цей термін через визначення «підозрюваний». Такий підхід законодавця не розкриває справжню сутність поняття «підозра». По-перше, воно трактується через примус, хоча насправді примус є наслідком підозри, а не її причиною. По-друге, затримання підозрюваного чи застосування до нього запобіжних заходів не охоплює всі випадки, коли особа фактично опиняється під підозрою правоохоронних органів. Підозра як правовий інститут складається з низки взаємопов'язаних норм, метою яких є забезпечення участі підозрюваної особи в кримінальному провадженні, водночас надаючи їй можливість реалізовувати свої права та законні інтереси. Таким чином, підозру у вчиненні кримінального правопорушення слід розглядати як припущення слідчого або прокурора щодо причетності особи до злочину, яке має бути достатньо обґрунтоване доказами, оформлене відповідно до законодавчих вимог і підлягати подальшій перевірці для підтвердження або спростування [101, с. 168-169].

Загалом ми погоджуємося з позицією вченої щодо необхідності визначати сутність поняття «повідомлення про підозру» через інші, подібні терміни, але таким терміном дійсно не може бути «підозрюваний». Так, відповідно до ч. 1

ст. 42 КПК України, «підозрюваним є особа, якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього Кодексу, повідомлено про підозру, особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, або особа, щодо якої складено повідомлення про підозру, однак його не вручено їй внаслідок невстановлення місцезнаходження особи, проте вжито заходів для вручення у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень» [48]. Отже, якщо підозрюваний – це особа, якій, наприклад, повідомили про підозру, то неможливо надати визначення поняттю «підозра» через аналіз процесуального статусу даної особи, адже в такому випадку виникає логічна помилка щодо тлумачення одного терміна через інший. У даному випадку більш доцільним виглядає навіть аналіз підозри через поняття обвинувачення – «твердження про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому цим Кодексом» [48]. З урахуванням того, що обвинувачення – це логічна форма продовження підозри, можна дійти висновку, що саме поняття обвинувачення можна використати як точку відліку для того, щоб здійснити аналіз такого положення.

Власне, такий аналіз провела А.А. Ренкас у своєму дисертаційному дослідженні, де вона також проаналізувала визначення «обґрунтованої підозри», яке було надано ЄСПЛ у справі «Ничипорук та Йонкало проти України»: обґрунтована підозра – це існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення [84]. ВУ рішенні «Фокс, Кемпбел і Хартлі проти Сполученого Королівства» ЄСПЛ зазначив, що «поняття «обґрунтованої підозри» не є тотожним поняттю «обґрунтоване обвинувачення» і на стадії арешту чи затримання особи не вимагається, щоб було достатньо доказів саме для висновку про винуватість особи в учиненні того чи іншого правопорушення. Обґрунтована підозра для попереднього ув'язнення у практиці ЄСПЛ – це існування фактів або інформації, які могли б переконати об'єктивного спостерігача, що конкретна особа могла вчинити

злочин. Однак тлумачення поняття «обґрунтована підозра» і висновок про те, що саме може розглядатися як така підозра, залежать від усіх обставин кримінального провадження» [38, с. 37-38].

У зв'язку з цим вчена дійшла висновку, що підозра – це «припущення про вчинення певною особою діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність, висунуте в порядку, встановленому КПК» [77, с. 27]. «Звертаємо увагу на той факт, що із законодавчого тлумачення обвинувачення ми лишаємо також формулювання «висунуте в порядку, встановленому КПК», адже саме це змістовно відрізняє підозру як термін у кримінальному процесі від підозри у повсякденному житті» [77, с. 27].

Повністю підтримуючи таку позицію, ми додатково хочемо звернути увагу на можливість проведення більш глибокого аналізу поняття «підозра» саме через аналіз стандарту доказування «обґрунтована підозра», на яку звертав увагу ЄСПЛ. Власне, про самі стандарти доказування науковці говорять вже досить давно. В.В. Вапнярчук зазначає, що стандарти доказування – «це певний умовний взірець, орієнтир, оптимальний рівень вимог, що свідчить про достатність знань (як в об'єктивному (певна сукупність доказів), так і в суб'єктивному (певний рівень переконаності) аспектах) для прийняття відповідного процесуального рішення» [11, с. 158].

У доктрині можна знайти, крім «обґрунтованої підозри» опис таких стандартів, як «переконання поза розумним сумнівом», «достатні підстави/докази» [61, с. 9], «розумні підозри» (там же [27, с. 91], «на перший погляд» або «за зовнішніми ознаками явищ», або «ймовірне припущення», «вагоме переконання» або «обґрунтоване припущення», «поза розумними сумнівами» [11, с. 155-157] та низку інших. Г.Р. Крет зазначає, що стандарти доказування «достатня підстава», «обґрунтована підозра» та «поза розумним сумнівом» утворюють лише одну групу в системі стандартів доказування – стандарти, що визначають рівень переконання, необхідний для ухвалення відповідного процесуального рішення. Це пояснюється тим, що вони застосовуються суб'єктами ухвалення процесуальних рішень під час оцінки

всієї сукупності доказів щодо їхньої достатності для прийняття відповідного кримінального процесуального рішення. Водночас зміст цих стандартів доказування не охоплює процес формування суб'єктами доказування сукупності доказів, достатньої для ухвалення рішення, у зв'язку з чим виокремлення лише цієї групи не дає змоги повною мірою розкрити систему стандартів доказування та суть кримінального процесуального доказування загалом [40, с. 6].

М.Є. Короткевич і П.В. Пушкар зазначають, що ЄСПЛ займає позицію щодо необхідності належного підтвердження обґрунтованої підозри для ухвалення судового рішення про обмеження права на свободу підозрюваного чи обвинуваченого. На думку ЄСПЛ, надто широке тлумачення цього поняття підриває гарантії, закріплені в підпункті «с» п. 1 ст. 5 Конвенції. Навіть високий рівень суспільної небезпеки та тяжкість злочину, у вчиненні якого підозрюється особа (зокрема, тероризм або причетність до організованої злочинності), не можуть бути виправданням для позбавлення її свободи без належного доведення існування обґрунтованої підозри (наприклад, рішення ЄСПЛ від 16 жовтня 2001 р. у справі «О'Хара проти Сполученого Королівства» [177], від 6 квітня 2000 р. у справі «Лабіта проти Італії» [82]). При цьому недостатньо лише того, щоб правоохоронні органи «добросовісно підозрювали особу». Необхідно надати щонайменше певні факти чи інформацію, які підтверджують, що підозра у вчиненні злочину є обґрунтованою (рішення ЄСПЛ від 22 травня 2014 р. у справі «Ільгар Маммадов проти Азербайджану» [178]; від 30 серпня 1990 р. у справі «Фокс, Кемпбел і Хартлі проти Сполученого Королівства» [176]). Водночас учені підкреслюють, що, за висновками ЄСПЛ, стандарт підпункту «с» п. 1 ст. 5 Конвенції не зобов'язує правоохоронні органи мати достатньо доказів для пред'явлення особі обвинувачення вже на момент її затримання або перебування під вартою [38, с. 38]. М.С. Городецька зазначає, що необхідно розрізняти підозру щодо самого факту вчинення кримінального правопорушення та підозру достатньої причетності затриманого. Як

видається, певний рівень підозри щодо достатньої причетності затриманого є необхідним саме для обґрунтування його затримання, тоді як для початку кримінального провадження достатньо мінімального рівня підозри щодо факту вчинення кримінального правопорушення. Така підозра факту вчинення кримінального правопорушення передбачає встановлення об'єкта та об'єктивної сторони відповідного правопорушення [18, с. 70].

Очевидно, що науковці досі шукають ідеальне формулювання, яким би можна було описати такий стандарт доказування, як «обґрунтована підозра», проте в межах нашого дисертаційного дослідження немає необхідності проводити такий поглиблений аналіз. Нашим завданням є дослідження самого поняття підозри, що можна спробувати зробити завдяки наявності офіційного тлумачення «обґрунтована підозра». З точки зору формальної логіки це неправильно – проводити аналіз поняття через визначення однієї з форм такого поняття. Дійсно, перед тим як надавати тлумачення обґрунтованій підозрі ЄСПЛ, очевидно, насамперед необхідно оцінити змістовне наповнення самого поняття «підозра», адже в інший спосіб це зробити неможливо. Проте, не зважаючи на різноманіття підходів до тлумачення даного поняття, загалом науковці та практики завжди однаково розуміють сутність даного поняття, адже воно активно застосовується не лише у сфері кримінального процесу, а і в інших сферах життя. Крім того, якщо вести мову саме про кримінальне провадження, то обґрунтованість не можна вважати просто «однією» чи «важливою» ознакою підозри, це – обов'язкова умова. Будь-яка підозра в кримінальному процесі має бути обґрунтована, адже в іншому випадку вона була сформульована з порушеннями кримінального процесуального законодавства, яке, крім іншого, вимагає встановлення достатності доказів для повідомлення особі про підозру. Відповідно, якщо і вести мову про підозру в кримінальному процесі, то вона може бути виключно обґрунтованою, адже в іншому випадку її слід вважати нікчемною та такою, що не повинна породжувати юридичні наслідки. Власне, задля цього і існує інститут оскарження повідомлення про підозру – в тому числі задля перевірки факту

обґрунтованості підозри як обов'язкової ознаки. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що сутність підозри можна аналізувати саме через призму її обґрунтованості.

Науковці неодноразово звертали увагу на те, що підозра розглядається саме як певне твердження. Такий самий висновок можна зробити і з аналізу п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України, де обвинувачення формулюється саме як «твердження». Відповідно, можна використовувати саме поняття «твердження», адже воно є відносно стандартизованим у розумінні саме формулювання умовної «претензії» держави до особи. Крім того, наявні дисертаційні дослідження, в яких підозра розглядається саме як твердження [77]. Ми вважаємо, що це є максимально вдалим формулюванням, яке буде використовуватися і нами.

Нагадуємо, що ЄСПЛ визначає обґрунтовану підозру як «існування фактів або інформації, які можуть переконати об'єктивного спостерігача, що особа, про яку йдеться, могла вчинити правопорушення». Відповідно, ключовим у даному аспекті буде формулювання «могла вчинити правопорушення». Розглядаючи стандарт доказування «обґрунтована підозра», можна звернути увагу, що значна частина вчених, проаналізувавши відповідні позиції ЄСПЛ, вказує на те, що обґрунтованою є така підозра, яка вказує на дві обставини: на факт вчинення кримінального правопорушення та на зв'язок відповідної особи з таким кримінальним правопорушенням.

Відповідно, можна дійти висновку, що **підозру** можна розглядати як твердження уповноваженої посадової особи про ймовірність вчинення кримінального правопорушення особою, що може бути підтверджено достатніми доказами. У даному випадку звертаємо увагу на декілька обставин:

- як вже було зазначено, найкращим аналогом слова «підозра» в даному випадку є твердження, що також неодноразово підкреслювалось у правовій доктрині. Власне, саме слово твердження вказує одразу на декілька обставин: по-перше, воно визначає певний рівень переконаності факту, до якого звертається; по-друге, твердження обов'язково є персоналізованим, тобто воно

має відходити від певного суб'єкта, а отже відображає його фактичне ставлення до тих обставин, які використовуються для обґрунтування підозри. Дійсно, будь-яка уповноважена посадова особа повинна бути не зацікавленою у результатах кримінального провадження, проте ніхто не може заперечувати існування процесуальної зацікавленості. Ми вважаємо, що сам термін «твердження» якісно передає ці дві дуже важливі характеристики;

- таке твердження має бути зроблено лише уповноваженою на те особою. Як вже було неодноразово зазначено, підозра – термін, який використовується в різних сферах життя і досить часто взагалі ніяк не стосується кримінального провадження. Вказівка про те, що таке твердження може виходити лише від уповноваженої особи, одразу робить його офіційним, тобто таким, яке породжує певні права та обов'язки, а не лише вказує на сам факт існування позиції щодо винуватості особи, яка не має ніякого юридичного значення;

- відповідно до загальноприйнятого розуміння, обґрунтована підозра стосується події кримінального правопорушення та причетності особи до такого кримінального правопорушення. Відповідно, без цих двох ознак підозра також втрачає прив'язку до кримінального провадження та має розумітися у загальноповживаному значенні;

- обов'язковою умовою також має бути і достатність доказів. Незважаючи на те, що підозру можна також визначати як припущення, таке припущення має ґрунтуватися на реальних об'єктивних фактах, які мають підтверджуватися доказами. Відповідно, в даному випадку ми маємо вести мову про наявність у уповноважених посадових осіб доказів, які у своїй сукупності дають змогу об'єктивному спостерігачу погодитись з твердженням щодо наявності підозри. У даному випадку ми пропонуємо лише конструкцію «об'єктивний спостерігач» замінити на більш звичну для вітчизняного кримінального процесуального законодавства та використовувати таку властивість доказів, як достатність, адже саме шляхом оцінки достатньої сукупності доказів відповідний спостерігач може дійти такого висновку.

Встановивши специфіку та характерні ознаки підозри, доцільно перейти до аналізу поняття «повідомлення про підозру». З урахуванням того, що в такому формулюванні найчастіше зустрічається слово «підозра» в КПК України, можна було б зробити припущення, що сутність даного терміна є більш зрозумілою для правозастосувачів, а науковці не мають суттєвих розбіжностей щодо встановлення характерних ознак повідомлення про підозру, хоча така позиція не зовсім правильна.

Так, Н.Р. Костів зазначає, що повідомлення про підозру є самостійним інститутом кримінального процесуального права, який регламентує підстави та процедуру повідомлення особи про підозру. Його норми визначають випадки, коли таке повідомлення є обов'язковим, зміст письмового документа та порядок його вручення, умови внесення змін до повідомлення, а також особливості повідомлення про підозру окремим категоріям осіб [39, с. 127]. М. Гузел та А. Палюх теж вважають, що повідомлення особи про підозру є інститутом кримінального процесуального права, який передбачає здійснення процесуальних дій уповноваженим державним органом або посадовою особою (прокурором чи слідчим за погодженням із прокурором). Ці дії оформлюються у відповідному правозастосовному акті, що має наслідком притягнення особи до кримінальної відповідальності, надання їй статусу підозрюваного, а також створює передумови для подальшого розвитку кримінального провадження та виконання завдань кримінального судочинства [20, с. 253].

С.Г. Кримчук зазначає, що «правова природа повідомлення про підозру в кримінальному провадженні надзвичайно складна, внаслідок чого в доктрині кримінального процесу зазначене поняття розглядається в багатьох аспектах. Дослідження основних наукових підходів до дефініції «повідомлення про підозру» свідчить про те, що вона визначається як:

- 1) процесуальний інститут;
- 2) етап стадії досудового розслідування;

- 3) початок реалізації функції обвинувачення у кримінальному провадженні;
- 4) процесуальна дія;
- 5) процесуальний акт;
- 6) процесуальна процедура;
- 7) процесуальний документ;
- 8) акт правозастосування;
- 9) форма повідомлення;
- 10) думка, припущення слідчого, прокурора» [44, с. 52].

Л.М. Лобойко зазначає, що повідомлення про підозру є процесуальною дією, яка передбачає складання слідчим або прокурором письмового документа та його вручення особі. Крім того, воно виступає як процесуальний документ, що означає перехід досудового розслідування на новий етап – появу підозрюваного, можливість застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження, які суттєво обмежують його конституційні права, а також початок процесу притягнення до кримінальної відповідальності [51, с. 236]. Подібну точку зору висловлює і О.В. Капліна, яка вважає, що повідомлення про підозру є попереднім висновком, припущенням щодо причетності конкретної особи до кримінального правопорушення. Відповідно до п. 13 ч. 1 ст. 3 КПК України, обвинувачення являє собою твердження про вчинення особою діяння, передбаченого Законом України про кримінальну відповідальність, яке висувається у встановленому порядку. На відміну від обвинувачення, підозра не є ствердним фактом, а лише припущенням, яке підлягає перевірці під час подальшого етапу досудового розслідування, що розпочинається після офіційного повідомлення особі про підозру [35, с. 240]. Ми ж вважаємо, що в даному випадку, якщо вести мову про підозру, то можна використовувати саме слово «твердження», адже характеристики твердження будуть закладатися відповідно до додаткових ознак, які ми також використовуємо у нашому визначенні.

І.В. Рогатюк наголошує, що повідомлення про підозру є результатом аналітичної діяльності слідчого або прокурора, які оцінюють наявні докази у кримінальному провадженні. Ці докази повинні з достатньою переконливістю вказувати на ймовірну причетність конкретної особи до кримінального правопорушення. Це виражається у процесуальному документі, складеному у письмовій формі відповідно до норм кримінального процесуального законодавства України, який вручається особі, що підозрюється у вчиненні злочину, і зі свого боку надає їй процесуальний статус підозрюваної [86, с. 117]. Ю.П. Аленін та І.В. Гловюк зазначають, що повідомлення про підозру, як процесуальний документ, є водночас процесуальним рішенням і юридичним актом, який знаменує початок та персоніфікацію кримінального переслідування. Це пояснюється тим, що після вручення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні з'являється новий суб'єкт – підозрюваний. Саме з цього моменту особа офіційно залучається до кримінального процесу як підозрювана, що є початком процесу її притягнення до кримінальної відповідальності [1, с. 162].

В.О. Гринюк зазначає, що підозра є процесуальним рішенням, яке ухвалює прокурор або слідчий за погодженням із прокурором на основі зібраних під час досудового розслідування доказів. У цьому рішенні висловлюється припущення про можливу причетність конкретної особи до кримінального правопорушення, а також здійснюється офіційне повідомлення цієї особи з роз'ясненням її прав і обов'язків. Крім того, повідомлення про підозру розглядається як процесуальне рішення, прийняте уповноваженим суб'єктом, яке засвідчує початок виконання функції обвинувачення та його персоніфікацію. Дослідник також підкреслює, що повідомлення про підозру можна розглядати як форму первинного персоніфікованого обвинувачення щодо конкретної особи [19, с. 23-24].

С.Г. Кримчук у своїй дисертаційній роботі намагався поєднати кілька підходів до визначення сутності повідомлення про підозру в кримінальному провадженні та сформулював низку визначень цього поняття. У широкому

значенні повідомлення про підозру розглядається як інститут кримінального процесуального права, що включає відносно самостійні правові норми, які регулюють правовідносини між учасниками кримінального провадження, пов'язані з процесом повідомлення про підозру та його зміною. Воно передбачає здійснення прокурором або слідчим за погодженням із прокурором відповідних процесуальних дій, оформлених у правозастосовному акті. У результаті особа набуває статусу підозрюваної, що зі свого боку створює передумови для подальшого розвитку кримінального провадження та виконання завдань кримінального судочинства. У вузькому значенні повідомлення про підозру є процесуальною дією, що полягає у висуненні уповноваженою особою (прокурором або слідчим за погодженням із прокурором) припущення щодо причетності особи до кримінального правопорушення на основі наявних доказів. Воно оформлюється у письмовій формі відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, вручається підозрюваному з дотриманням встановленої процедури та визначає його процесуальний статус. У матеріальному аспекті повідомлення про підозру є процесуальним документом, що складається уповноваженою особою відповідно до вимог КПК України. Воно повинно містити зміст підозри, правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням відповідної статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність, стислий виклад обставин злочину та перелік прав підозрюваного. У процесуальному аспекті повідомлення про підозру охоплює комплекс процесуальних дій, спрямованих на: а) пред'явлення особі письмового повідомлення про підозру, якщо слідчий або прокурор вважають її причетною до злочину; б) вручення цього документа та роз'яснення підозрюваному його прав; в) зміну повідомлення про підозру у випадках, передбачених ст. 279 КПК України [44, с. 58].

Таким чином, необхідно констатувати, що серед науковців немає розуміння, чим саме є повідомлення про підозру – процесуальним рішенням

чи процесуальною дією (або навіть цілим правовим інститутом). Ця проблема, відповідно, має практичний прояв.

Наприклад, 11 грудня 2019 року Апеляційна палата ВАКС винесла рішення, в якому було вказано, що: «письмове повідомлення про підозру – це процесуальне рішення прокурора, слідчого (за погодженням з прокурором), яке ґрунтується на зібраних під час досудового розслідування доказах, що містить припущення про причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. Лише після його складення можливе здійснення повідомлення про підозру шляхом, зокрема, його вручення відповідній особі з роз'ясненням її прав та обов'язків відповідно до чинного законодавства. З огляду на зазначене письмове повідомлення про підозру є процесуальним рішенням, здійснення такого повідомлення є процесуальною дією, похідною від рішення, яка не може передувати складенню відповідного письмового повідомлення» [110].

Відповідно, ВАКС спробував ввести чіткість термінології, зазначивши, що письмове повідомлення про підозру – це рішення, а здійснення письмового повідомлення про підозру – дія, яка є похідною від рішення. Загалом з точки зору формальної логіки такий підхід є абсолютно правильним, адже навіть саме слово «здійснення» вказує на певну діяльність, водночас повідомлення про підозру, хоча також у своїй назві вказує радше певний вектор дії, ніж лише рішення, в більшості випадків у КПК України використовується саме як процесуальний документ, з яким, власне, і ототожнюють відповідне процесуальні рішення. Водночас такий підхід не зовсім відповідає положенням КПК України. Так, наприклад, у ч. 1 ст. 481 КПК України зазначено, що письмове повідомлення здійснюється судді – Генеральним прокурором або його заступником. Якщо врахувати позицію ВАКС, то Генеральний прокурор залучається лише для вручення повідомлення про підозру. Хоча і практика (навіть станом на 2019 рік), і подальші зміни до КПК України вказали, що в даному випадку Генеральний прокурор залучається саме до складання процесуального рішення, а не до його вручення.

Цікавим є те, що в той же день ВС також висловився щодо сутності повідомлення про підозру, зазначивши наступне: «виділяють кілька підходів до розуміння поняття «здійснення повідомлення про підозру». Перший підхід полягає у розумінні повідомлення про підозру як процесуального рішення, прийнятого уповноваженим на це органом/посадовою особою з підстав та в порядку, визначеному КПК України. Другий підхід передбачає сукупність ряду послідовних процесуальних дій, які охоплюють собою окремі етапи.

Із системного аналізу норм глави 22 КПК України вбачається, що процедуру здійснення повідомлення про підозру особі можна умовно поділити на такі етапи:

1) етап прийняття рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру, який передбачає перевірку підстав здійснення такого повідомлення згідно з частиною першою статті 276 КПК України, дотримання процесуальних гарантій під час проведення тих чи інших слідчих або оперативно-розшукових дій або застосування запобіжних заходів, які вчинялись до моменту здійснення такого повідомлення. На цьому етапі відбувається формування волевиявлення уповноваженої посадової особи (слідчого або прокурора) про необхідність здійснення повідомлення про підозру. Потрібно також зауважити, що законодавство передбачає можливість (у разі необхідності) зміни волевиявлення щодо здійснення повідомлення про підозру у формі зміни раніше повідомленої або ж повідомлення нової підозри в порядку, визначеному статтею 279 КПК України;

2) етап об'єктивації/вираження сформованого внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення в зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру відповідно до вимог, передбачених статтею 277 КПК України, та його підписання;

3) етап доведення інформації до відома адресата, щодо якого прийняте рішення про повідомлення про підозру, шляхом безпосереднього вручення його тексту особі згідно зі статтею 278 КПК України. На цьому етапі

відбувається також повідомлення прав підозрюваному, а в разі якщо підозрюваний висловить відповідне прохання, то йому зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав (частина третя статті 276 КПК України)» [68].

У даному випадку ВС пішов трохи далі та вирішив розглядати повідомлення про підозру як процес, який включає як винесення відповідного рішення, так і відповідні дії щодо його вручення. Такий підхід нам видається більш виваженим, адже він враховує специфіку застосування словосполучення «здійснення письмового повідомлення про підозру» в тому контексті, в якому його використовує законодавець. Водночас необхідно пам'ятати, що предметом даного дослідження є, власне, оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді, що передбачено в ст. 303 КПК України. При цьому глава КПК України, в якій міститься дане положення, називається «Оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування», що, власне, вказує на те, що оскаржується або рішення, або дія. Саме в аспекті повідомлення про підозру це має особливе значення, адже ототожнення повідомлення про підозру з рішенням дозволяє оскаржувати підстави його прийняття, а з дією – порядок вручення. І, на жаль, в самому п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України відповіді на це питання немає. Щодо цього Н.В. Глинська та Д.І. Клепка зазначають, що «домінуючий за результатом аналізу судової практики підхід, який зводиться до того, що повідомлення про підозру може бути оскаржене і як процесуальний документ, якщо він не відповідає вимогам КПК, і як комплекс процесуальних дій або бездіяльності, видається правильним. Оскільки поняття повідомлення про підозру становить собою комплекс процесуальних дій – нерозривне поєднання складання письмового повідомлення про підозру як процесуального рішення слідчого, прокурора та процесуальних дій у формі власне здійснення такого повідомлення, тобто доведення прийнятого процесуального рішення до відома підозрюваного шляхом його вручення та роз'яснення підозрюваному його процесуальних прав» [15, с. 20].

Вчені у своїх роботах намагаються об'єднати ці два поняття. Е. Пуканич зазначає, що положення ч. 1 ст. 276 КПК України свідчить про те, що повідомлення про підозру є процесуальною дією, оскільки може бути лише здійснене, а не прийняте. Якби законодавець розглядав повідомлення про підозру як процесуальне рішення, то у відповідній нормі було б зазначено, що воно приймається, а не здійснюється, як це викладено в чинному законі. Відповідно до ч. 1 ст. 111 КПК України, повідомлення у кримінальному провадженні належить до процесуальних дій. Згідно з ч. 1 ст. 277 КПК України, письмове повідомлення про підозру складається слідчим або прокурором за погодженням з прокурором. Системний аналіз норм ст.ст. 110, 111, 276, 277 КПК України дає підстави для висновку, що повідомлення про підозру є процесуальною дією, а письмове повідомлення про підозру – процесуальним документом, який водночас не є процесуальним рішенням у розумінні кримінального процесуального законодавства. Таким чином, повідомлення про підозру є процесуальною дією, що супроводжується оформленням відповідного процесуального документа – письмового повідомлення про підозру [74]. А.А. Ренкас вважає, що повідомлення про підозру як юридичне явище має подвійний характер і повинно одночасно розглядатися як процесуальне рішення та як процесуальна дія. Як рішення, воно набуває об'єктивної форми у документі під назвою «письмове повідомлення про підозру», вимоги до якого визначені у статті 277 КПК України. Водночас таке рішення не породжує юридичних наслідків доти, доки зміст письмового повідомлення про підозру не буде доведено до відома адресата або не будуть виконані всі можливі процесуальні дії для його доведення. Іншими словами, юридична значущість повідомлення про підозру виникає лише після вручення цього документа особі, що є завершальним етапом процедури повідомлення про підозру. «Повідомлення про підозру виступає одночасно і процесуальним рішенням (яке отримує своє зовнішнє відображення в письмовому повідомленні про підозру), і процесуальною дією – врученням письмового повідомлення про підозру. Немає жодного сенсу

розглядати їх окремо, адже вони створюють юридичні наслідки у кримінальному провадженні саме комплексно, тобто після того, як було сформовано та складено відповідний процесуальний документ та вручено його певній особі. Така ж позиція узгоджується з п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, в якій законодавець не надає уточнення, чи є повідомлення про підозру рішенням або процесуальною дією, також натякаючи на дуальність даної правової категорії. Тим більше судова практика свідчить, що за вказаним пунктом оскаржуються як незаконність порядку вручення письмового повідомлення про підозру, так і її необґрунтованість. ... повідомлення про підозру має одночасно розглядатися і як процесуальне рішення, і як процесуальна дія, адже, як вже було неодноразово зазначено, юридичні наслідки настають після прийняття відповідного рішення та вчинення дій з його врученням. Якщо буде відсутній хоча б один з цих елементів, можна констатувати той факт, що повідомлення про підозру не відбулося, а отже, кримінальних процесуальних наслідків не настало. Такі наслідки настають тільки у нерозривному зв'язку в процесі і прийняття рішення, і в процесі подальшого вручення такого рішення кінцевому адресату» [77, с. 37].

Дана позиція нам видається найбільш правильною. Це ж підтверджується і практикою оскарження повідомлення про підозру – воно може оскаржуватися і як рішення, і як дія. Більше того, сторона захисту, подаючи скаргу, одночасно може вказувати на необґрунтованість підозри та на незаконність вручення, що також свідчить про подвійну правову природу письмового повідомлення про підозру. З процедурної точки зору, подаючи скаргу на письмове повідомлення про підозру, сторона захисту повинна визначитися, в якому аспекті його будуть оскаржувати – як рішення або як дію. При цьому законодавець не ставить жодних заборон одночасно вказувати на незаконність як самого рішення щодо повідомлення про підозру, так і на незаконність дій, які були вчинені уповноваженими особами в процесі вручення такого повідомлення про підозру. Отже, власне розуміння, що і як саме буде оскаржуватися стороною захисту в даному випадку буде визначати

всю подальшу тактику обґрунтування та підтримання відповідної скарги. Захисник, наприклад, може взяти до уваги лише процедурні порушення, або можна також звернути увагу і на факт необґрунтованості повідомлення про підозру. А з урахуванням того, що в самому тексті скарги не обов'язково вказувати, що саме оскаржується – дія чи рішення, то можна розглядати повідомлення про підозру як певний юридичний акт, який було вчинено у порушення вимог кримінального процесуального законодавства, через що і було складена скарга. Ключовим у даному випадку буде не те, що саме оскаржується – рішення або дія, а те, чим така скарга буде обґрунтовуватися.

1.3. Слідчий суддя як гарант захисту прав особи під час досудового розслідування: процесуальні функції та межі контролю

Як вже було неодноразово зазначено в даному дисертаційному дослідженні, під час розслідування, розгляду та вирішення кримінальних правопорушень можуть бути суттєво обмежені права та інтереси учасників кримінального провадження. Відповідно, завданням законодавця є формулювання такого законодавства, яке б відповідало загальноприйнятим вимогам, які, наприклад, у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначаються як «згідно із законом». ЄСПЛ неодноразово зазначав, що «оскаржуване втручання повинно мати певну підставу в національному законодавстві; ця вимога також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права» [80]; «формулювання «згідно із законом» вимагає від оскаржуваного заходу як підґрунтя в національному законодавстві, так і його відповідності принципів верховенства права» [81]. Очевидно, що у кримінальному провадженні має оцінюватись пропорційність між метою кримінального провадження і суспільним інтересом, який буде досягнуто, та обсягом прав, які можуть бути обмежені для досягнення відповідної мети. У зв'язку з цим ЄСПЛ зазначає, що

«при визначенні того, чи оскаржувані заходи були «необхідними в демократичному суспільстві», слід розглядати питання про те, чи були причини, з урахуванням справи в цілому, виправданими, належними та достатніми, і чи були ці заходи пропорційними законним цілям» [179]. «Суд, по-перше, повинен переконатися, що у відповідному національному законодавстві та на практиці особи забезпечені належними гарантіями від зловживань. По-друге, Суд повинен розглянути обставини кожної справи, щоб з'ясувати, чи в конкретній справі відповідне втручання було пропорційним цілі, яку воно переслідувало» [25, с. 18]. Така оцінка має відбуватися не свавільно, а відповідно до процедури, яка визначена в кримінальному процесуальному законодавстві, що і є основним завданням законодавця при формулюванні відповідних положень КПК України.

Проте одного лише нормативного регулювання буде замало, адже відповідні уповноважені посадові особи повинні таке регулювання застосовувати на практиці в межах наданого їм законодавцем розсуду. У кримінальному процесі можуть обмежуватись основні права людини, що, власне, і створює необхідність запровадження додаткових засобів контролю за такими обмеженнями. Представники сторони обвинувачення, незважаючи на те, що на стадії досудового розслідування вони керуються принципом публічності, а отже, мають бути неупередженими, все одно є процесуально зацікавленими у результатах кримінального провадження. Власне, факт існування такої процесуальної зацікавленості змушує законодавця вводити додаткових суб'єктів, які будуть здійснювати контроль за дотриманням прав людини на стадії досудового розслідування. Саме таким суб'єктом і виступає слідчий суддя. Вчені зазначають, що після набуття чинності КПК України слідчий суддя став одним із ключових суб'єктів кримінального процесу, оскільки більшість процесуальних рішень, що обмежують конституційні права учасників кримінального провадження, можуть ухвалюватися виключно за його рішенням. Важливою перевагою цього інституту є те, що слідчий суддя не належить до правоохоронних органів, які здійснюють розслідування, а

виступає незалежною, об'єктивною та неупередженою фігурою, здатною ухвалювати самостійні рішення [9, с. 96-97].

У тексті КПК України надається легальне визначення поняттю «слідчий суддя». Так, у п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України сказано, що це «суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому статтею 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду. Слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду» [48]. У даному випадку законодавець досить чітко визначив єдине завдання слідчого судді – здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному процесі. Звертаємо увагу на той факт, що у цьому визначенні законодавець не обмежує діяльність слідчого судді лише стадією досудового розслідування. Дійсно, хоча в більшості випадків діяльність слідчого судді ототожнюється з захистом прав саме на стадії досудового розслідування, проте слідчий суддя виконує і інші повноваження (під час здійснення міжнародного співробітництва, щодо відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження тощо).

Проте наявність нормативного визначення не зупинила науковців у спробах уточнити цей термін, використовуючи додаткові характеристики. Так, на думку Ю.В. Скрипіної, слідчий суддя забезпечує законність і обґрунтованість обмеження основних прав і свобод особи під час досудового розслідування у кримінальному провадженні. До його повноважень входить ухвалення рішень щодо застосування заходів процесуального примусу, проведення слідчих та інших кримінально-процесуальних дій, що обмежують права людини, а також розгляд скарг на дії, бездіяльність чи рішення слідчого або прокурора [93, с. 7].

А.Р. Туманянц зазначає, що слідчий суддя, як новий суб'єкт кримінального судочинства України, є носієм судової влади. До його

компетенції належить забезпечення недопущення протизаконного і необґрунтованого обмеження прав та свобод людини на досудовому провадженні шляхом превенції, тобто на їхнє відновлення у разі порушення [102, с. 294]. З такими визначеннями ми повністю погодитись не можемо. Автор ототожнює діяльність лише з перевіркою законності та обґрунтованості обмеження прав і свобод учасників кримінального провадження, що певною мірою звужує коло повноважень, якими наділений слідчий суддя. Наприклад, відповідно до ст. 225 КПК України він може здійснювати допит свідків чи потерпілих за клопотанням сторін кримінального провадження, щоб у подальшому такі показання могли бути використані судом без повторного допиту відповідних учасників кримінального провадження. Власне, така діяльність з депонування доказів реалізується в межах судового контролю, проте не стосується відновлення порушених прав чи перевірки законності їхнього обмеження уповноваженими посадовими особами. І це лише один з прикладів. Відповідно, ми не вважаємо, що сутність слідчого судді доцільно розглядати виключно через перевірку законності обмеження прав – факту, який, відповідно до його формулювання, вже має відбутися для того, щоб слідчий суддя мав змогу реалізовувати свої повноваження.

Науковці зазначають, що потенціал слідчого судді визначається такими чинниками: 1) «організаційна, матеріальна та процесуальна самостійність» від органів державної влади та учасників кримінального провадження, що означає його незалежність від боротьби зі злочинністю; 2) «здійснення своїх повноважень постійно», оскільки він може обиратися на тривалий строк (відповідно до ч. 7 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» – на строк не більше трьох років із можливістю повторного переобрання), що забезпечує високу фаховість і значний досвід у здійсненні судового контролю; 3) «здійснення ним повноважень із судового контролю враховується під час розподілу судових справ і має перевагу» (ч. 8 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), що дозволяє йому ефективно розподіляти свій час, позитивно впливаючи на якість судового контролю; 4) відповідно до ч. 1

ст. 76 КПК, суддя, який здійснював судовий контроль під час досудового розслідування, не може брати участь у розгляді тієї ж справи в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанцій, що забезпечує його незалежність і сприяє максимально об'єктивному виконанню своїх повноважень; 5) «саме суд уповноважений вирішувати різноманітні правові спори», тому остаточне рішення, ухвалене суддею як нейтральним арбітром, має задовольняти як органи державної влади, так і учасників кримінального провадження. Наведені характеристики відрізняють слідчого суддю від відомчого контролю та прокурорського нагляду за законністю й обґрунтованістю рішень, дій і бездіяльності органів досудового розслідування [47, с. 517].

Загалом можна зауважити, що сутність слідчого судді в кримінальному процесі значною мірою залежить від кола його повноважень, якими його наділив законодавець. «Владні повноваження слідчого судді поширюються на учасників кримінального провадження, щодо яких необхідно провести певні процесуальні дії, які передбачені законом. Кожний із таких учасників кримінального провадження має підкорятися вимогам слідчого судді, а його рішення мають обов'язковий характер для відповідних учасників» [60].

У чинному КПК України немає єдиної статті або навіть групи статей, які були б присвячені виключно повноваженням слідчого судді, на що неодноразово звертали увагу науковці. У зв'язку з цим існує також необхідність доктринального дослідження класифікації таких повноважень, що дозволить нам дійти висновку про правову природу такого повноваження, як розгляд скарг на рішення, дії та бездіяльність під час досудового розслідування.

Н.А. Колоколов пропонує класифікувати повноваження слідчого судді на превентивні та подальші (невідкладні). Превентивні (запобіжні) повноваження застосовуються у випадках, коли виникає необхідність обмеження основних конституційних прав особи в межах кримінального провадження. Натомість подальший невідкладний судовий контроль

здійснюється тоді, коли органи досудового розслідування вже ухвалили відповідні рішення та провели процесуальні дії [75, с. 34].

Ю.В. Скрипіна, аналізуючи проєкт КПК України, поділила повноваження слідчого судді на такі групи: повноваження щодо ухвалення рішень про застосування заходів кримінально-процесуального примусу; повноваження з розгляду скарг на дії, бездіяльність чи рішення особи, яка здійснює дізнання, слідчого або прокурора; повноваження з розгляду подань органу дізнання, слідчого чи прокурора щодо проведення слідчих дій, які обмежують конституційні права людини і громадянина; а також інші процесуальні повноваження, спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження [76, с. 8-11; 78, с. 66-67].

Н.З. Рогатинська виділяє три групи повноважень слідчого судді: 1) повноваження щодо застосування заходів процесуального примусу на досудовому розслідуванні; 2) повноваження слідчого судді під час розгляду скарг на дії і рішення особи, що здійснює дізнання, слідчого чи прокурора; 3) повноваження слідчого судді під час проведення слідчих дій, що обмежують конституційні права громадян [85, с. 286].

Натомість Н.П. Сиза розділила повноваження слідчого судді на п'ять груп залежно від змісту і характеру питань, вирішення яких віднесено законом до компетенції слідчого судді: «1) вирішення питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження; 2) вирішення питань проведення слідчих (розшукових) дій; 3) вирішення питань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій; 4) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування; 5) вирішення інших процесуальних питань, що потребують неупередженого розгляду» [91].

С.В. Нагачевський пропонує класифікувати повноваження слідчого судді за предметним критерієм на такі групи: 1) дозвільні повноваження, що стосуються вирішення питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи (ч. 2 ст. 166, ч. 2 ст. 234, ч. 2 ст. 237, ч. 5 ст. 240 КПК та ін.); 2) повноваження із забезпечення законності та

обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження із здійснення судового контролю (у вузькому значенні); 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні; 5) повноваження, пов'язані із міжнародним співробітництвом; 6) допоміжні повноваження [60].

І.В. Гловюк повноваження слідчого судді поділяє на: «1) дозвільні повноваження (пов'язані з вирішенням питань про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права особи); 2) повноваження із забезпечення законності та обґрунтованості застосування заходів кримінально-процесуального примусу; 3) повноваження із здійснення судового контролю; 4) повноваження із забезпечення доказів у кримінальному провадженні 5) допоміжні повноваження; 6) повноваження, пов'язані з міжнародним співробітництвом» [16, с. 104].

Р. Єзерський зазначає, що «повноваження слідчого судді доцільно класифікувати на такі групи: щодо вирішення питання про застосування заходів кримінально-процесуального примусу; щодо розгляду скарг на дії (бездіяльність) та рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого та прокурора; щодо вирішення питання про проведення слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права і свободи людини; інші повноваження – зокрема, спрямовані на забезпечення процесуальних прав учасників кримінального провадження, а також на вирішення питання про визнання отриманих фактичних даних допустимими доказами» [26, с. 313].

С.В. Шапутько, проаналізувавши різні підходи вчених, зробила висновок, що визначення єдиних критеріїв для класифікації повноважень слідчого судді сприятиме чіткому окресленню тієї частини повноважень, яка на сьогодні залишається недостатньо врегульованою, а також розробленню наукових пропозицій щодо їхнього законодавчого регулювання з урахуванням потреб правозастосовної практики. У зв'язку з цим вчена пропонує здійснити класифікацію повноважень слідчого судді не лише за предметом повноважень, а й за змістом його діяльності, визначаючи такі критерії: залежно від виду

процесуальної дії, щодо якої здійснюється судовий контроль; за етапами реалізації повноважень; за видами процесуальних рішень; за строком, протягом якого слідчий суддя має реалізувати відповідні повноваження. При цьому вона зазначає, що «при розгляді скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування предметом діяльності слідчого судді є здійснення судового контролю за законністю та обґрунтованістю дій і рішень слідчого або прокурора, встановлення підстав прийнятого слідчим чи прокурором рішення, оцінка обставин кримінального провадження. Слідчий суддя уповноважений поновити порушені права на стадії досудового розслідування» [171, с. 44].

Загалом можна помітити, що вчені в більшості випадків хоча і визначають різні групи повноважень слідчого судді або критерії для виділення таких груп, але виділяють досить подібні підстави для такого групування. Часто зустрічається в правовій доктрині окрема група повноважень щодо санкціонування слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій, щодо надання дозволу на застосування заходів забезпечення кримінального провадження, щодо забезпечення доказів тощо. Загалом змінюються лише формулювання та конкретний перелік повноважень, який ті чи інші вчені відносять до певних груп, але концептуально групи є відносно стабільними. У межах даного дисертаційного дослідження ми хочемо звернути увагу, що в значній частині випадків вчені окремо виділяють таку групу повноважень, як судовий контроль (у вузькому розумінні), до якої, власне, і відносять оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого та прокурора під час досудового розслідування. З урахуванням того, що така позиція є якщо не загально визнаною, то як мінімум відносно популярною, ми також будемо притримуватися саме цього підходу.

При цьому необхідно зазначити, що, власне, саме оскарження рішень, дій чи бездіяльності науковці розглядають не лише як одне із повноважень слідчого судді, а і як окремий кримінальний процесуальний інститут.

Вчені зазначають, що відповідно до ознак правового інституту, інститут оскарження на досудових стадіях кримінального процесу: а) призначений для врегулювання відносно самостійної групи правовідносин, що виникають у межах досудових стадій кримінального процесу між суб'єктами подання скарги та суб'єктами, які здійснюють їхнє прийняття, перевірку (розгляд), ухвалення рішень за скаргами та забезпечення їхнього виконання; б) об'єднує норми, що формують єдиний комплекс, який встановлює послідовний або альтернативний порядок оскарження; в) містить норми, що виокремлені в окремих законодавчих актах або їхніх структурних елементах; г) охоплює комплекс норм, що застосовуються у взаємозв'язку, забезпечуючи безперервність регулювання правовідносин, які охоплює цей інститут [36, с. 36]. «Вважаємо, що інститутом оскарження є сукупність правових норм, що регулюють процедуру реалізації особою права на звернення до уповноваженого законом органу зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, слідчого судді з метою захисту своїх прав, свобод та законних інтересів, які були порушені (або можуть бути порушені) під час досудового розслідування, та отримання законного і обґрунтованого рішення» [34, с. 121-123].

Інститут оскарження виконує не лише функцію важливого механізму захисту прав учасників кримінального процесу та забезпечення дотримання публічних, державних чи приватних інтересів, а й слугує гарантією ефективного функціонування всієї системи кримінального судочинства [13, с. 27]

Одночасно з цим вчені також виділяють і ключові риси даного інституту. На думку О.В. Бауліна, Г.В. Федотової, «основними рисами оскарження процесуальних дій і рішень та бездіяльності органів дізнання є такі: свобода оскарження; гарантування; демократизм; відсутність обов'язкової форми скарги; обов'язковість прийняття і розгляду скарги; ревізійний порядок розгляду скарги; оптимальний режим перевірки скарги і прийняття по ній рішення» [5, с. 117-118]. Ми повністю поділяємо позиції авторів як щодо

виділення характерних ознак, так і щодо дослідження порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності як окремого інституту або провадження. Водночас ми не можемо поглиблюватися у дослідження даного питання, адже це дещо виходить за межі нашого дисертаційного дослідження. Тому нас цікавить не стільки специфіка всього інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності, а роль саме слідчого судді в даному процесі.

Загалом необхідно зазначити, що слідчий суддя є не єдиним суб'єктом, який має право розглядати такі скарги. Обґрунтованою є позиція С.О. Пшенічка, який вказує, що суб'єктами, уповноваженими на розгляд і вирішення скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, є прокурор та слідчий суддя. При цьому, за твердженням вченого, основним суб'єктом, діяльність якого спрямована на захист і відновлення порушених або обмежених прав та законних інтересів учасників досудового провадження шляхом розгляду та вирішення скарг у його межах, є слідчий суддя. Він, відповідно до п. 18 ст. 3 КПК України, наділений функцією судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні [75, с. 1]. О.В. Ромасєєв, піддаючи цю позицію критиці, зазначає, що «безумовно, слідчий суддя є уповноваженою особою на дотримання конституційних прав та свобод особи. Проте, роль прокурора у забезпеченні дотримання конституційних прав особи є не менш важливою, наприклад, процесуальний керівник, здійснюючи процесуальне керівництво, має право заборонити проведення негласних слідчих (розшукових) дій, якщо вважає, що дії особи, яка проводить НСРД, пов'язані з порушенням прав особи. Водночас, на жаль, сьогодні відсутнє право сторін кримінального провадження оскаржувати рішення щодо проведення НСРД» [88, с. 55]. Ми погоджуємося з роллю і значенням прокурора в процесі захисту прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, водночас вважаємо, що ключовим суб'єктом, який буде розглядати такі скарги, буде саме слідчий суддя. У даному випадку можна запропонувати одразу декілька пояснень.

По-перше, ми неодноразово наголошували на тому, що в частині розгляду скарг, які стосуються найбільш важливих прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, обов'язково має бути залучений суб'єкт, який буде максимально неупередженим та об'єктивним. Очевидно, що прокурор має бути особисто не зацікавлений в результатах кримінального провадження, проте не можна ігнорувати факт його процесуальної зацікавленості. Більше того, слідчий та прокурор мають однакову процесуальну зацікавленість, що також може бути суттєвою перешкодою в процесі здійснення відповідного контролю. Слідчий суддя в даному випадку і виступає тим самим «об'єктивним спостерігачем», про якого велась мова вище, який не має жодної зацікавленості у результатах кримінального провадження, а тому може оцінити, наприклад, поведінку сторони обвинувачення, якщо вона стане предметом оскарження.

Також хочемо звернути увагу на той факт, що, на відміну від судового контролю, прокурорський нагляд, про який в даному випадку ведеться мова, відбувається не ситуативно, а постійно. Відповідно до ст. 36 КПК України, прокурор здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва. Таке процесуальне керівництво відбувається шляхом активного та пасивного контролю за діяльністю слідчого. Активний контроль проявляється у тому, що прокурор напряму впливає на поведінку та прийняття рішень слідчим – шляхом погодження клопотань, надання вказівок чи доручень тощо. Пасивний контроль проявляється в тому, що прокурор має доступ до всіх матеріалів кримінального провадження та може (а краще сказати – зобов'язаний) переглядати такі матеріали та, відповідно, реагувати на будь-які виявлені ним факти порушення. Такий контроль також може проявлятися у формі скасування незаконних чи необґрунтованих постанов слідчого. Слідчий суддя зі свого боку здійснює лише ситуативний судовий контроль, коли до нього напряму звертається учасник кримінального провадження для того, щоб захистити власні права, свободи чи законні інтереси. Відповідно, необхідно зауважити, що такі види контролю дійсно є

різними та не повинні ототожнюватися. Ми не будемо стверджувати, що судовий контроль у даному випадку більш або менш важливий, адже таке порівняння проводити некоректно, тут проявляються різні форми дотримання законності на стадії досудового розслідування, які мають застосовуватися комплексно.

По-друге, законодавець передбачив окрему процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності до слідчого судді, що також має вказувати на особливу роль у даному процесі саме слідчого судді. Прокурор, відповідно до ч. 2 ст. 305 КПК України, може самостійно скасувати певні рішення навіть тоді, коли вони є предметом розгляду слідчим суддею. Водночас таке повноваження реалізується в рамках «стандартної» правової процедури, яка передбачена в ст. 36 КПК України. Необхідність же формулювання норм, які визначають порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності до слідчого судді, вказує на те, що законодавець приділив окрему увагу саме такому порядку оскарження.

По-третє, рішення прокурора також можуть бути предметом оскарження до слідчого судді. У даному випадку ведеться мова не стільки про предмет оскарження, скільки про зміст оскаржуваного рішення та учасників кримінального провадження, які таке рішення, власне, і ухвалили. Особливо яскраво це проявляється саме при оскарженні повідомлення про підозру. Ми неодноразово писали в даному дисертаційному дослідженні, що сторона захисту, оскаржуючи повідомлення про підозру, може оскаржувати як необґрунтованість самої підозри, так і порушення порядку її вручення. Проте це лише підстави для оскарження, які зазначаються в скарзі. Повідомлення про підозру саме по собі є вкрай важливим процесуальним документом не лише тому, що воно вводить підозрюваного як суб'єкта в кримінальний процес, а і тому, що воно визначає подальшу тактику сторони обвинувачення. У письмовому повідомленні про підозру викладаються основні факти кримінального правопорушення, встановлені на певний конкретний момент досудового розслідування, що також відображає позицію сторони

обвинувачення, яка, з великою долею вірогідності, стане в подальшому основою для складання обвинувального акта, а отже перетвориться і в позицію сторони обвинувачення в суді. Оскаржуючи повідомлення про підозру, сторона захисту не просто оскаржує окреме рішення або окрему дію, вона концептуально оскаржує неправильність (на її думку) позиції сторони обвинувачення, яка була сформована в конкретний момент часу. Відповідно, задля того, щоб надати відповідь на питання щодо, наприклад, обґрунтованості підозри, має бути залучений такий суб'єкт кримінального процесу, який зможе здійснити таку оцінку в максимальному відриві від сторони обвинувачення. Якщо письмове повідомлення про підозру було вручене, то це означає, що прокурор затвердив його текст, що вже вказує на неможливість його об'єктивної оцінки обґрунтованості відповідного повідомлення.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що в процесі оскарження рішень, дій чи бездіяльності ключовим суб'єктом виступає саме слідчий суддя, який в такий спосіб реалізує функцію судового контролю. Особливо яскраво це проявляється саме при оскарженні письмового повідомлення про підозру, адже в такий спосіб сторони кримінального провадження можуть вперше надати «незалежному арбітру» власні аргументи щодо змістовного наповнення всього кримінального провадження та, відповідно, помилковості позиції іншої сторони. Оскарження письмового повідомлення про підозру – це дещо більше, ніж «звичайне» оскарження постанови про відмову у визнанні потерпілим, або бездіяльність, яка полягає у невнесенні відомостей в ЄРДР. У процесі оскарження письмового повідомлення про підозру сторона захисту вперше може ставити під сумнів саме позицію сторони обвинувачення відносно кримінального правопорушення та причетності до нього конкретної особи, адже саме ця позиція і викладається в повідомленні про підозру. Саме на цьому ми хочемо зробити особливий акцент, підкреслюючи значення як самого інституту оскарження повідомлення про підозру, так і слідчого судді, який наділений повноваженнями розглядати відповідні скарги.

РОЗДІЛ II. ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ОСКАРЖЕННЯ ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ У ВЧИНЕННІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

2.1. Підстави оскарження повідомлення про підозру у вчиненні корупційних кримінальних правопорушень

Письмове повідомлення про підозру в розрізі оскарження до слідчого судді можна розглядати і як процесуальне рішення, і як процесуальну дію. Очевидно, що це стосується будь-якого кримінального провадження, в тому числі і щодо корупційних кримінальних правопорушень. Відповідно, оскаржувати рішення можна і як дію, і як рішення, що, власне, і визначає специфіку подальшої діяльності сторони захисту. Водночас в самому КПК України не зазначено, з яких саме підстав письмове повідомлення про підозру може бути оскаржене. Так, слідчі судді зазначають, що «кримінальний процесуальний закон не передбачає положень, якими було б визначено перелік підстав для скасування повідомлення про підозру у разі її оскарження, та не встановлює обмежень щодо предмета перевірки слідчим суддею такого повідомлення. Для прийняття рішення у задоволенні скарги на повідомлення про підозру слідчий суддя повинен враховувати загальні положення повідомлення про підозру, вирішуючи питання щодо наявності підстав для повідомлення про підозру у кримінальному провадженні (ст. 276 КПК України), дотримання вимог КПК України щодо змісту підозри (ст. 277 КПК України), дотримання строків та порядку вручення повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України), що змушує практиків насамперед звертатися до правової доктрини щодо дослідження даного питання» [167].

Н.В. Глинська та Д.І. Клепка у своєму дослідженні зазначають, що через невизначеність самого поняття «повідомлення про підозру» також незрозумілим є предмет такого оскарження. Вчені зазначають, що, зважаючи на аналіз судової практики, найчастіше в якості предмета оскарження розглядають або лише повідомлення про підозру як процесуальне рішення, або

лише порядок здійснення повідомлення про підозру, або і як рішення, і про здійснення повідомлення про підозру [15]. У даному випадку ми повністю погоджуємося з вченими, проте вважаємо, що немає сенсу випадку за цих умов виділяти третю групу. Дійсно, тлумачення підозри у кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє, у зв'язку з чим і виникають сумніви щодо визначення предмета оскарження. Проте ми системно притримуємося позиції, що повідомлення про підозру має подвійну природу, а тому може виступати і рішенням, і процесуальною дією. У п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України законодавець зазначає, що оскаржувати до слідчого судді можна саме «повідомлення про підозру», навіть не додаючи слово «письмову». Ми вважаємо, що законодавець розуміє ті складнощі, які виникають у зв'язку з тлумаченням даного терміна, власне, через що він і використав таке широке формулювання, яке дозволить стороні захисту вільно обирати підстави для оскарження повідомлення про підозру. Поряд з цим ніхто не забороняє підозрюваному, захиснику та законному представнику в одній скарзі вказувати, що така підозра була одночасно і необґрунтована, і вручена всупереч положенням кримінального процесуального законодавства. Тому ми не вважаємо, що існує необхідність виділяти таке оскарження, як оскарження за окремим предметом, адже воно лише поєднує дві попередні групи. На це ж і вказується в самій науковій статті: «домінуючий за результатом аналізу судової практики підхід, який зводиться до того, що повідомлення про підозру може бути оскаржене і як процесуальний документ, якщо він не відповідає вимогам КПК, і як комплекс процесуальних дій або бездіяльності, видається правильним. Оскільки поняття повідомлення про підозру становить собою комплекс процесуальних дій – нерозривне поєднання складання письмового повідомлення про підозру як процесуального рішення слідчого, прокурора та процесуальних дій у формі власне здійснення такого повідомлення, тобто доведення прийнятого процесуального рішення до відома підозрюваного шляхом його вручення та роз'яснення підозрюваному його процесуальних прав. Твердження щодо комплексного характеру повідомлення про підозру

засновується, зокрема, на тлумаченні положень, що в сукупності утворюють зміст глави 22 КПК, яка має назву «Повідомлення про підозру». Ця глава охоплює правові норми, що визначають випадки повідомлення про підозру, зміст письмового повідомлення про підозру, порядок його вручення та внесення слідчим, прокурором відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань стосовно дати та часу повідомлення про підозру, правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа. Поєднання всіх названих правових положень під єдиною назвою «Повідомлення про підозру» дозволяє дійти висновку про те, що кожне із них є елементом (складовою) кримінального процесуального інституту – повідомлення про підозру» [15, с. 21].

Х.Р. Слюсарчук зазначає, що «на практиці повідомлення про підозру оскаржується у таких значеннях, як діяльність слідчого, прокурора у кримінальному провадженні; рішення (твердження, внутрішнє переконання) слідчого, прокурора; процесуальний (письмовий) акт (документ) у кримінальному провадженні» [96, с. 316]. Такий підхід до підстав оскарження письмового повідомлення про підозру заслуговує на окрему увагу. Так, автор розділяє окремо можливість оскарження повідомлення про підозру як рішення та як процесуального акта – документа. Очевидно, що в даному випадку мова йде про недоліки, які стосуються самого змісту письмового повідомлення про підозру. Так, у ст. 277 КПК України міститься перелік відомостей, які мають бути в будь-якому письмовому повідомленні про підозру. Відповідно, відсутність таких відомостей або неправильне їхнє формулювання також може бути підставою для оскарження письмового повідомлення про підозру. Ми повністю погоджуємося з такою позицією, проте не вважаємо, що існує необхідність окремого виділення такої підстави оскарження письмового повідомлення про підозру. По-перше, як вже було неодноразово зазначено в даному дисертаційному дослідженні, ми підтримуємо позицію, що повідомлення про підозру одночасно виступає і рішенням, і дією. Відповідно, якщо брати за основу саме такий підхід, то немає сенсу розглядати

повідомлення про підозру окремо як рішення та як документ, у якому таке рішення викладене. Більше того, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, повідомлення про підозру як рішення не може існувати без певної форми об'єктивізації, якою і виступає письмове повідомлення про підозру. Ці поняття між собою є нероздільними.

По-друге, можна запропонувати аналогію з судовими рішеннями. Так, відповідно до ст. 370 КПК України, будь-яке судове рішення має бути законним, обґрунтованим та вмотивованим. Відповідно, учасники кримінального провадження у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, мають право оскаржувати судові рішення у зв'язку з їхньою невідповідністю ст. 370 КПК України. Якщо вважати, що повідомлення про підозру також є різновидом процесуального рішення, а вимоги до процесуальних рішень є відносно універсальними, то можна дійти висновку, що повідомлення про підозру також може бути оскаржене через невідповідність таких вимог. Необхідно лише зробити виняток щодо вмотивованості, адже законодавець не покладає на сторону обвинувачення обов'язок вказувати мотиви повідомлення про підозру. При цьому необхідно пам'ятати, що законність повідомлення про підозру стосується не лише форми викладення відповідного документа, а й порядку його вручення.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що у кримінальному процесі повідомлення про підозру може оскаржуватися у зв'язку з:

- 1) необґрунтованістю прийнятого рішення. У даному випадку йдеться про недостатність доказів, у зв'язку з отриманням яких сторона обвинувачення приймає рішення для повідомлення особі про підозру. Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України, сторона обвинувачення повідомляє особі про підозру у випадку «наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення». Вчені вже неодноразово наголошували, що інші підстави повідомлення про підозру, які перелічені в ч. 1 ст. 276 КПК України, лише породжують обов'язок повідомити особі про підозру, але самі по собі в якості підстав повідомлення розглядатися не можуть [77], у зв'язку з

чим єдиною реальною підставою для повідомлення особі про підозру є достатня сукупність доказів. Відповідно, оскаржуючи необґрунтованість повідомлення про підозру, сторона захисту буде доводити відсутність такої сукупності;

2) незаконність прийнятого рішення. Оскаржуючи незаконність прийнятого рішення, сторона захисту буде посилається на процесуальні порушення, які містяться в самому тексті письмового повідомлення про підозру – відсутність відомостей, які передбачені ст. 277 КПК України, затвердження письмового повідомлення про підозру неуповноваженою особою тощо;

3) незаконність вручення письмового повідомлення про підозру. У даному випадку підставою оскарження будуть виявлені стороною захисту порушення вручення письмового повідомлення про підозру. З урахуванням того, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не дуже детально регулює порядок вручення повідомлення про підозру, обмежившись лише декількома рядками норми, яка за своєю суттю є бланкетною, на практиці виникає безліч сумнівів щодо правильності або неправильності вручення письмового повідомлення про підозру, що і стає предметом розгляду слідчим суддею.

Такий підхід також узгоджується з практикою АП ВАКС, в рішенні якої зазначається, що «КПК України не містить конкретного переліку підстав для скасування повідомлення про підозру. Однак з аналізу положень ст.ст. 276-278 КПК України можна виділити три види підстав для скасування повідомлення про підозру: 1) неналежний суб'єкт складення та вручення повідомлення про підозру; 2) порушення процесуального порядку вручення повідомлення про підозру; 3) необґрунтованість підозри» [107]. Ми вважаємо, що наша класифікація підстав не суперечить цій позиції, проте деякою мірою її вдосконалює. Можна стверджувати, що вручення письмового повідомлення про підозру належить саме до категорії, яку ми виділили як «незаконність вручення», адже це порушення стосується саме порядку вручення. Водночас

ми також окрему увагу звертаємо на сам документ, який може містити низку порушень. Наприклад, письмове повідомлення про підозру може бути погоджене прокурором, який не мав не це повноважень, проте вручене вже правильним суб'єктом. Відповідно, буде оскаржуватися саме незаконність рішення, що в даному випадку буде стосуватися суб'єкта винесення підозри, але не буде стосуватися порядку вручення.

Однак ми не маємо права стверджувати, що дана позиція є універсальною навіть на рівні ВАКС. В іншому рішенні слідчого судді за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру було зазначено наступне: «захисник вважає, що порушення порядку вручення повідомлення про підозру може мати своїм наслідком ухвалення слідчим суддею рішення про скасування повідомлення про підозру. Проте, слідчий суддя не може погодитись із такими доводами з огляду на таке. Повідомлення про підозру є системою процесуальних дій та рішень слідчого або прокурора під час досудового розслідування, спрямованих на формування законної та обґрунтованої підозри за умови забезпечення особі, яка стала підозрюваною, можливості захищатися усіма дозволеними законом засобами та способами. Процедура здійснення повідомлення про підозру особі можна умовно поділити на три етапи: 1) етап прийняття рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру; 2) етап об'єктивації/вираження сформованого внутрішнього волевиявлення уповноваженої посадової особи щодо прийнятого рішення в зовнішню форму шляхом складання тексту повідомлення про підозру та його підписання; 3) етап доведення інформації до відома адресата, щодо якого прийняте рішення про повідомлення про підозру [68]. З наведеного можна дійти висновку, що перші два етапи повідомлення про підозру мають своїм результатом прийняття слідчим чи прокурором відповідного процесуального рішення – «повідомлення про підозру», а останній етап охоплює собою низку процесуальних дій щодо доведення інформації про таке рішення до особи, стосовно якої прийняте рішення про повідомлення про підозру, а також роз'яснення наданих їй прав. У ст. 303 КПК

законодавець встановив перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на їхнє оскарження. Так, згідно з положеннями п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, на досудовому провадженні підозрюваним та його захисником, зокрема, може бути оскаржено повідомлення слідчого, прокурора про підозру. Зі змісту цієї норми можна дійти висновку, що в ній передбачено право на оскарження як прийнятого слідчим чи прокурором рішення – «повідомлення про підозру», так і дій чи бездіяльності, що мали місце під час здійснення повідомлення про підозру. За наслідками розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора, слідчий суддя може ухвалити рішення про: 1) скасування рішення слідчого чи прокурора; 1-1) скасування повідомлення про підозру; 2) зобов'язання припинити дію; 3) зобов'язання вчинити певну дію; 4) відмову у задоволенні скарги (ч. 2 ст. 307 КПК). Водночас, як слушно зазначено у рішенні Верховного Суду: «стаття 307 КПК чітко розрізняє «рішення» і «дії». Це розрізнення послідовно проводиться у всіх трьох частинах статті, де «рішення» і «дії» згадуються поряд як самостійні поняття. Також й інші положення КПК не свідчать про те, що законодавець визначає «рішення» як різновид «дії». Навпаки, відповідно до КПК «рішення» і «дія» завжди мають самостійне значення. Рішення приймається – дія здійснюється; дія має початок і закінчення – рішення є одномоментним актом; до процесуальної дії можуть бути залучені багато учасників – процесуальне рішення приймається лише уповноваженою особою; дії фіксуються в протоколі – рішення оформлюється постановою. Отже, положення КПК не дають жодних підстав вважати процесуальне рішення одним з різновидів процесуальної дії. Враховуючи різну правову природу «рішень» і «дій», ч. 2 ст. 307 КПК визначає різні повноваження слідчого судді у випадку їхнього оскарження. При оскарженні дії або нездійсненні дії слідчий суддя має повноваження зобов'язати припинити дію або здійснити дію, однак не має повноважень скасувати дію, що вже відбулася. Водночас щодо оскаржених рішень слідчий суддя має повноваження лише скасувати таке рішення, але не

має повноважень зобов'язати прийняти рішення. Тим більше слідчий суддя не має повноважень визначати, яке саме рішення має прийняти слідчий або прокурор у конкретному випадку, оскільки таким чином суддя втрутиться у сферу повноважень цих осіб і фактично візьме участь у діяльності сторони обвинувачення всупереч своїй ролі в провадженні (ч. 3 ст. 22 КПК)» [70].

З огляду на вищенаведене, слідчий суддя доходить висновку, що за наслідками розгляду скарги на процесуальне рішення – «повідомлення про підозру», слідчий суддя має право постановити ухвалу, згідно з якою скасувати таке рішення, або відмовити у задоволенні скарги (п. 1-1, 4, ч. 2 ст. 307 КПК). Натомість у випадку, коли предметом судового контролю є процесуальні дії слідчого, прокурора чи їхня бездіяльність, що мали місце під час здійснення повідомлення про підозру, слідчий суддя має повноваження зобов'язати припинити дію або зобов'язати здійснити дію, однак не має повноважень скасувати дію чи бездіяльність, що вже відбулися, а також скасувати рішення – «повідомлення про підозру», яке є окремим предметом оскарження. Отже, у світлі обставин цієї справи та наведених вище висновків слідчий суддя зазначає, що заявлена у скарзі захисника ОСОБА_3 вимагає про скасування повідомлення про підозру на підставі того, що слідчий чи прокурор з порушенням встановленого КПК порядку вчинили певні процесуальні дії щодо вручення повідомлення про підозру, не підлягає задоволенню. З цих же підстав не підлягає задоволенню і похідна вимога захисника щодо зобов'язання слідчого, прокурора вчинити дії щодо виключення з ЄРДР відомостей про дату і час повідомлення про підозру ОСОБА_6» [112].

З такою позицією ми категорично не погоджуємося одразу через низку причин. По-перше, дійсно, Параграф 1 Глави 26 КПК України регулює порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора на стадії досудового розслідування. Залежно від того, що саме оскаржується – рішення, дія чи бездіяльність – буде визначатися підстава для такого оскарження та, відповідно, рішення, яке буде прийматися слідчим суддею за результатами розгляду відповідної скарги. Водночас і ми в межах

даного дисертаційного дослідження, і низка науковців неодноразово вказували на подвійну природу повідомлення про підозру, яке можна розглядати одночасно і як рішення, і як дію. Власне, це ж підтверджується і позицію ВС, на яку звертає увагу слідчий суддя, адже там визначається повідомлення про підозру як сукупність етапів, що включає і прийняття процесуального рішення, і здійснення певного переліку дій. Правові наслідки виникають не окремо, а комплексно, коли приймається і рішення, і вчиняються необхідні дії. Саме тому обмежувати можливість повідомлення про підозру або як рішення, або як дію є некоректним, адже в такий спосіб зацікавлені особи обмежуються в способах захисту власних прав, що йде всупереч вимогам чинного кримінального процесуального законодавства. Крім того, ми звертали увагу на те, що навіть у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України не зазначено, як саме має оскаржуватися повідомлення про підозру – як рішення чи як дія (на відміну від інших пунктів). У такий спосіб навіть законодавець надає ширші можливості стороні захисту для того, щоб обрати підставу для оскарження або навіть об'єднати в одній скарзі декілька підстав.

По-друге, в даному випадку слідчий суддя обрав занадто вузький спосіб тлумачення норм кримінального процесуального законодавства, що обмежило способи захисту прав, свобод та законних інтересів представників сторони захисту. Оцінюючи подані скарги, слідчі судді насамперед мають досліджувати, чи були порушені вимоги чинного кримінального процесуального законодавства та як саме ці порушення вплинули на основні права підозрюваного. Відповідно, якщо порушення є формальним, то в такому випадку слідчий суддя може його констатувати, проте цього буде недостатньо для того, щоб винести рішення на користь сторони захисту. Водночас така відмова слідчого судді від перевірки законності вручення письмового повідомлення про підозру базується саме на формальних ознаках, що в межах кримінального провадження не повинно бути підставою для обмеження прав сторони захисту, особливо під час досудового розслідування, в межах якого сторона захисту наділена значно меншими можливостями для захисту своїх

прав. У зв'язку з цим ми вважаємо, що в даному конкретному випадку слідчий суддя необґрунтовано відмовив у дослідженні порядку повідомлення особі про підозру.

Відповідно, встановивши підстави для оскарження повідомлення про підозру, необхідно перейти до більш детального аналізу кожної з них. І першою підставою буде необґрунтованість повідомлення про підозру. Очевидно, що дана підстава оскарження напряду пов'язана зі стандартом доказування «обґрунтована підозра», який вже частково розглядався в попередньому розділі. Однак в силу необхідності дослідження саме підстав для оскарження повідомлення про підозру слід його проаналізувати більш детально.

Вчені зазначають, що стандарт доказування «обґрунтована підозра» є найнижчим рівнем переконаності серед стандартів доказування у кримінальному провадженні. Він використовується уповноваженими особами для ухвалення поточних (проміжних) рішень, що передбачають обмеження прав підозрюваного чи обвинуваченого. Цей стандарт ґрунтується на ймовірності (припущенні) того, що особа могла вчинити певне правопорушення, і базується на здоровому глузді та об'єктивних, перевірюваних у кримінальному провадженні даних. Вони мають бути такими, що могли б спонукати неупереджену та розумну особу вжити практичних заходів для перевірки обґрунтованості підозри [63, с. 143-144].

Обґрунтована підозра, як зазначається у наукових джерелах, є багаторівневою категорією, оскільки в процесі кримінального провадження рівень її «обґрунтованості» має поступово зростати, зміцнюючи припущення про вчинення конкретною особою кримінального правопорушення. Відповідно, цей стандарт доказування не є фіксованим або статичним, а має динамічний і триваючий характер. Наприклад, обґрунтованість підозри на етапі застосування запобіжного заходу не лише повинна зберігатися, а й посилюватися. Рівень переконаності слідчого чи прокурора при ухваленні рішення про повідомлення особі про підозру залежить від підстав такого

повідомлення та обсягу наявної у їхньому розпорядженні інформації. Якщо підозра ґрунтується на затриманні особи безпосередньо на місці вчинення злочину або одразу після цього, рівень її обґрунтованості буде мінімальним. У такому випадку сама подія затримання є достатньою підставою для повідомлення про підозру, що відповідає законодавчим вимогам [96, с. 318].

У контексті обґрунтованості підозри оцінювання доказів зазвичай здійснюється з точки зору їхньої достатності для підозри конкретної особи у вчиненні кримінального правопорушення, без детального аналізу їхньої допустимості [160]. При цьому повнота та всебічність проведеного розслідування не є критеріями, які повинен оцінювати слідчий суддя під час перевірки достатності доказів, що стали підставою для повідомлення особі про підозру [166]. Водночас, оскільки законність, обґрунтованість і справедливість судового рішення базуються на переконаності судді у правильності вирішення правових питань, він має право оцінювати також допустимість доказів, поданих стороною обвинувачення для обґрунтування підозри особи у вчиненні злочину. Це узгоджується з ч. 2 ст. 86 КПК, яка передбачає, що недопустимий доказ не може бути використаний для прийняття процесуальних рішень і не може бути врахований судом під час ухвалення судового рішення. Водночас така оцінка не є обов'язковою для судді, який розглядатиме справу на подальших етапах провадження [15, с. 24].

«Перевіряючи наявність вказаної підстави для повідомлення про підозру, слідчий суддя виходить з того, що існування обґрунтованої підозри передбачає наявність фактів або інформації, які змогли б переконати об'єктивного спостерігача в тому, що відповідна особа могла вчинити злочин. При цьому факти, які дають підставу для підозри, не мають бути такого ж рівня, як і ті, що обґрунтовують засудження особи, але мають бути достатніми, щоб виправдати подальше розслідування або висунення звинувачення (рішення ЄСПЛ у справах "Фокс, Кемпбелл і Хартлі проти Сполученого Королівства", "Лабіта проти Італії", "Мюррей проти Сполученого Королівства", "Ільгар

Маммадов проти Азейбарджану", "Нечипорук і Йонкало проти України")» [123].

Аналізуючи необґрунтованість підозри як підставу для оскарження, слід зазначити, що дана підстава залежить від суб'єктивної оцінки фактів та обставин кримінального правопорушення. Як вже було зазначено, підозру можна вважати обґрунтованою лише тоді, коли у слідчого чи прокурора наявна достатня сукупність доказів для того, щоб повідомити особі про наявність відносно нього підозри. Відповідно, саме ці уповноважені суб'єкти доходять висновку про те, що на цьому етапі досудового розслідування підозра є дійсно обґрунтованою. Стороні захисту, яка планує подавати скаргу до слідчого судді, досить складно оцінити реальну сукупність доказів, яка була зібрана стороною обвинувачення, щоб підготувати дійсно якісні аргументи перед слідчим суддею. Більше того, і сам слідчий суддя має розглядати скаргу на повідомлення про підозру в умовах недостатньої обізнаності з доказами, адже кримінальне процесуальне законодавство не змушує сторону обвинувачення надавати всі докази, які, власне, вказують на наявність достатньої сукупності докази при оцінці обґрунтованості підозри.

Ми не будемо стверджувати, що така ситуація є унікальною, адже судовий контроль на стадії досудового розслідування відрізняється від розгляду провадження по суті, а тому роль слідчих суддів у цьому процесі не передбачає надання їм повного доступу до доказів, які були зібрані на цьому етапі досудового розслідування. У даному випадку мова ведеться не про всю сукупність доказів, а лише про їхню частину, які відповідають локальному предмету доказування в межах відповідної скарги, яка була подана слідчому судді. Відповідно, тягар доказування обставин у скарзі покладається на того учасника кримінального провадження, який відповідну скаргу подав, і не може бути поширений на слідчого суддю, який має ознайомитися лише з тими доказами, які були подані в межах відповідної процедури.

Водночас ми маємо підкреслити, що якщо в усіх інших випадках оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора

передбачає розгляд дуже вузьких питань (наприклад, невнесення відомостей в ЄРДР або відмову у визнанні потерпілим), то можливість оскарження підозри з точки зору її необґрунтованості буде стосуватися навіть не самого факту повідомлення про підозру, а недостатньої сукупності доказів на цьому етапі досудового розслідування. Власне, факт наявності обґрунтованої підозри стосується значно ширшого кола питань і доказів, ніж будь-яке інше рішення чи дія, які можуть бути оскаржені. Вчені в правовій доктрині вже неодноразово зазначали, що в такий спосіб діяльність слідчого судді виходить за межі звичного судового контролю та стає подібною до вирішення провадження по суті.

Так, В.В. Андрух зазначає, що «питання перевірки повідомлення про підозру щодо обґрунтованості підозри або невинуватості особи не належить до предмета судового розгляду, який здійснюється слідчим суддею згідно з п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. На цьому також наголошує Конституційний Суд України, що на стадії досудового слідства неможливо розглядати питання, пов'язані з порядком отримання доказів та їх оцінкою з позиції допустимості та достатності» [2; 79]. «В іншому випадку, слідчий суддя замість здійснення судового контролю виконуватиме функцію розгляду кримінальної справи в суді, що суперечить принципу презумпції невинуватості (ст. 17 КПК України)» [50, с. 145-146]. Тому, на думку науковця, слідчий суддя має розглядати скаргу на повідомлення про підозру, оцінюючи дотримання процесуального стандарту щодо наявності «достатніх доказів (підстав)» для підозри (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України), які підтверджують причинно-наслідковий зв'язок між особою, якій висунуто підозру, та вчиненим кримінальним правопорушенням [2, с. 14].

Однозначно дана позиція автора заслуговує на увагу, адже в ній дійсно порівнюють завдання, які ставляться перед слідчим суддею на стадії досудового розслідування, та судом в процесі відправлення правосуддя. Недарма навіть законодавець передбачив у ст. 198 КПК України правило, відповідно до якого висновки суду щодо наявності обґрунтованої підозри при

обранні до особи запобіжного заходу не можуть застосовуватися в якості преюдиції у кримінальному провадженні. Водночас доводити неможливість оскарження обґрунтованості підозри до слідчого судді ми також не збираємось. Дійсно, існують певні сумніви щодо того, що така діяльність слідчого судді більше схожа на вирішення провадження по суті, тобто на здійснення правосуддя. Водночас неможливість такого оскарження завдає значно більшої шкоди правам та законним інтересам представників сторони захисту, які фактично не матимуть жодного способу захисту від винесення очевидно необґрунтованого рішення стороною обвинувачення. Сам інститут оскарження повідомлення про підозру створений задля того, щоб надати такий мінімальний рівень гарантії учасникам кримінального провадження. Крім того, необхідно нагадати, що при обранні або продовженні будь-якого запобіжного заходу слідчий суддя так само буде перевіряти факт наявності обґрунтованої підозри як обов'язкової умови застосування відповідних заходів забезпечення. Така форма судового контролю є необхідною для того, щоб унеможливити незаконне кримінальне переслідування особи, що буде тягнути обмеження її прав та законних інтересів. Позиція, що такі обставини мають бути предметом дослідження під час судового розгляду, фактично констатує неможливість держави забезпечити основні права особи в той момент, коли ці права були порушені, чи безпосередньо після цього. Тому ми переконані, що інститут оскарження підозри, в тому числі у зв'язку з її необґрунтованістю, є важливим механізмом забезпечення прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, а проводячи відповідну оцінку, слідчий суддя не переймає на себе функції суду в частині здійснення правосуддя, а лише перевіряє доцільність здійснення кримінального переслідування на відповідному етапі досудового розслідування. «Аналіз приписів зазначених статей кримінального процесуального закону дає підстави для висновку, що під час розгляду скарги на повідомлення про підозру слідчий суддя уповноважений перевіряти, зокрема, наявність достатності доказів для підозри, що повною мірою відповідає вимогам пункту

частини першої статті 276 КПК України про те, що повідомлення про підозру обов'язково здійснюється за наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення» [62].

Також необхідно згадати про проблему доступу сторони захисту до доказів, які наявні у сторони обвинувачення та які, власне, і будуть вказувати на наявність або відсутність обґрунтованої підозри. На відміну від клопотання про застосування запобіжних заходів, де тягар доказування наявності факту обґрунтованої підозри покладається на сторону обвинувачення, яка і володіє відповідними доказами, у випадку оскарження необґрунтованості підозри сторона захисту фактично позбавлена доступу до доказової бази, що значно ускладнює факт такого оскарження. З одного боку, нелогічним буде в кожному випадку повідомлення про підозру надавати стороні захисту доступ до всіх доказів, адже це лише ускладнить подальший процес досудового розслідування та збільшить кількість очевидно необґрунтованих скарг на повідомлення про підозру. Проте, з іншого боку, на стадії досудового розслідування, в силу її специфіки, мають забезпечуватися хоча б мінімальні можливості для реалізації засади змагальності. Якщо прокурор приймає рішення про повідомлення особі про підозру, то він суттєво змінює її процесуальний статус, в результаті чого також можуть суттєво бути обмежені її права та законні інтереси. Відповідно, така особа має право не лише знати, в чому її підозрюють, а і чому було прийнято відповідне рішення. Ми переконані, що шляхом надання доступу до матеріалів досудового розслідування можна буде більшою мірою гарантувати змагальність кримінального процесу.

Крім того, в чинному кримінальному процесуальному законодавстві існує окремий порядок ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 221 КПК України, «слідчий, дізнавач, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати їм матеріали досудового розслідування для

ознайомлення, за винятком матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню» [48]. Як свідчить практика [131; 137; 140], під час досудового розслідування надання таких доказів відбувається досить часто. Ми вважаємо, що це правило має бути також поширене і на момент повідомлення про підозру, але виокремлено в якості нового положення кримінального процесуального законодавства.

Так, ми пропонуємо ч. 3 ст. 276 КПК України викласти в наступній редакції: «3. Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав. Також після повідомлення про підозру слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного, його захисника або законного представника повинні надати доступ до матеріалів досудового розслідування, якими обґрунтовується відповідна підозра. Допускається не надавати доступ до матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню».

Така пропозиція потребує додаткового роз'яснення. По-перше, особа, якій повідомили про підозру, має право одразу дізнатися, на чому така підозра ґрунтується. У такий спосіб підозрюваний краще буде розуміти її суть і не буде витрачати додатковий час на процедуру, яка передбачена ст. 221 КПК України. По-друге, таке положення змусить прокурора набагато якісніше оцінювати наявну у нього сукупність доказів з точки зору достатності, адже сторона захисту фактично одразу може ознайомитись з доказами. Ми вважаємо, що це також сприятиме кращому забезпеченню прав особи та зменшенню кількості необґрунтованих повідомлень про підозру. По-третє, вже на етапі повідомлення про підозру сторона захисту може планувати свою

стратегію, яка включатиме (або не включатиме) оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді з точки зору її необґрунтованості. А якщо врахувати той факт, що будь-яка підозра обов'язково має бути обґрунтованою (що виходить зі змісту ч. 1 ст. 276 КПК України), то для сторони обвинувачення мало що зміниться, адже на цьому етапі досудового розслідування доказів вже повинно бути достатньо. Також ми звертаємо увагу, що відповідно до запропонованої зміни, надання відповідних доказів буде обов'язком, а не правом сторони обвинувачення, що також підвищить рівень змагальності на стадії досудового розслідування. Єдиними винятками лишаються відомості відносно осіб, до яких були застосовані заходи безпеки, та відомості, розкриття яких може зашкодити досудовому розслідуванню на цьому етапі. Дійсно, під другий виняток фактично можуть підпадати будь-які матеріали досудового розслідування, адже в цьому випадку сторона обвинувачення продовжує користуватися досить широкою дискрецією. Проте якщо в подальшому буде подана скарга на повідомлення про підозру, то в якості ще одного аргументу може бути зазначено те, що стороні захисту не надали доступ до відповідних матеріалів кримінального провадження, що також може свідчити про необґрунтованість підозри. Відповідно, під час розгляду відповідної скарги сторона обвинувачення повинна буде додатково пояснити, чому у них не було змоги надати стороні захисту можливості ознайомитися з доказами, які були покладені в основу підозри.

Повертаючись до питання оскарження необґрунтованої підозри до слідчого судді, варто зауважити, що при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень саме ця підстава досі є найпопулярнішою для оскарження. Як свідчать дані з ЄДРСР, з-поміж 284 ухвал слідчих суддів ВАКС, які виносились за результатами оскарження повідомлення про підозру, у 159 в тій чи іншій формі згадується питання обґрунтованості. Власне, це зазначають і самі представники ВАКС. «Більшість скарг зазначеної категорії, які надійшли до ВАКС, захисники мотивували необґрунтованістю підозри, наголошували на відсутності достатніх та об'єктивних доказів для її

оголошення та невідповідності повідомлення про підозру фактичним обставинам справи (провадження № 1-кц/4910/268/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 84601385; провадження № 1-кц/991/1473/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 85467047; провадження № 1-кц/4910/147/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 84273051; провадження № 1-кц/991/2279/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 86926996). Наприклад, у справі № 4910/11/19-к захисник, мотивуючи прохання скасувати підозру, вказував на те, що в діяннях підозрюваного відсутні ознаки, склад та подія кримінального правопорушення, а досудовим розслідуванням не доведено вини його підзахисного «поза розумним сумнівом» у вчиненні інкримінованих кримінальних правопорушень, не встановлено причинно-наслідкового зв'язку між діяннями підозрюваного та злочинними наслідками (провадження № 1-кц/991/2864/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 86396954). У деяких скаргах сторона захисту просила скасувати повідомлення про підозру у зв'язку із порушенням стороною обвинувачення порядку здійснення повідомлення про підозру (провадження № 1-кц/991/583/20, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 87033836; провадження № 1-кц/991/1089/20, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 87480603; провадження № 1-кц/991/3257/19, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 86825326; провадження № 1-кц/991/1461/20, реєстраційний номер судового рішення в ЄДРСР – 87702945)» [62].

Водночас лишається питання як щодо, власне, аргументації такого оскарження, так і щодо його результативності. Зазначається, що «частка задоволених Вищим антикорупційним судом скарг сторони захисту на повідомлення про підозру становить близько 1%, що є меншим, ніж загальна тенденція судової практики, згідно з якою у 10% випадків такі скарги підлягають задоволенню» [33]. Ми не вважаємо в даному випадку доцільним здійснювати порівняння практики ВАКС з іншими судами, адже має враховуватися не лише специфіка самого кримінального правопорушення,

відносно якого проводиться досудове розслідування, але і специфіка діяльності НАБУ та САП, які, виходячи зі свого спеціального статусу та спеціалізації, повинні краще гарантувати той факт, що повідомлена ними підозра дійсно буде обґрунтованою.

І. Ісакова [33], аналізуючи практику ВАКС щодо можливості оскарження повідомлення про підозру з точки зору її необґрунтованості, вказує на наступні підстави для скасування повідомлення про підозру:

1) явна недостатність доказів, наданих стороною обвинувачення. «Не вдаючись до оцінки зазначених доказів на предмет їх належності та достовірності, слідчий суддя зазначає, що їх є явно недостатньо для обґрунтування підозри у створенні та діяльності стійкого ієрархічного об'єднання чисельністю п'ять і більше осіб. На переконання слідчого судді, надані стороною обвинувачення докази щодо обґрунтованості підозри у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 255 КК, не відповідають тому рівню стандарту "достатніх підстав (доказів)", який закріплений у п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК, оскільки не містять достатніх відомостей, які б підтверджували тісні стосунки між підозрюваними, наявність між ними чіткого розподілу функцій учасників злочинної організації, підпорядкованість її учасників організатору. Про відсутність достатніх доказів на підтвердження доводів сторони обвинувачення про обґрунтованість підозри щодо вчинення підозрюваними кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1, 2 ст. 255 КК слідчий суддя неодноразово звертав увагу у своїх рішеннях, ухвалених за результатом розгляду клопотань органу досудового розслідування. Однак, не зважаючи на доволі тривалий період здійснення досудового розслідування, стороною обвинувачення не надано додаткових доказів, які б доводили, що існує зв'язок ОСОБА_13, ОСОБА_14, ОСОБА_15, ОСОБА_16, ОСОБА_17, ОСОБА_18, ОСОБА_19 з обставинами щодо стверджуваного органом досудового розслідування створення, керівництва злочинною організацією, а також участі у ній» [145];

2) відсутність достатніх доказів, які підтверджують обов'язкові ознаки складу злочину. «Слідчий суддя виходить з того, що до обов'язкових ознак складу злочину, передбаченого ч. 5 ст. 191 КК України, у даному випадку належать: корисливий мотив, форма співучасті у вчиненні кримінального правопорушення та спосіб – зловживання своїм службовим становищем. Обов'язковими факультативними ознаками суб'єктивної сторони розтрата майна шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є корисливий мотив – спонукання до незаконного збагачення за рахунок чужого майна та корислива мета – збагатитися самому або незаконно збагатити інших осіб, щодо яких він має зацікавленість. Водночас слідчому судді не було надано доказів на підтвердження існування у підозрюваного ОСОБА_3 корисливої мети та мотиву, бажання особистого збагачення у протиправний спосіб шляхом вчинення злочинних дій або збагачення ТОВ БК «Укрбудмонтаж», а також і його зацікавленості у збагаченні цієї юридичної особи, а повідомлення про підозру не містить встановлених органом досудового розслідування обставин, які б підтверджували існування у підозрюваного корисливого мотиву та мети. Таким чином, слідчий суддя вважає, що органом досудового розслідування не встановлена наявність корисливого мотиву і корисливої мети у діях підозрюваного ОСОБА_3, які є обов'язковою складовою суб'єктивної сторони інкримінованого йому злочину» [147];

3) відсутність причинного зв'язку між діями підозрюваного та тяжкими наслідками. «Слід зауважити, що перелік ознак злочину, передбаченого ч. 2 ст. 364 КК України, визначається диспозицією цієї норми кримінального закону, до обов'язкових елементів об'єктивної сторони якого відносяться тяжкі наслідки та причинний зв'язок, відсутність яких обумовлюють і відсутність події злочину як такого. За таких обставин та з огляду на наведене, на думку слідчого судді, діяння підозрюваного ОСОБА_2 не містять ознак злочину, передбаченого ч. 3 ст. 27, ч. 2 ст. 28, ч. 2 ст. 364 КК України, що

виключає можливість існування події цього злочину, і є підставою для визначення підозри у цій частині необґрунтованою та її скасування» [130];

4) спроба сторони обвинувачення обґрунтувати підозру використанням ухвали слідчого судді про обрання запобіжного заходу як преюдиціальної. «Разом з тим, на підтвердження зазначених обставин прокурор надав слідчому судді роздруковані з Єдиного державного реєстру судових рішень ухвали Вищого антикорупційного суду від 10.11.2023 та Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду від 22.11.2023 (справа № 991/9837/23), якими до ОСОБА_4 застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою. Прокурор зазначив, що обґрунтованість повідомленої ОСОБА_4 підозри вже перевірялась слідчим суддею та судом апеляційної інстанції... При цьому, з огляду на специфіку розгляду скарг на повідомлення про підозру, де предметом розгляду є саме таке повідомлення про підозру, формальне посилення на доведеність обґрунтованості повідомленої підозри при розгляді іншої судової справи без встановлення безпосередньо слідчим суддею наявності/відсутності доказів, які лише об'єктивно зв'язують підозрюваного з певним кримінальним правопорушенням (демонструють причетність до його вчинення) та їх достатності, щоб виправдати подальше розслідування для висунення обвинувачення або спростування такої підозри, нівелює положення КПК України щодо обов'язку слідчого судді надати детальну оцінку доводам під час перевірки повідомлення про підозру» [127].

Ми погоджуємося з позицією І. Ісакової, яка виділила ці критерії, за якими були прийняті рішення про необґрунтованість підозри при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Проте ми не повністю погоджуємося з четвертою підставою, адже вона сама по собі не стосується факту обґрунтованості підозри, а власне аргументації такої обґрунтованості. Водночас можна помітити, що при оцінці обґрунтованості підозри ВАКС використовує відносно стандартну схему оцінки: перевірка достатності доказів, що вказують на подію кримінального правопорушення – перевірка достатності доказів, які вказують на склад кримінального

правопорушення – перевірка доказів, які вказують на причинно-наслідковий зв'язок між подією кримінального правопорушення та наслідками. Якщо аналізувати цю схему максимально відокремлено від виду корупційних правопорушень, то можна помітити, що не вистачає такого елемента, як «перевірка достатності доказів, які вказують на зв'язок з кримінальним правопорушенням та особою, якій було повідомлено про підозру». Ми вважаємо, що в даному випадку така підстава для скасування також має бути, адже вона логічно узгоджується зі схемою, яка була виділена вище. Очевидно, що за даною підставою теж можна скасовувати письмові повідомлення про підозру, проте з урахуванням обмеженої підслідності ВАКС конкретно за цією підставою відповідні ухвали не приймалися. Тобто в даному випадку наявність обмеженої статистичної вибірки дозволяє дійти висновку, що таку окрему підставу теж можна виділити.

Таким чином, можна зазначити, що при оцінці обґрунтованості підозри у корупційних кримінальних правопорушеннях слідчі судді будуть перевіряти наявність достатньої сукупності доказів, які вказують на:

- існування події та складу корупційного кримінального правопорушення;
- причетність особи до інкримінованого корупційного кримінального правопорушення;
- наявність причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим корупційним кримінальним правопорушенням та наслідками, які настали (для корупційних кримінальних правопорушень з матеріальним складом).

Такі критерії є універсальними та можуть бути застосовані не лише до корупційних кримінальних правопорушень. Це пояснюється тим, що обґрунтованість підозри є універсальним поняттям, яке буде залежати не від категорії кримінального правопорушення, а від наявної сукупності доказів у відповідному кримінальному провадженні. Водночас, провівши аналіз судової практики ВАКС, можна помітити, що щодо корупційних кримінальних правопорушень питання оцінки обґрунтованості підозри не є формальним, а

слідчі судді досить детально досліджують докази, на які посилаються сторони кримінального провадження.

Іншою підставою для оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, яка була нами виділена, є незаконність прийнятого рішення. Як вже було зазначено, в даному випадку ми будемо розглядати недоліки, які стосуються самого документа – письмового повідомлення про підозру, а також будь-яких порушень, які були допущені під час його винесення.

У даному випадку виділити конкретні критерії чи ознаки такого оскарження досить складно, адже вони є вкрай різноманітними та значною мірою будуть залежати від тлумачення положень кримінального процесуального законодавства особами, які будуть подавати відповідні скарги. Це ж різноманіття підтверджують прикладами з судової практики.

Так, в одному з випадків захисник зазначав, що «для повідомлення особі про підозру за ст. 209 КК України на час подій, викладених у підозрі, ОСОБА_6 був необхідний предикат, оскільки для кваліфікації такого кримінально-караного діяння, майно, що є об'єктом злочину, має бути прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, а сам факт одержання такого майна злочинним шляхом є злочином, який може встановити лише суд своїм обвинувальним вироком. Зазначає, що лише після зміни з 28 квітня 2020 року фабули ст. 209 КК України, особі може бути повідомлено про підозру за цією кваліфікацією одночасно з повідомленням про підозру за іншим злочином, в якому майно було здобуто злочинним шляхом, або якщо іншу особу було повідомлено про підозру за злочин, у якому майно здобуто злочинним шляхом, та наявні докази, що у такому випадку злочинні діяння вчинені особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом. Саме у такому випадку, як зазначає сторона захисту, уже не потрібна наявність обвинувального вироку суду за предикатний злочин. Тобто, на переконання сторони захисту, детектив, в порушення вимог Європейської

конвенції з прав людини, КПК України, Конституції України, повідомив ОСОБА_6 про підозру за ч. 3 ст. 209 КК України у редакції, що діяла на час подій, викладених у підозрі, без наявності об'єктивної сторони складу цього злочину» [146]. У даному випадку проблема стосується правильної кваліфікації кримінального правопорушення, що відповідно до нашої класифікації, має бути віднесено до першої категорії. Проте помилкова кваліфікація, на думку сторони захисту, відбулася не у зв'язку з недостатністю доказів, а саме через неправильне застосування положень кримінального законодавства. Тому ми вважаємо, що це приклад не необґрунтованості прийнятого рішення, а його незаконності.

Проблема в даному випадку полягала в тому, що положення ст. 209 КК України були змінені у 2020 році, а повідомлення про підозру відбулося у 2019-му, тобто уповноважені посадові особи неправильно застосували положення кримінального законодавства. Проте слідчий суддя не погодився з такими аргументами сторони захисту, адже кримінальне законодавство, чинне на момент вчинення дій, кваліфікованих ч. 3 ст. 209 КК України, дійсно передбачало як обов'язкову умову отримання коштів або майна внаслідок суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів. Заразом факт попереднього притягнення особи до кримінальної відповідальності за предикатний злочин у ході розгляду скарги встановлено не було. Однак слідчий суддя звернув увагу сторони захисту на те, що кримінальна відповідальність за ст. 209 КК України може наставати навіть у випадку, коли особа одночасно притягується і за предикатний злочин, і за легалізацію (відмивання) коштів або іншого майна, здобутих унаслідок його вчинення (за сукупністю злочинів). Це можливо за умови, що особа усвідомлює факт відмивання таких коштів (майна), що, зокрема, впливає зі змісту підозри, яку оскаржує сторона захисту. Сторона захисту не надала слідчому судді жодних категоричних правових позицій або однозначної судової практики, зокрема рішень найвищих судових інстанцій, які б виключали зазначену вище процесуальну можливість. Вирішення питання

щодо предикатного злочину (ст. 191 КК України) та подальшої легалізації (ст. 209 КК України) залишається предметом розгляду суддівської колегії (судді) у нарадчій кімнаті під час ухвалення вироку. У зв'язку з цим захиснику було відмовлено у задоволенні скарги про скасування повідомлення про підозру.

Звертає увагу сторона захисту і на саму назву процесуального документа. Так, одна зі скарг, крім іншого, була обґрунтована тим, що «детективом не дотримано змісту повідомлення про підозру. Зокрема, у назві повідомлення про підозру та його тексті не зазначено, чи підозра від 10.01.2022 є новою або зміною раніше повідомленої. Захисник вважає, що такі порушення ставлять підозрюваного та його захисника у становище, в якому вони не розуміють, від чого захищатися» [132]. За результатами розгляду скарги слідчий суддя встановив, що у цьому кримінальному провадженні 31.03.2021 ОСОБА_7 було повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України. Згодом, 10.01.2022, йому було вручено повідомлення про підозру за тими ж статтями. Аналізуючи зміст обох повідомлень про підозру та беручи до уваги аргументи детектива, надані під час судового засідання, встановлено, що їхня відмінність полягає у розширенні періоду злочинної діяльності та зміні суми ймовірно завданої шкоди. Такі зміни не вплинули на суть чи кваліфікацію кримінального правопорушення, а лише доповнили раніше повідомлену підозру. Враховуючи зазначене, слідчий суддя дійшов висновку, що фактично відбулася зміна раніше повідомленої підозри. Доводи захисника щодо необхідності зазначення у назві процесуального рішення або в його змісті інформації про повідомлення про підозру слідчий суддя відхиляє, оскільки такі вимоги не мають підґрунтя у чинному КПК України.

Повністю з такою позицією ми погодитись не можемо. Законодавець передбачив у ст. 279 КПК України окремий порядок зміни раніше повідомленої підозри, тим самим підкреслюючи значення такої процедури як на хід всього досудового розслідування, так і на обсяг прав підозрюваного. Особа, відносно якої приймається рішення про зміну повідомлення про

підозру, повинна розуміти, що така підозра дійсно була змінена. Очевидно, що в даному випадку визнавати підозру незаконною лише через назву буде некоректно та не відповідатиме завданням кримінального провадження, але ми все одно хочемо наголосити на тому, що права сторони захисту в даному випадку були забезпечені не в повному обсязі.

В іншому прикладі сторона захисту, крім необґрунтованості підозри (що, як вже було зазначено, є вкрай популярною підставою для оскарження та зустрічається фактично в кожному випадку), звертає увагу також на такі обставини: відсутність у підозрі стислого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, що суперечить вимогам п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України [135].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого формулювання, що саме має розумітися під викладом фактичних обставин кримінального правопорушення. Законодавець використовує наступне формулювання: «стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру» [48]. Проте, по-перше, таке викладення не дозволяє встановити відмінності між, наприклад, п. 4 «зміст підозри» та п. 5 «кваліфікація кримінального правопорушення». Дійсно, зміст підозри та виклад фактичних обставин має бути ширшим, ніж лише правова кваліфікація, проте навіть в цьому випадку можуть бути присутні однакові елементи.

Вчені зазначають, що викладення фактичних обставин кримінального правопорушення полягає у конкретному описі об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Ця обставина відіграє важливу роль у забезпеченні підозрюваному гарантій захисту від повідомленої підозри [6, с. 55]. Щодо обвинувального акту ВС зазначає, що «виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального

правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення (п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України) по суті є консистенцією усього обвинувального акта» [12]. Власне, можна дійти висновку, що при стислому викладенні фактичних обставин кримінального правопорушення уповноважена посадова особа повинна в хронологічному¹ порядку описати подію кримінального правопорушення з обов'язковим встановленням його складу. Власне, такий опис має бути достатнім для того, щоб гарантувати особі право знати, в чому її підозрюють.

У зазначеному вище прикладі захисник у скарзі посилався на те, що в письмовому повідомленні про підозру відсутні наступні відомості: час та місце одержання неправомірної вигоди, її розмір та особа, від якої таку вигоду отримано, що, на думку сторони захисту, є достатнім для твердження про невідповідність письмового повідомлення про підозру відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України. Проте слідчий суддя з цього приводу зазначив, що «вимоги до змісту письмового повідомлення про підозру закріплені у статті 277 КПК України. Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором і має містити такі відомості: прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру; найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; зміст підозри; правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; права підозрюваного; підпис

¹ Найбільш популярна, але не єдина форма

слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення. Повідомлення про підозру від 05.02.2020 зазначеним вимогам КПК України відповідає (а.с. 22-26), так як містить ті фактичні обставини, які були відомі органу досудового розслідування на час його складання» [135]. Власне, з такою позицією нам погодитись складно. Дійсно, кримінальне процесуальне законодавство не містить чітких вимог до стислого викладу фактичних обставин, але в даному випадку можна вважати, що це положення відсилає до ст. 91 КПК України, де зазначено, що у кримінальному провадженні, крім іншого, підлягає доказуванню подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) та винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Відповідно, якщо законодавець вказує, що ці обставини мають бути встановлені, то їх необхідно включати до фактичних обставин, які мають бути зазначені в письмовому повідомленні про підозру. Ми не стверджуємо, що в кожному письмовому повідомленні про підозру обов'язково має бути зазначено час і місце вчинення кримінального правопорушення, адже ці обставини можуть бути не встановлені на момент повідомлення про підозру, проте вони не впливатимуть на факт обґрунтованості такої підозри. Ми вважаємо, що ці обставини мають досліджуватися в залежності від специфіки кримінального правопорушення та обставин кримінального провадження. Критикуючи таку позицію слідчого судді ВАКС, ми звертаємо увагу на те, що не було перевірено, чи впливають ці обставини, на які посилається сторона захисту, на кваліфікацію кримінального правопорушення, в залежності від чого і має визначатися, чи необхідно їх зазначати в тексті повідомлення про підозру. Тобто було недостатньо формулювання, що підозра «містить ті фактичні обставини, які були відомі органу досудового розслідування на час його складання», адже поряд з цим мало бути проаналізовано, чи мають значення обставини, які були відомі органу досудового розслідування, для правильної кваліфікації кримінального правопорушення та для обґрунтування відповідної підозри.

Можна наводити і інші приклади, в яких сторона захисту намагалася скасувати повідомлення про підозру через незаконність такого рішення та недотримання вимог кримінального процесуального законодавства, але ми вважаємо, що в межах дослідження специфіки оскарження повідомлення про підозру саме корупційних кримінальних правопорушень таких прикладів має бути достатньо. Виходячи з даних ЄДРСР, немає жодної ухвали слідчого судді ВАКС, якою би було скасовано повідомлення про підозру через невідповідність ст. 277 КПК України. І результати ми не вважаємо несподіваними з наступних причин.

По-перше, як вже було зазначено вище, статистична вибірка ухвал при оскарженні повідомлення про підозру корупційних кримінальних правопорушень є значно меншою. Загалом судова практика має відповідні позитивні приклади, проте їх немає саме відносно корупційних кримінальних правопорушень. Це свідчить про те, що довести незаконність прийнятого рішення щодо повідомлення особі про підозру в таких кримінальних провадженнях досить складно.

По-друге, якщо використовувати загальну тенденцію судової системи щодо оцінки не формальних порушень вимог кримінального процесуального законодавства, а вплив таких порушень на права та законні інтереси учасників кримінального провадження, то далеко не будь-яке порушення вимог ст. 277 КПК України повинно тягнути за собою скасування повідомлення про підозру. Ми вважаємо, що в даному випадку можна застосувати особливі критерії допустимості доказів, які були неодноразово досліджені в рішеннях ВС [69; 73] та в правовій доктрині [97], відповідно до яких порушення вимог кримінального процесуального законодавства для визнання доказів недопустимими має бути таким, що істотно порушує основні права та законні інтереси учасників кримінального провадження або ставить під сумнів достовірність відповідних доказів. Аналогічні критерії можна застосувати і по відношенню до повідомлення про підозру. Стороні захисту недостатньо лише вказати на формальні порушення вимог КПК України при складанні такого

повідомлення про підозру, необхідно також довести вплив таких порушень на права та свободи підозрюваного, які, власне, і змусять ВАКС прийняти відповідне процесуальне рішення. Якщо ж такі обставини не будуть встановлені, то немає сенсу стверджувати про необхідність скасування повідомлення про підозру. ВАКС у своїх рішеннях неодноразово використовував таку філософію, намагаючись відійти від радикального позитивізму при оцінці положень чинного кримінального процесуального законодавства.

Водночас, на нашу думку, інколи такий підхід був занадто невиправданий. Так, в одному з проваджень сторона захисту, оскаржуючи повідомлення про підозру, також звернула увагу на те, що досудове розслідування проводиться з порушенням вимог підслідності. Конкретно в цьому випадку слідчий суддя констатував, що таких порушень немає, але при цьому також було зазначено наступне: «слідчий суддя вважає помилковими висновки сторони захисту про те, що недотримання правил підслідності може мати своїм наслідком скасування повідомлення про підозру, оскільки КПК не передбачає таких правових наслідків» [138]. З таким висновком ми категорично не погоджуємося. Законодавець не повинен визначати випадки, за яких має скасовуватися повідомлення про підозру, адже повністю їх передбачити неможливо. У даному випадку основним критерієм виступає незаконність такого повідомлення про підозру, тобто факт порушення вимог чинного кримінального процесуального законодавства. Відповідно, якщо досудове розслідування проводиться неуповноваженим на те суб'єктом, то всі його юридично значущі дії мають визнаватися нікчемними, в тому числі і повідомлення про підозру. Необхідно нагадати, що навіть в частині визнання доказів недопустимими, якщо буде встановлено, що вони збиралися органами досудового розслідування в порушення вимог ст. 216 КПК України, практика ВС не є однозначною. Проте тут також можна стверджувати про необхідність дослідження ступеня обмеження прав та свобод учасників кримінального провадження через відповідне порушення. У межах даного дисертаційного

дослідження ми не будемо розглядати цю проблему, але в будь-якому випадку наголошуємо, що суд має досліджувати вплив порушення на хід та результати кримінального провадження, а не використовувати формулювання «КПК не передбачає таких правових наслідків». Законодавець спеціально надав слідчому судді в процесі здійснення судового контролю досить широку дискрецію для того, щоб він самостійно визначав правові наслідки того чи іншого порушення, в тому числі щодо можливості скасування повідомлення про підозру.

Третьою підставою для оскарження повідомлення про підозру є порушення вимог кримінального процесуального законодавства під час вручення повідомлення про підозру. Можна одразу зауважити, що дана підстава для оскарження є більш популярною, ніж незаконність рішення щодо повідомлення особи про підозру. Насамперед це пояснюється проблемами нормативного визначення порядку вручення письмового повідомлення про підозру. Так, відповідно до ч. 1 ст. 278 КПК України, «письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень» [48]. Науковці та практики неодноразово наголошували, що такого лаконічного опису вкрай складного та важливого процесу вручення особі письмового повідомлення про підозру є недостатньо, адже це породжує різні тлумачення відповідного правового положення. Наприклад, вчені зазначають, що Закон не встановлює обмежень щодо місця вручення письмового повідомлення про підозру, тому воно може бути вручено як у приміщенні органу прокуратури або органу досудового розслідування, так і на території інших підприємств, установ, організацій, у громадському транспорті, у громадських місцях чи будь-яких інших приміщеннях, де прокурор або слідчий має право перебувати [10, с. 100].

У правовій доктрині також вказується, що систематичний і буквальний аналіз норм кримінального процесуального законодавства свідчить, що передбачені у главі 11 КПК способи не стосуються безпосереднього вручення

повідомлення про підозру особі, якій у даний момент неможливо його вручити, а використовуються для її виклику до слідчого чи прокурора з метою вручення повідомлення. Такий виклик здійснюється шляхом направлення повістки поштою, електронною поштою, факсимільним зв'язком, телефонним дзвінком або телеграмою (ч. 1 ст. 135 КПК). У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка може бути вручена під розписку дорослому члену її сім'ї, іншій особі, яка з нею проживає, або житлово-експлуатаційній організації чи адміністрації за місцем роботи (ч. 2 ст. 135 КПК). Водночас такі способи не гарантують дотримання вимог п. 2 ч. 3 ст. 42 КПК щодо права підозрюваного на отримання роз'яснення своїх прав. Крім того, закон зобов'язує повідомляти особу про підозру державною або іншою мовою, якою вона достатньо володіє для розуміння суті обвинувачення (ч. 2 ст. 29 КПК), а також одночасно з повідомленням вручати пам'ятку про процесуальні права та обов'язки (ч. 8 ст. 42 КПК) [174, с. 112].

Привертає увагу той факт, що досить часто підозрюваними у корупційних кримінальних правопорушеннях стають особи, перелік яких міститься в ст. 481 КПК України, а отже відносно них здійснюється окремий порядок вручення письмового повідомлення про підозру, що також може бути предметом дослідження слідчим суддею ВАКС у випадку подання відповідної скарги стороною захисту. У даному аспекті необхідно підкреслити, що до формування позиції ВС щодо можливості передоручення обов'язку вручити повідомлення про підозру прокурором-процесуальним керівником, а також після змін, внесених до ч. 2 ст. 481 КПК України, на практиці досить часто поставали питання щодо законності вручення письмового повідомлення про підозру окремій категорії осіб будь-ким, окрім Генерального прокурора або його заступника. Як зазначав П.П. Андрушко, повідомлення про підозру спеціальному суб'єктові має здійснюватися виключно належною процесуальною особою, оскільки це є похідним повноваженням, що випливає з процесуального керівництва. Обмеження кола процесуальних керівників, які мають право повідомляти про підозру спеціальним суб'єктам, зумовлене їхнім

особливим статусом та необхідністю забезпечення гарантій незалежності у професійній діяльності [3, с. 7]. Хазарі Танривердієв зазначив, що для вручення письмового повідомлення про підозру спеціальний суб'єкт, зокрема Генеральний прокурор, має бути включений до складу групи прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво у кримінальному провадженні. Водночас включення Генерального прокурора (або особи, яка виконує його обов'язки), а також заступника Генерального прокурора – керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури до складу такої групи, яка вже сформована з прокурорів нижчого рівня, є неможливим, оскільки ці посадові особи наділені керівними повноваженнями. Визначати процесуальних керівників може лише керівник відповідного органу прокуратури, і, згідно зі ст. 37 КПК України, з урахуванням ч. 6 ст. 36 КПК України, він не має права включати до групи прокурорів вище керівництво. Крім того, якщо кримінальне провадження не перебуває у підслідності слідчого підрозділу Офісу Генерального прокурора України, Генеральний прокурор або його заступники не мають повноважень призначати процесуальних керівників серед прокурорів, які не працюють в Офісі Генерального прокурора України. Такий висновок ґрунтується на положеннях ч.ч. 4-6 ст. 36 та ст. 37 КПК України. Відповідно, народному депутату України може повідомити про підозру виключно Генеральний прокурор (або особа, яка виконує його обов'язки) чи заступник Генерального прокурора – керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, за умови, що вони є процесуальними керівниками у відповідному кримінальному провадженні з моменту його початку. Якщо у справі створена група процесуальних керівників, то, відповідно до ч. 6 ст. 36 КПК України, вони повинні мати статус старших у цій групі [99, с. 236].

З цього приводу А.А. Ренкас зазначає, що законодавець, конкретизуючи процедуру вручення письмового повідомлення про підозру в ч. 2 ст. 481 КПК України, вніс кілька важливих уточнень в цю процедуру. По-перше, доручити здійснення письмового повідомлення про підозру може виключно прокурор, а

не слідчий. По-друге, окремо зазначено, що таке доручення має право надавати як Генеральний прокурор, так і особа, яка виконує його обов'язки. Аналізуючи ч. 1 ст. 481 КПК України, можна помітити, що аналогічні зміни були внесені лише до окремих її положень. Так, виконуючий обов'язки Генерального прокурора може здійснювати письмове повідомлення про підозру народному депутату України, кандидату у Президенти України, Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини, Голові або іншому члену Рахункової палати, прокурору Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, Директору чи іншому працівнику Національного антикорупційного бюро України, заступникам Генерального прокурора, Голові Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступнику, а також судді Вищого антикорупційного суду. Однак щодо інших суб'єктів, зокрема адвоката, депутата місцевої ради, депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, сільського, селищного, міського голови, судді, судді Конституційного Суду України, присяжного під час виконання ним обов'язків у суді, Голови, заступника Голови та членів Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови та членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, працівників Національного антикорупційного бюро України, а також Генерального прокурора, подібне уточнення щодо можливості вручення повідомлення особою, яка виконує обов'язки Генерального прокурора, відсутнє [77].

Загалом можна помітити, що існує досить багато проблем у частині нормативного регулювання повідомлення про підозру окремій категорії осіб. Це можна використати як приклад необхідності уточнення ч. 1 ст. 278 КПК України, в якій явно недостатньо вказані особливості такого повідомлення про підозру. Водночас на даний момент формується судова практика, яка дозволяє нехтувати окремими положеннями кримінального процесуального законодавства як такими, які не мають суттєвого впливу на права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження. Наприклад, у згаданому вище положенні КПК України зазначено, що письмове

повідомлення про підозру повинно вручатися в день його складання – вимога, яка не має суттєвого впливу на можливість реалізації прав, проте вимагає від слідчого та прокурора вручну вписувати дату складання повідомлення про підозру, адже така дата повинна збігатися з датою його вручення. З цього приводу ВС зазначив, що недотримання такої вимоги не можна розглядати як істотне порушення вимог ст. 278 КПК України, оскільки це не перешкодило і не могло перешкодити ухвалити законні й обґрунтовані судові рішення у кримінальному провадженні [71].

Ми повністю погоджуємося з позицією ВС та вважаємо, що таке уточнення в ч. 1 ст. 278 КПК України є зайвим. Необхідно нагадати, що юридичні наслідки повідомлення про підозру виникають не з моменту складання чи затвердження письмового повідомлення про підозру, а з моменту вручення такого повідомлення. Власне, день, коли ця підозра була складена, не має принципового значення для підозрюваного. Дійсно, може бути значний розрив у часі між складанням підозри та її врученням, проте на права підозрюваного це фактично впливати не буде, адже за обґрунтованість підозри в конкретний момент часу відповідає саме сторона обвинувачення. Більше того, саме так і відбувається тоді, коли особі не можуть повідомити про підозру і вона набуває такий процесуальний статус з моменту складення відповідного документа. Власне, факт існування такої підстави набуття процесуального статусу підозрюваного також робить відповідне положення ч. 1 ст. 278 КПК України зайвим, адже ніяким чином не сприяє кращому забезпеченню прав особи, проте ускладнює порядок документообігу сторони обвинувачення.

У зв'язку з цим ми пропонуємо ч. 1 ст. 278 КПК України викласти в наступній редакції: «1. Письмове повідомлення про підозру слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень».

Очевидно, що можна продовжувати перераховувати складнощі вручення письмового повідомлення про підозру, адже ця проблематика ґрунтовно

досліджувалась як теоретиками, так і практиками. Проте необхідно пам'ятати, що об'єктом даного дисертаційного дослідження є специфіка оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, тому ми маємо робити акцент саме на цій категорії кримінально караних діянь. Поряд з цим варто підкреслити, що сам по собі порядок повідомлення про підозру не залежить від категорії кримінальних правопорушень, адже він є стандартним та уніфікованим. Відмінності можуть стосуватися або, наприклад, окремої категорії осіб, або повідомлення про підозру в умовах воєнного стану. Щодо корупційних кримінальних правопорушень таких відмінностей немає, тому всі підстави, які були зазначені вище, також будуть релевантними і відносно даної категорії. Водночас ми маємо звернути увагу на окремі рішення слідчих суддів ВАКС, в яких розглядалися скарги на повідомлення про підозру саме через порушення процедури вчинення таких дій.

Так, в одному з проваджень сторона захисту подала скаргу за п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України через те, що повідомлення про підозру було вручено не в межах строку досудового розслідування. У скарзі було зазначено, що «02.04.2021 досудове розслідування у вказаному кримінальному провадженні завершено та стороні захисту надано доступ до матеріалів досудового розслідування. Водночас, як стверджує захисник, 10.01.2022 всупереч положень чинного КПК України підозрюваному ОСОБА_7 складено та вручено ще одне повідомлення підозру. Вказане повідомлення про підозру ОСОБА_7 на переконання захисника підлягає скасуванню, виходячи з того, що: сторона обвинувачення протиправно відновила досудове розслідування та вручила підозру від 10.01.2022 після завершення досудового розслідування...» [132]. Проте слідчий суддя не погодився з аргументами щодо неможливості повідомлення про підозру після оголошення про завершення досудового розслідування, оскільки чинний КПК України не встановлює заборон на проведення слідчих та процесуальних дій у період після завершення досудового розслідування, а обмежує їх лише у випадку його закінчення.

Аналогічний правовий підхід викладений у постанові ККС ВС [72]. Крім того, слідчий суддя зазначив, що після завершення досудового розслідування стороною обвинувачення можуть бути встановлені нові обставини, які не узгоджуються зі змістом висунутої підозри. Після ознайомлення прокурора з матеріалами захисту може виникнути об'єктивна можливість обрати належну форму закінчення досудового розслідування, базуючись на всебічному та повному аналізі всіх матеріалів кримінального провадження, з урахуванням позиції сторони захисту та наданих нею доказів.

З такою позицією ми погодитись не можемо. Дійсно, ВС вже досліджував питання можливості проведення окремих процесуальних дій після завершення досудового розслідування. Було зазначено, що відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і завершується шляхом закриття кримінального провадження або направлення до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Таким чином, законодавство визначає, що закінчення досудового розслідування настає після ухвалення відповідного процесуального рішення про закриття кримінального провадження або здійснення комплексу процесуальних дій, пов'язаних із передачею до суду обвинувального акта чи відповідного клопотання. Відповідні форми закінчення досудового розслідування розкриваються у Параграфі 1 Глави 24 КПК України. Загалом слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитися лише в межах кримінального провадження, відомості про яке внесені до ЄРДР, і не допускаються після закінчення строків досудового розслідування. Усі слідчі (розшукові) дії, здійснені з порушенням цього правила, визнаються недійсними, а отримані внаслідок них докази – недопустимими (ч. 3 ст. 214, ч. 8 ст. 223, ст. 219 КПК України). Крім того, у законодавстві передбачено поняття «завершення» як проміжного етапу досудового розслідування. Процедура досудового

розслідування, що завершується поданням обвинувального акта або клопотання про застосування примусових заходів, проходить три основні стадії: початковий етап визначається внесенням відомостей до ЄРДР; завершення настає у момент відкриття матеріалів досудового розслідування підозрюваному, його захиснику, законному представнику та іншим особам відповідно до статті 290 КПК; а закінчення фіксується передачею до суду обвинувального акта чи відповідного клопотання про застосування примусових заходів. Отже, кінцевою точкою строку досудового розслідування є саме його закінчення, як це визначено у статті 219 КПК, і воно не тотожне поняттю завершення досудового розслідування. Водночас законодавчі обмеження щодо проведення слідчих (розшукових) дій прив'язані саме до закінчення, а не до завершення досудового розслідування [72].

Загалом позиція ВС у даному випадку є зрозумілою, адже навіть в правовій доктрині досить довгий період часу тривають суперечки щодо розмежування понять «закінчення» та «завершення» досудового розслідування [92; 100]. У межах даного дисертаційного дослідження ми не будемо окремо зупинятися на цій проблемі, проте зазначимо, що юридично значущі дії мають вчинятися в межах строків досудового розслідування. ВС, формуючи свою позицію, в більшій частині веде мову саме про можливість збирання доказів. Необхідно нагадати, що відповідно до ч. 11 ст. 290 КПК України сторони кримінального провадження зобов'язані здійснювати відкриття одне одній додаткових матеріалів, отриманих до або під час судового розгляду. У такий спосіб законодавець фактично зазначив, що дійсно можуть існувати випадки, коли збирання доказів буде відбуватися після того, як відбулося відкриття матеріалів досудового розслідування іншої стороною згідно зі ст. 290 КПК України. Водночас збирання доказів та повідомлення особі про підозру – це різні за своїм змістом та правовими наслідками процесуальні дії, а тому до них некоректно застосовувати однакові критерії. Повідомлення про підозру або зміна раніше повідомленої підозри впливає на обсяг обвинувачення, яке в подальшому буде предметом дослідження під час

судового розгляду. Крім того, особа має право знати, у вчиненні якого кримінального правопорушення вона підозрюється, адже стратегія її захисту значною мірою буде залежати саме від формулювань, які використовуються в підозрі. Тому ми вважаємо, що в даному випадку порівнювати ці дві ситуації не варто, а тому повідомлення про підозру після виконання вимог ст. 290 КПК України здійснити неможливо.

Не менш важливою, проте водночас цікавою проблемою є можливість направлення повідомлення про підозру через месенджери. Як вже було зазначено в даному дисертаційному дослідженні, якщо повідомлення про підозру неможливо вручити особисто, то його здійснюють в порядку ст. 135 КПК України, тобто у спосіб, передбачений для викликів. Власне, різні позиції сторін обвинувачення та захисту щодо тлумачення даного положення стають підставою для оскарження процедури вручення повідомлення про підозру. Особливо критичною ця проблема стала зі збільшенням популярності різного роду месенджерів, які стали одним із основних способів спілкування. Ця проблема досі не повністю вирішена на рівні ВС, тому не дивно, що відповідні скарги подаються і при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Так, в одному з проваджень, розглядаючи скаргу на повідомлення про підозру, слідчий суддя ВАКС зазначив наступне: «доводи захисту про те, що КПК не передбачає можливості направлення повідомлення засобами програм обміну цифрових повідомлень (месенджер) на телефон підозрюваного не узгоджується з положеннями КПК, які передбачають можливість здійснення виклику/повідомлення по телефону, у разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання (ч. 2 ст. 135 КПК). Окрім того, такі положення КПК не обмежують можливості здійснення виклику/повідомлення по телефону лише з використанням мобільного зв'язку, а тому здійснення виклику/повідомлення з використанням мережі Інтернет та застосунків, які можуть встановлюватись на телефон, також є таким, що відповідає вимогам законодавства. Так само слідчий суддя вважає необґрунтованими посилення сторони захисту про неможливість направлення повідомлення про підозру на

електронну пошту підозрюваного, оскільки КПК покладає на детектива обов'язок вжиття заходів для вручення повідомлення про підозру у спосіб, передбачений кримінальним процесуальним законом для вручення повідомлень, а таким способом, згідно з положеннями ч. 1 ст. 135 КПК, є направлення повідомлення електронною поштою. Отже, на переконання слідчого судді, орган досудового розслідування, не встановивши місцезнаходження підозрюваного в Україні, вжив можливих та необхідних заходів для вручення ОСОБА_6 повідомлення про підозру у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, і, що найголовніше, останній був дієво ознайомлений з її змістом, тобто стороною обвинувачення виконане зобов'язання щодо інформування останнього про характер і причину підозри» [138].

У даному випадку слідчий суддя зробив досить цікавий висновок про те, що «здійснення повідомлення по телефону», про яке йдеться в ст. 135 КПК України, стосується не лише мобільного зв'язку, а й інших способів, для застосування яких потрібен власне мобільний телефон та доступ до мережі Інтернет. Ми вважаємо, що такий висновок є дещо штучним, проте з точки зору буквального тлумачення кримінального процесуального законодавства він є правильним. Дійсно, законодавець не передбачив здійснення виклику через месенджери, адже на момент введення в дію КПК України месенджери ще не були надто популярними. Більше того, такі способи обміну інформацією напряду залежать від етапу технологічного розвитку та не повинні бути чітко описані у кримінальному процесуальному законодавстві. Водночас формулювання «здійснення виклику телефоном» дійсно не повинно обмежуватись лише телефонним зв'язком. В якості аналогії можна нагадати, що така засада, як таємниця листування, не обмежується лише «стандартними» способами обміну інформацією, хоча сама норма взагалі не конкретизує, про які способи передачі інформації йдеться. Очевидно, що в даному випадку теж можна говорити, що здійснення виклику через телефон не повинно обмежуватися лише мобільним зв'язком. Єдине, з чим ми не

погоджуємося в даному випадку – це аргумент слідчого судді, згідно з яким відповідно до ст. 135 КПК України значення має не мобільний зв'язок, а сам факт здійснення повідомлення за допомогою телефонного пристрою. Месенджери можуть бути встановлені і на персональних комп'ютерах, що не змінює сутність такого обміну інформацією. Ми вважаємо, що слідчий суддя мав робити акцент не на телефон як пристрій, а на форми обміну інформацією, які не повинні обмежуватися лише мобільним зв'язком.

Підсумовуючи все вищезазначене, можна сказати, що досить складно виділити якісь специфічні підстави при оскарженні повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Такий висновок складно назвати несподіваним, адже підстави оскарження повідомлення про підозру значною мірою залежать не від категорії кримінального правопорушення, а від специфіки здійснення кримінального провадження. Відповідно, порушення при складанні письмового повідомлення про підозру або при його врученні є відносно стандартними для всіх кримінальних проваджень, в тому числі і при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Водночас з аналізу практики ВАКС можна констатувати, що в межах підслідності даного суду були вироблені правові позиції, які дозволили стандартизувати застосування окремих положень кримінального процесуального законодавства, які стосуються повідомлення про підозру. При цьому можна навіть побачити низку прикладів, коли позиції ВАКС застосовуються і іншими судами. Це свідчить про те, що слідчі судді ВАКС не лише використовують вже розроблену практику ВС, але і активно розробляють свою власну, проводячи ґрунтовний доктринальний аналіз вимог чинного законодавства, в результаті чого рішення слідчих суддів ВАКС у порівнянні з іншими виглядають більш вмотивованими та повинні розглядатися як приклад при винесенні аналогічних рішень слідчими суддями загальної юрисдикції.

2.2. Процесуальний порядок подання скарги на повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень

Насамперед необхідно підкреслити, що порядок подання скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора до слідчого судді є відносно стандартний та регулюється Параграфом 1 Глави 26 КПК України. Відповідно, такі саме вимоги будуть поширюватись і на випадки оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Водночас це не означає, що в цій категорії проваджень відсутні свої окремі особливості, які необхідно дослідити насамперед через призму практики ВАКС. І передусім необхідно розглянути вимоги, які ставляться до самої скарги.

На жаль, чинне кримінальне процесуальне законодавство такі вимоги не регулює. Вчені зазначають, що Розділ 26 КПК України не встановлює вимог щодо форми та обов'язкових реквізитів скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора загалом, а також скарги на повідомлення про підозру зокрема. Водночас необхідність письмової форми скарги можна обґрунтувати на підставі ч. 3 та ч. 5 ст. 304 КПК України, оскільки відповідно до цих положень копії ухвали про повернення скарги або відмову у відкритті провадження надсилаються заявнику разом із самою скаргою та всіма доданими до неї матеріалами [48]. Це змушує правозастосувачів аналізувати інші аналогічні положення кримінального процесуального законодавства та правову доктрину.

У науковій літературі під скаргою розуміється як «процесуальний документ, який є підставою судово-контрольного провадження, відповідає встановленим вимогам щодо його форми і змісту та у якому особою (скаржником) наведено доводи про невідповідність рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора, перелічених у ч. 1 ст. 303 КПК України, кримінальному процесуальному законодавству, у зв'язку з чим поставлено питання про прийняття певного рішення слідчим суддею» [41, с. 228].

Що стосується скарги на повідомлення про підозру, то науковці вказували на різні ознаки, які мають бути їй притаманні. Вважається, що така скарга обов'язково повинна мати письмову форму, адже для належного та своєчасного розгляду вона повинна містити мінімально необхідну інформацію, достатню для ідентифікації скаржника та розгляду її по суті. Зокрема, зазначається, що викладення підстав для подання скарги, включаючи посилання на конкретні порушені оскаржуваним рішенням або дією права та інтереси, є обов'язковим. В іншому разі скарга може бути визнана такою, що не має предмета розгляду. Також зазначається, що «як мінімум, скарга має містити назву судового органу, до якого її адресовано, на чий рішення, дії чи бездіяльність скарга подається, та бути підписаною скаржником» [43, с. 649].

С.Л. Шаренко наголошує, що питання форми та змісту скарги має істотне значення, оскільки безпосередньо пов'язане з правильним визначенням особи, яка відповідно до закону має право на оскарження, а також із визначенням предмета оскарження та вимог скаржника. Автор вказує, що скарга повинна відповідати певним вимогам щодо форми та змісту, зокрема:

- бути поданою у письмовій формі;
- у вступній частині має містити назву суду, якому вона адресується, повні анкетні дані скаржника із зазначенням номера засобу зв'язку або електронної адреси, адреси місця проживання, а також назву оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності слідчого або прокурора;
- у мотивувальній частині має бути викладено зміст оскаржуваного рішення, дії чи бездіяльності із посиланням на докази, що обґрунтовують скаргу, а також норму закону, яка регулює відповідні правовідносини;
- у резолютивній частині скаржник повинен чітко сформулювати свої вимоги, зокрема щодо скасування рішення слідчого чи прокурора, припинення певної дії або зобов'язання вчинити конкретну дію [172, с. 47].

Д.І. Клепка вважає, що «у КПК України необхідно передбачити наступні вимоги до скарги, яка подається на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора: назва суду, до якого подається скарга; прізвище, ім'я, по батькові

скаржника; адреса, засоби зв'язку; рішення, дія або бездіяльність, що оскаржуються; обґрунтування порушеного права або можливості порушення; підпис особи скаржника» [36].

Ми повністю погоджуємося з висловленими вище позиціями, проте пропонуємо подивитися на цю проблему дещо під іншим кутом. Так, якщо законодавець використовує однакові терміни у різних правових ситуаціях, то це означає, що ці терміни є відносно універсальними, а на відповідні правові явища мають поширюватися однакові вимоги. Відповідно, термін «скарга» не є унікальним по відношенню лише до оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора. Учасники кримінального провадження можуть подавати скарги і в інших випадках, що передбачено положеннями КПК України. Передусім це стосується апеляційного та касаційного провадження, для ініціювання якого подаються, відповідно, апеляційна і касаційна скарга. Якщо, відповідно, взяти за основу ідею, що апеляційна скарга та скарга, яка подається в порядку Параграфу 1 Глави 26 КПК України, є за своїм змістом однаковою формою реакції учасника кримінального провадження на незаконні дії чи необґрунтоване рішення, то можна для аналізу змісту скарги на рішення, дії чи бездіяльність прокурора використати ст. 396 КПК України, в якій містяться вимоги до апеляційної скарги. У даній статті зазначено наступне: «апеляційна скарга подається в письмовій формі. В апеляційній скарзі зазначаються: 1) найменування суду апеляційної інстанції; 2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає апеляційну скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; 3) судове рішення, яке оскаржується, і назва суду, який його ухвалив; 4) вимоги особи, яка подає апеляційну скаргу, та їх обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність чи необґрунтованість судового рішення; 5) клопотання особи, яка подає апеляційну скаргу, про дослідження доказів; 6) перелік матеріалів, які додаються. Якщо особа не бажає брати участь в апеляційному розгляді, вона зазначає це в апеляційній скарзі. Якщо в апеляційній скарзі зазначаються

обставини, які не були досліджені в суді першої інстанції, або докази, які не подавалися суду першої інстанції, то в ній зазначаються причини цього. Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає. Якщо апеляційну скаргу подає захисник, представник потерпілого, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог цього Кодексу. До апеляційної скарги та доданих до неї письмових матеріалів надаються копії в кількості, необхідній для їхнього надіслання сторонам кримінального провадження та іншим учасникам судового провадження, інтересів яких стосується апеляційна скарга. Цей обов'язок не поширюється на обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом або тримається під вартою» [48]. Очевидно, що далеко не всі ці вимоги будуть стосуватися і скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора, проте навіть базового порівняння цих вимог з позиціям науковців достатньо для того, щоб використати ст. 396 КПК України як основу.

Таким чином, рухаючись за структурою ст. 396 КПК України, можна зробити наступні висновки щодо форми скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора:

1) скарга подається в письмовій формі. З цією вимогою погоджуються як теоретики, так і практики. З урахуванням того, що слідчий суддя буде досліджувати підстави відповідної скарги, а також зважаючи на загальну логіку ведення діловодства, відповідні скарги подаються лише в письмовій формі;

2) скарга має містити:

- найменування суду, до слідчого судді якого звертається скаржник;
- прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;
- рішення, дія або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка оскаржується. У даному випадку скаржник повинен вказати також реквізити,

якщо оскаржується саме рішення, або конкретизувати власне дію чи бездіяльність. Крім того, має бути зазначено прізвище, ім'я та по батькові слідчого, дізавача або прокурора, а також їхнє місце роботи;

- вимоги особи, яка подає скаргу, та їхнє обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність рішення, дії чи бездіяльності. Ця частина скарги значною мірою буде залежати від того, що саме оскаржується. Водночас вимога до слідчого судді має бути такою, яка може бути фактично реалізована. Так, відповідно до ч. 2 ст. 307 КПК України, за результатами розгляду скарги слідчий суддя може домогтися: скасування рішення слідчого, дізавача чи прокурора; скасування повідомлення про підозру; зобов'язання припинити дію; зобов'язання вчинити певну дію; відмову у задоволенні скарги. Відповідно, вимоги скаржника можуть бути лише в межах цих дій, які може вчинити слідчий суддя. Якщо мова йде про підозру, то, відповідно, сторона захисту має право лише вимагати її скасування, адже інші дії зі сторони слідчого судді в даному випадку не передбачені.

У цій же частині мають зазначатися аргументи, чому саме слідчий суддя повинен прийняти відповідне рішення. Це значною мірою буде залежати від того, яке саме рішення, дія чи бездіяльність оскаржується. Якщо мова йде про повідомлення про підозру, то, відповідно, особа, яка буде подавати таку скаргу, має визначитися, яка саме підстава для скасування підозри наявна та якими фактами це підтверджується.

- перелік матеріалів, що додаються. Тут можуть бути подані докази або будь-які додаткові матеріали, якими сторона обвинувачення буде обґрунтовувати свої вимоги;

3) скарга повинна бути підписана особою, яка її подає. Якщо скаргу подає захисник, то до скарги повинні бути додані документи, які посвідчують його повноваження в даному кримінальному провадженні. Така ж вимога стосується і будь-яких інших представників, навіть якщо їхній кримінальний процесуальний статус чітко не визначений. Наприклад, рішення про відмову у визнанні потерпілим може бути оскаржено особою, якій було відмовлено.

Відповідно, для підтвердження свого права на оскарження особа повинна подати постанову, в якій буде зазначено, що їй відмовлено в отриманні відповідного кримінального процесуального статусу. Проте така особа має право найняти адвоката, який замість неї подасть відповідну скаргу. Хоча в п. 5 ч. 1 ст. 303 КПК України така можливість взагалі не передбачена, проте будь-яка особа відповідно до Конституції України має право на правничу допомогу, що проявляється також в можливості залучення адвоката для представництва інтересів. Слідчі судді в цілому визнають такого суб'єкта як особу, яка має право подавати скаргу на рішення слідчого або прокурора про відмову у визнанні потерпілим.

Ми вважаємо, що саме такі вимоги мають ставитись до скарг, які подаються до слідчого судді. Водночас такий висновок значною мірою базується на правовій доктрині, базовій логіці та застосуванні норм кримінального процесуального законодавства за аналогією. Проте самі ж статті КПК України, які регулюють порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача та прокурора на стадії досудового розслідування, сформульовані недостатньо чітко, що ускладнює їхнє правозастосування. Так, відповідно до ст. 304 КПК України, слідчий суддя має право повернути скаргу або відмовити у відкритті провадження. Скарга повертається, якщо скаргу подала особа, яка не має права подавати скаргу; скарга не підлягає розгляду в цьому суді; скарга подана після закінчення строку, передбаченого ч. 1 ст. ст. 304 КПК України, і особа, яка її подала, не порушує питання про поновлення цього строку або слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення. Відповідно, слідчий суддя відмовляє у відкритті провадження лише у разі, якщо скарга подана на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача, прокурора, що не підлягає оскарженню.

Як ми можемо помітити, в цих положеннях відсутні вказівки, що має робити слідчий суддя у випадку, коли скарга була подана з порушенням вимог кримінального процесуального законодавства. На противагу цьому необхідно

вказати на ч. 1 ст. 399 КПК України, де зазначено, що у випадку, коли апеляційна скарга не відповідає вимогам, що передбачені в ст. 396 КПК України, то суддя-доповідач приймає рішення про залишення скарги без руху та виносить відповідну ухвалу, де зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їхнього усунення. З урахуванням того, що подібна процедура не передбачена відносно скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, можна зробити припущення, що слідчі судді в принципі не уповноважені на перевірку відповідності скарги вимогам кримінального процесуального законодавства (яких, відповідно, також немає).

Аналізуючи рішення слідчих суддів ВАКС, можна помітити, що відносно стандартним є наступне формулювання «про підозру особі повідомлено [дата]. Отже, скаргу подано після спливу строку, передбаченого п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України. Із загального змісту скарги вбачається її підсудність Вищому антикорупційному суду відповідно до положень ст. 33-1 КПК України. Перевіривши матеріали поданої скарги, вважаю, що скарга відповідає вимогам закону, підстав, передбачених ст. 304 КПК України, для її повернення чи відмови у відкритті провадження, не вбачається. За таких обставин вважаю необхідним відкрити провадження у справі та призначити її до судового розгляду» [125; 133; 141; 156]. Тобто слідчі судді, користуючись чинними положеннями КПК України, не перевіряють зміст скарги, а обмежуються лише дослідженням строку подання, підслідності та відсутності підстав для повернення скарги чи відмові у відкритті провадження. Будь-які інші дії чинним КПК України не передбачені, відповідно, навіть якщо скарга не відповідає формальним вимогам, це може бути лише підставою для відмови у її задоволенні, проте лише після її розгляду слідчим суддею. Хоча маємо звернути увагу, що слідчі судді ВАКС використовують досить цікаве формулювання «скарга відповідає вимогам закону», в такий спосіб ніби маскуючи перевірку скарги формальним вимогам кримінального процесуального законодавству. На жаль, слідчі судді не конкретизують, про

які саме вимоги йдеться. В інших ухвалах зазначено, що «слідча суддя повинна встановити, чи скарга відповідає вимогам процесуального закону. Для цього необхідно встановити, чи: 1) скарга була подана особою, що має право подавати скаргу; 2) скарга підлягає розгляду у Вищому антикорупційному суді (підсудна цьому суду); 3) подана в строк, передбачений ч. 1 ст. 304 КПК України; а також 4) оскаржується рішення, дія чи бездіяльність слідчого, яка підлягає оскарженню (тобто належить до зазначених у ч. 1 ст. 303 КПК України)» [126]. У даному випадку яскраво продемонстровано, що саме розуміється під законністю поданої скарги – вимоги, які впливають зі ст.ст. 303 та 304 КПК України, проте які не стосуються змісту самої скарги.

Ми вважаємо, що такий порядок нормативного регулювання є не зовсім вдалим, адже якщо скарга не відповідає формальним вимогам кримінального процесуального законодавства, то вказати на це можна за результатами судового розгляду. Відповідно, якщо така невідповідність є очевидною, то слідчий суддя не може діяти в жодний інший спосіб, аніж як проводити повне судові засідання, таким чином неефективно використовуючи ресурси, в тому числі і час. Ми вважаємо, що в даному випадку доцільно внести зміни до КПК України та передбачити як формальні вимоги скарги, так і підстави і порядок залишення скарги без руху.

У зв'язку з цим ми пропонуємо ст. 303 КПК України доповнити частиною 1-1 наступного змісту:

«1-1. Скарга подається в письмовій формі.

У скарзі зазначаються:

1) найменування суду, до слідчого судді якого звертається особа, яка подає скаргу;

2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) рішення, дія або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка оскаржується;

4) вимоги особи, яка подає скаргу, та їхнє обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність рішення, дії чи бездіяльності;

5) перелік матеріалів, що додаються.

Скарга підписується особою, яка її подає. Якщо скаргу подає захисник, представник потерпілого, або особа, яка відповідно до частини першої даної статті представляє інтереси особи, яка подає скаргу, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог цього Кодексу».

Відповідно, ст. 304 КПК України доцільно доповнити ч. 1-1 наступного змісту:

«1-1. Слідчий суддя, встановивши, що скаргу подано без додержання вимог, передбачених частиною 1-1 статті 303 цього Кодексу, постановляє ухвалу про залишення скарги без руху, у якій зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їхнього усунення, який не може перевищувати семи днів з дня отримання ухвали особою, яка подала скаргу. Копія ухвали про залишення скарги без руху невідкладно надсилається особі, яка подала апеляційну скаргу».

Очевидно, що в основі запропонованих змін були покладені норми, що стосуються апеляційної скарги. Необхідно лише зазначити, що в частині залишення скарги без руху ми зменшили строк для усунення недоліків з 15 до 7 днів з урахуванням більшої оперативності розгляду скарги слідчим суддею у порівнянні з апеляційними скаргами.

Продовжуючи аналіз порядку подання скарги на повідомлення про підозру, окрему увагу необхідно звернути на вимогу щодо дотримання строку подання такої скарги. Так, у п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України зазначено, що відповідна скарга може бути подана лише після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом.

Передусім необхідно зазначити, що ця вимога досить активно обговорюється як науковцями, так і практиками. При цьому позиції на таке нормативне уточнення з боку законодавця оцінюються по-різному. Так, В. Лаврова зазначає, що встановлені часові межі для оскарження повідомлення про підозру є обґрунтованими, оскільки з моменту набуття особою статусу підозрюваної вона отримує відповідні права та обов'язки. Зокрема, це включає право на розгляд висунутого обвинувачення у найкоротший строк (ч. 5 ст. 28, ст. 283 КПК України) та можливість звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням про скорочення строку кримінального провадження, якщо для цього є підстави (ч. 6 ст. 28 КПК України). При цьому практика Європейського суду з прав людини підтверджує, що надмірна тривалість розгляду кримінальної справи суперечить вимогам ч. 1 ст. 6 ЄКПЛ, оскільки особа не повинна перебувати у стані правової невизначеності протягом тривалого часу (справа «Merit v. Ukraine») [2, с. 13; 83].

Інші ж вчені інакше дивляться на це положення. Х.Р. Слюсарчук стверджує, що відповідно до чинного законодавства, сторона захисту набуває можливості оскаржити обґрунтованість підозри лише через два місяці з моменту повідомлення особі про підозру. При цьому фактично оскаржується рівень обґрунтованості підозри, який існував на момент ухвалення відповідного рішення слідчим чи прокурором. Законодавець, однак, не бере до уваги, що за цей період рівень обґрунтованості підозри повинен підвищитися з огляду на необхідність додаткового збирання доказів у межах кримінального провадження. Це викликає питання щодо сенсу оскарження рівня обґрунтованості підозри після закінчення двомісячного строку з моменту її повідомлення. Попри висновок про неможливість оскарження повідомлення про підозру по суті, законодавство все ж передбачає можливість його оскарження у разі порушення вимог щодо порядку вручення, форми та змісту відповідного повідомлення. Водночас виникає питання: чому законодавець не дозволяє подати таку скаргу у строк, визначений ч. 1 ст. 304 КПК України?

Адже інші скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора, передбачені ч. 1 ст. 303 КПК України, можуть бути подані протягом десяти днів з моменту ухвалення відповідного рішення або вчинення дії (бездіяльності). Таким чином, залишається незрозумілим, чому особа повинна чекати два (або один) місяці після повідомлення про підозру, щоб оскаржити можливі порушення, допущені слідчим чи прокурором щодо форми, змісту або порядку здійснення повідомлення про підозру. Водночас законодавець фактично передбачає можливість оскарження рівня обґрунтованості підозри, що існує на момент спливу зазначеного строку, не враховуючи, що функція слідчого судді полягає у здійсненні судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні, а не у виконанні функції правосуддя на стадії досудового розслідування [96, с. 31]. У зв'язку з цим вчені пропонують внести зміни до КПК України та прибрати відповідне положення [169, с. 120].

Самі ж слідчі судді ВАКС не вважають таке обмеження неправильним, зазначаючи, що «встановлення ж двомісячного строку, після якого дозволяється оскаржити повідомлення про підозру у вчиненні злочину, має на меті надати строк, за збігом якого слідчий суддя зможе встановити, чи укріпилася така підозра, чи стала спростованою. Саме тому лише після спливу цього строку є доцільним та можливим здійснити судовий контроль за наявністю достатніх доказів для підозри» [128].

Проблема лишається і при порівнянні п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України та ч. 1 ст. 304 КПК України, де зазначено, що скарги на рішення, дії чи бездіяльність мають бути подані протягом 10 днів з моменту прийняття рішення, вчинення дії або бездіяльності. У даному випадку наявна пряма колізія між вказаними правовими нормами, що негативно впливає на практику застосування цих норм. В. Лаврова, досліджуючи цю проблему [148], зазначала, що слідчі судді по-різному вирішують вказану проблему. Так, в одних випадках застосовується строк у два місяці, адже п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України є спеціальною нормою по відношенню до ч. 1 ст. 304 КПК України [120]. В

інших же випадках слідчі судді зазначають, що «після спливу двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину це повідомлення можна оскаржити протягом десяти днів» [121].

Очевидно, що така правова невизначеність також вплинула і на практику слідчих суддів ВАКС. Існує чимало рішень, в яких було застосовано положення ч. 1 ст. 304 КПК України та відмовлено у задоволенні скарги на повідомлення про підозру саме через порушення десятиденного строку. Відносно стандартною була практика тлумачення цих положень так, що зі змісту п. 10 ч. 1 ст. 303 та ч. 1 ст. 304 КПК України вбачається, що повідомлення слідчого (детектива) про підозру може бути оскаржено протягом десяти днів після спливу двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом [139; 142].

Проте питання різного застосування даного положення КПК України було вирішене АП ВАКС. Так, було зазначено, що «ч. 1 ст. 304 КПК України та п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України за предметом оскарження встановлюють окремі процесуальні строки: для оскарження рішення, вчинення дії або бездіяльності – десять днів, та для оскарження підозри – після спливу одного місяця з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом. А відтак, оскільки строк, встановлений п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України є кримінально-процесуальним строком, який визначає строк оскарження та преклюзивний термін, слідчий суддя дійшов помилкового висновку про виключну преклюзивність вказаного строку та необхідність застосування положень ч. 1 ст. 304 КПК України. З матеріалів провадження вбачається, що оскаржуване повідомлення про підозру ОСОБА_6 складено та вручено 22.01.2023. Із дня повідомлення ОСОБА_6 про підозру до подання захисником ОСОБА_7 скарги на неї

07.09.2023 пройшло 7 місяців та 16 днів. У матеріалах провадження відсутні відомості про закриття кримінального провадження № 5202200000000280 від 26.09.2022 або про звернення до суду із обвинувальним актом у вказаному кримінальному провадженні. Отже, скарга на повідомлення про підозру ОСОБА_6 подана захисником ОСОБА_7 із дотриманням строків, визначених п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України» [115].

У даному випадку ми хочемо звернути увагу одразу на дві обставини. По-перше, АП ВАКС чітко зазначила, що ч. 1 ст. 304 КПК України не застосовується у випадку оскарження повідомлення про підозру. Очевидно, що такий висновок не може обмежуватися лише корупційними кримінальними правопорушеннями, адже вказані норми є універсальними, а тому стосуються будь-яких кримінальних проваджень. По-друге, в даному випадку цікавим є той факт, що повідомлення про підозру відбулося більш ніж через 7 місяців з моменту повідомлення про підозру. У більшості випадків таке повідомлення оскаржується фактично на наступний день після того, як спливає двомісячний строк. Очевидно, що якщо це відповідає стратегії сторони захисту, то подання відповідної скарги може відбуватися одразу як з'являється така можливість. Проте п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України не визначає кінцевого строку подання скарги на підозру, а встановлює лише юридичні факти, які обмежують дане право – закриття кримінального провадження прокурором або звернення до суду з обвинувальним актом. В інших випадках така скарга може бути подана в будь-який момент досудового розслідування.

Необхідно зазначити, що судова практика ВАКС є відносно стабільною по відношенню до оцінки строку оскарження письмового повідомлення про підозру. У попередніх прикладах можна чітко помітити, що в кожному випадку відкриття провадження слідчі судді ретельно досліджували, чи були дотримані вимоги відносно такого строку. Відповідно, якщо строк дотримано не було, слідчі судді приймали рішення про відмову у відкритті провадження. Хоча існували випадки, коли приймалися і інші рішення. Так, наприклад, в одному з проваджень слідчий суддя, розглядаючи скаргу обвинуваченого на

повідомлення про підозру, дослідив також клопотання прокурора, яке було заявлено під час судового засідання, та вказав на «закриття провадження за скаргою підозрюваного ОСОБА_2 та повернення її матеріалів останньому, оскільки положення п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України визначають, що повідомлення слідчого, прокурора про підозру може бути оскаржене підозрюваним лише після спливу двох місяців з дня повідомлення особі про підозру, але не пізніше закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду з обвинувальним актом. Крім того, у судовому засіданні прокурор підтвердив, що повідомлення про зміну раніше повідомленої підозри було вручено ОСОБА_2 07 липня 2022 року, а тому строк, за спливом якого підозрюваний міг набути право на оскарження цього повідомлення про підозру, на день звернення зі скаргою, ще не настав» [136]. У даному випадку слідчий суддя частково задовольнив клопотання прокурора та зактив провадження по справі. Цікавим є той факт, що, відповідно до ч. 2 ст. 307 КПК України, слідчий суддя за результатами розгляду скарги не має право прийняти рішення саме про зактив провадження за скаргою, лише про скасування рішення слідчого, дізнавача чи прокурора, скасування повідомлення про підозру, зобов'язання припинити дію, зобов'язання вчинити певну дію, відмову у задоволенні скарги. Відповідно, в даному випадку слідчий суддя вийшов за межі кримінальної процесуальної норми задля того, щоб в найбільш ефективний спосіб вирішити питання по суті. Ми підтримуємо такий підхід, адже він більшою мірою відображає логіку застосування процедури у спосіб, який буде сприяти найшвидшому вирішенню правової проблеми, яка постала перед слідчим суддею. Водночас варто підкреслити, що такий підхід також має застосовуватися і до інших процедур оскарження повідомлення про підозру, адже, як було зазначено вище, в деяких випадках слідчі судді ВАКС відмовляють у розгляді клопотань з надто формальних причин, які точно не відображають логіку побудови інституту оскарження повідомлення про підозру.

Однак ми не будемо стверджувати, що в кожному випадку має застосовуватись більш широке тлумачення норм КПК України, ніж це було передбачено законодавцем. Так, загальні правила обрахунку строків досудового розслідування визначені ст. 115 КПК України, і слідчі судді не допускають неправильний обрахунок строку навіть тривалістю в один день: «за таких обставин, та з урахуванням вимог ст. 115 та ст. 303 КПК України, повідомлення детектива (слідчого) про підозру ОСОБА_2 від 25 жовтня 2023 року може бути оскаржене після спливу двох місяців з дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину, не беручи до уваги той день, від якого починається цей строк, тобто з 27 грудня 2023 року. Враховуючи викладене, слідчий суддя приходить до висновку, що скарга адвоката ОСОБА_3 подана завчасно, оскільки станом на 26 грудня 2023 року двомісячний термін ще не сплив, а повідомлення про підозру від 25 жовтня 2023 року на день звернення зі скаргою оскарженню не підлягало. Узагальнюючи наведене, а також враховуючи клопотання адвоката ОСОБА_3 про повернення його скарги на повідомлення про підозру, яка надійшла до суду 26 грудня 2023 року, слідчий суддя дійшов висновку про відмову у відкритті провадження за скаргою адвоката ОСОБА_3 на повідомлення про підозру ОСОБА_2, а також про повернення її матеріалів захиснику» [157]. У даному випадку, на нашу думку, особливо важливим є дотримання норм КПК України щодо правильного обрахування процесуального строку, адже будь-яке його інше тлумачення ставить під сумнів стабільність правового регулювання.

Загалом можна зазначити, що порядок оскарження повідомлення про підозру щодо корупційних кримінальних правопорушень мало чим відрізняється від оскарження «звичайних» кримінально караних діянь. Цей висновок є аналогічним до висновку з попереднього підрозділу, адже також вказує на відсутність особливостей саме процедури оскарження повідомлення про підозру в залежності від виду кримінального правопорушення, що розслідується. Поряд з цим аналіз судової практики ВАКС дозволив зробити низку інших важливих висновків, які можуть бути застосовані як щодо

кримінальних проваджень, де розслідуються корупційні кримінальні правопорушення, так і щодо інших кримінально караних діянь. Також в межах даного дослідження ми маємо звернути увагу на відносну стабільність судової практики ВАКС, а також на можливість АП ВАКС оперативно впливати на ті правові відносини, які потребують формування відповідної правової позиції. З такого ракурсу діяльність ВАКС виглядає значно ефективніше по відношенню до інших судів. Відповідно до ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» лише правові позиції ВС є загальнообов'язковим та мають враховуватися судами нижчих інстанції. Водночас неправильним буде твердження про те, що судді та інші правозастосовники не враховують в своїй діяльності і правові висновки, які були зроблені судами апеляційної інстанції. Проблема полягає в тому, що такі висновки часто є досить суперечливими, адже різні суди апеляційної інстанції можуть по-різному вирішувати одну і ту саму проблему. Водночас ВАКС та АП ВАКС створюють свого роду «закриту систему», де в результаті розгляду апеляційної скарги може бути досить оперативно сформульована правова позиція, яка одразу буде враховуватися слідчими суддями та суддями ВАКС. Очевидно, що прямого такого обов'язку чинне законодавство не передбачає, проте можливість враховувати практику лише одного апеляційного суду значно спрощує процес правозастосування та пришвидшує вирішення нагальних правових проблем навіть без втручання з боку ВС. Ми вважаємо, що формування саме такої системи відносно корупційних кримінальних правопорушень дозволяє суддям ВАКС застосовувати найбільш прогресивні правові позиції, які лише через деякий досить тривалий період часу можуть бути підтверджені на рівні ВС. У зв'язку з цим ми переконані, що інші судді судів першої інстанції повинні детально вивчати судову практику ВАКС як таку, що здійснює швидке та якісне саморегулювання в залежності від наявної правової проблеми.

РОЗДІЛ III. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ТА ОСКАРЖЕННЯ СКАРГИ НА ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

3.1. Порядок розгляду скарг на повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень

Як вже неодноразово було наголошено в даному дисертаційному дослідженні, на стадії досудового розслідування не може бути реалізована засада змагальності повною мірою, як це відбувається, наприклад, під час судового розгляду. Передусім це пов'язано з самою специфікою досудового розслідування, де для забезпечення ефективного збирання доказів сторона обвинувачення користується значно ширшими повноваженнями. Проте це не повинно означати, що реалізація такої засади під час досудового розслідування взагалі неможлива. Сторона захисту повинна мати змогу відстоювати свої права та законні інтереси в тих випадках, коли існує загроза їхнього істотного обмеження або коли сторона обвинувачення допускає порушення вимог кримінального процесуального законодавства. Власне, однією з форм реалізації такого права і є можливість оскарження окремих рішень, дій чи бездіяльності до слідчого судді. І хоча КПК України містить лише загальні правила розгляду таких скарг, власне, можливість нарівні зі стороною обвинувачення обґрунтовувати свою позицію в ході такого судового розгляду вказує на необхідність не лише представникам сторони захисту, а і всім іншим правозастосувачам детально дослідити специфіку здійснення такого розгляду скарг слідчим суддею.

Власне, порядок розгляду скарг слідчим суддею під час досудового розслідування регулюється ст. 306 КПК України. Аналізуючи цю статтю, необхідно звернути увагу на такі важливі положення:

- розгляд скарг здійснюється слідчим суддею за правилами судового розгляду, передбаченими ст. 318-380 КПК України, з урахуванням положень Глави 303 КПК України;

- скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування розглядаються не пізніше сімдесяти двох годин з моменту надходження відповідної скарги, крім скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які розглядаються не пізніше п'яти днів з моменту надходження скарги;

- розгляд скарги обов'язково відбувається за участю особи, яка її подала. Відсутність слідчого, дізнавача та прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.

У такий спосіб законодавець мінімізував необхідність дублювання норм кримінального процесуального законодавства, встановивши лише окремі особливості розгляду скарг слідчим суддею. Така цілком логічна лаконічність у частині нормативного регулювання інколи породжує низку питань у правозастосувачів через неоднорідне тлумачення одних і тих самих положень. У зв'язку з цим існує потреба у доктринальному дослідженні специфіки розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора до слідчого судді, особливо в ракурсі дослідження оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень.

З аналізу судової практики можна помітити, що судовий розгляд скарг до слідчого судді складається з двох етапів: підготовчої частини та розгляду самої скарги. На підготовчій частині слідчий суддя вирішує питання щодо прийнятності скарги до розгляду, у зв'язку з чим приймає рішення про відкриття провадження за скаргою [124; 143; 148; 151; 153] або про відмову у відкритті [149; 152; 154; 155; 159]. Крім цього, на підготовчій частині також можуть вирішуватися організаційні питання проведення судового засідання, наприклад, проведення його в режимі відеоконференції (якщо про це було зазначено в самій скарзі). Так, в одному з проваджень було зазначено

наступне: «11.12.2024 на розгляд слідчого судді у порядку, передбаченому п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, надійшла скарга захисника ОСОБА_2 на повідомлення про підозру ОСОБА_3, здійснене 11.08.2024 старшим детективом Національного антикорупційного бюро України у кримінальному провадженні № 42024110000000146 від 15.04.2024. Скарга захисника містить прохання про проведення її розгляду у режимі відеоконференції з Державною установою «Київський слідчий ізолятор» (далі по тексту – ДУ «Київський слідчий ізолятор»), де утримується підозрюваний ОСОБА_3 на підставі ухвали слідчого про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. На виконання вимог ч. 2 ст. 306 КПК України, розгляд скарги захисника на повідомлення про підозру призначено на 13.12.2024. У відповідності до ч. 3 ст. 306 КПК України розгляд такої скарги здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника (ч. 3 ст. 306 КПК України). З урахуванням наведеного слідчий суддя вважає за необхідне вирішити питання про здійснення дистанційного судового провадження. Водночас, оскільки вирішення зазначеного питання має виключно організаційний характер та знаходиться поза межами здійснення розгляду скарги по суті, його вирішення можливе за відсутності учасників судового провадження та без проведення судового засідання» [134]. У даному випадку слідчий суддя зробив дуже правильний висновок щодо специфіки застосування ч. 3 ст. 306 КПК України – обов'язкова участь скаржника передбачена лише під час розгляду скарги по суті. Будь-які інші питання організаційного характеру (навіть якщо сторони можуть заперечувати проти, наприклад, проведення судового засідання в режимі відеоконференції) будуть вирішуватися слідчим суддею без проведення судового засідання та виклику учасників кримінального провадження, адже це кримінальним процесуальним законодавством не передбачено. Особливо важливо це тоді, коли необхідно гарантувати оперативність проведення судового розгляду, особливо відносно особи, яка тримається під вартою, адже «у разі надходження скарги від особи, що перебуває під вартою, слідчий суддя під час підготовчого етапу повинен

вжити заходів для забезпечення її явки, тобто організувати доставку затриманого або особи взятої під варту в день розгляду скарги в суді з метою надання такій особі можливості брати участь у розгляді скарги, адже одним з елементів права на справедливий суд у розумінні ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є доступ до суду» [87].

Аналізуючи ухвали слідчих суддів щодо призначення судового розгляду, необхідно звернути увагу на дві особливості. По-перше, проведення такого засідання відбувається в день, коли до ВАКС надійшла відповідна скарга. Очевидно, що така оперативність пов'язана з обов'язком здійснити розгляд скарги протягом 72 годин з моменту її надходження. По-друге, приймаючи рішення про відкриття провадження, слідчі судді також вказують про необхідність повідомлення про дату та час судового засідання скаржника та, як правило, лише представника НАБУ [143; 153]. З такою практикою ми погодитися не можемо. З урахуванням того, що саме прокурор здійснює процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням та затверджує (або навіть складає) письмове повідомлення про підозру, то саме йому має бути насамперед повідомлено про судові засідання за скаргою на повідомлення про підозру.

Продовжуючи аналіз кола учасників такого судового засідання, необхідно звернути увагу на наявні у кримінальному процесуальному законодавстві колізії. Так, відповідно до ч. 3 ст. 306 КПК України участь особи, яка подала таку скаргу, в судовому засіданні є обов'язковою. І хоча дане положення є імперативним, КПК України не визначає наслідки неявки скаржника та дії слідчого судді, коли буде встановлено, що заявник не з'явився у судове засідання. «На сьогоднішній день існують випадки, коли особа, яка подала скаргу, не з'являється у судові засідання на виклики суду, уникає отримання судових повісток. У зв'язку з цим слідчий суддя вимушений відкладати розгляд такої скарги, що вже призводить до порушення строків розгляду скарги, які передбачені ч. 2 ст. 306 КПК України. Таким чином, законодавець не передбачив наслідки неявки заявника, а також не визначив

порядок повернення такої у зв'язку з його неявкою» [49]. Як слушно зазначає С. Шаренко, ч. 2 ст. 306 КПК однозначно встановлює, що скарги на рішення, дії чи бездіяльність у ході досудового розслідування мають бути розглянуті не пізніше ніж через 72 години з моменту їхнього надходження, за винятком скарг на рішення про закриття кримінального провадження, які повинні бути розглянуті у строк, що не перевищує п'яти днів із моменту подання скарги. Отже, закон містить дві обов'язкові для виконання вимоги щодо строків розгляду скарг, дотримання яких практично унеможлиблюється, якщо особа, що подала скаргу, не виконує обов'язок своєчасної явки до суду для участі в засіданні [173, с. 248]. У зв'язку з цим констатується досить різноманітна судова практика. Так, слідчі судді приймають рішення про відкладення судового розгляду скарги [162; 163], про розгляд скарги по суті, не зважаючи на відсутність скаржника [104], про закриття провадження [164], про відмову у задоволенні скарги [161; 165], про залишення скарги без розгляду [116; 117].

Якщо аналізувати практику ВАКС, то можна помітити, що в більшості випадків сторона захисту виконує свої зобов'язання та з'являється на судові засідання. Водночас існують і винятки. Так, в одному з випадків слідчий суддя ВАКС розглянув скаргу адвоката на бездіяльність прокурора САП щодо розгляду клопотання про роз'яснення повідомлення про підозру у кримінальному провадженні та виніс рішення про відмову в її задоволенні без участі самого адвоката. У даному випадку слідчий суддя лише обмежився вказівкою про те, що «до початку судового розгляду адвокат ОСОБА_3 подав заяву, у якій просив розглянути скаргу без його участі та задовольнити у повному обсязі» [129]. В іншому рішенні слідчий суддя, зазначивши, що «у судові засідання адвокат ОСОБА_3 не з'явився, направив до суду заяву про розгляд скарги без його участі, також просив її задовольнити» [158], розглянув скаргу по суті та відмовив у її задоволенні. Тобто можна дійти висновку, що слідчі судді ВАКС нехтують вимогою ч. 3 ст. 306 КПК України та розглядають скарги навіть без участі осіб, які такі скарги подали.

У даному випадку ми вважаємо, що чинна судова практика ВАКС є правильною. Дійсно, в ч. 3 ст. 306 КПК України наявне імперативне зобов'язання участі скаржника у розгляді скарги. Водночас відсутність кримінальної процесуальної відповідальності за недотримання такої вимоги (проблема, яка є вкрай актуальною у чинному КПК України) змушує правозастосувачів шукати найбільш оптимальні способи вирішення відповідної правової невизначеності. Слідчі судді ВАКС слушно приймали рішення про необхідність розгляду скарги без участі особи, яка таку скаргу заявила, адже до суду надходили відповідні заяви. Наявність такої заяви вказує, що скаржник: 1) повідомляє суд про те, що він не може бути присутнім на судовому засіданні; 2) про те, що він продовжує підтримувати скаргу по суті; 3) констатує, що викладених у скарзі аргументів має бути достатньо і нічого додаткового під час судового розгляду він заявляти не буде. Відповідно, слідчі судді можуть повною мірою оцінити позицію сторони захисту навіть без заслуховування учасників кримінального провадження безпосередньо. Очевидно, що в результаті такої неявки прокурор має змогу фактично безапеляційно подавати власні аргументи, на які сторона захисту не зможе ніяк зреагувати. Проте це ж розуміє і представник сторони захисту, коли подає відповідну заяву. Саме тому ми вважаємо поведінку слідчих суддів в даному випадку такою, що найбільше відповідає інтересам всіх учасників кримінального процесу та дозволяє гарантувати повне дослідження потенційних порушень прав сторони захисту. «За умови системної неявки в засідання особи, яка подала скаргу, слухним є не залишення скарги без розгляду, а розгляд без участі цієї особи шляхом оцінки доводів, викладених у скарзі, або ж забезпечення участі такої особи у порядку, визначеному ст. 336 КПК України, при наявності відповідного звернення» [94, с. 136].

Водночас робимо уточнення, що слідчий суддя зміг провести таке засідання завдяки тому, що сторона захисту вчасно подала відповідну заяву. Якщо ж така заява відсутня і, враховуючи імперативність ч. 3 ст. 306 КПК України, можна дійти висновку, що неявка до суду має розцінюватись як

відмова особи від скарги. При цьому обов'язковою умовою в даному випадку також має бути те, що сторона захисту знала про час та місце здійснення судового розгляду, у зв'язку з чим обов'язково при прийнятті рішення про відкриття провадження за скаргою слідчі судді також здійснюють виклик особи, яка подала скаргу, та представника сторони обвинувачення, чие повідомлення про підозру оскаржується [150].

Тому ми пропонуємо розширити ч. 3 ст. 306 КПК України та дописати в ній вже фактично діючу судову практику, яка краще відповідає наявній правовій ситуації. Так, може бути запропонована наступна редакція даного положення:

«3. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за ~~обов'язкової~~ участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Якщо особа, яка подала скаргу, не з'явилася в судове засідання, слідчий суддя приймає рішення про відмову у задоволенні скарги, крім випадків, встановлених цією статтею.

Скарга може бути розглянута за відсутності особи, яка її подала, якщо від неї надійшло клопотання про розгляд скарги за її відсутності.

Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги».

Не менш важливим питанням при оцінці можливості проведення судового розгляду за скаргою на повідомлення про підозру є правильне застосування положень законодавства та оцінки можливості їхньої зворотної дії. Так, п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України з'явився у 2017 році завдяки ЗУ «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» [29]. Проте ці зміни не мають зворотної дії в часі та застосовуються до справ, за якими відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін. Проте це не зупиняє заявників, які

намагаються аргументувати факт подання скарги на повідомлення про підозру в кримінальних провадженнях, які були розпочаті до 2017 року.

Наприклад, в якості аргументу наводиться ст. 5 КПК України, в якій зазначено, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. Слідчі судді ВАКС досить скептично ставляться до таких та подібних аргументів: «слідча суддя критично оцінює доводи скаржниці щодо того, що норма суперечить основним засадам кримінального провадження. Загальне правило щодо дії процесуального закону в часі міститься у статті 5 КПК України, яка встановлює, що процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями КПК України, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення. Втім, з цього правила є винятки, як, наприклад, щодо проведення оперативно-розшукових заходів, слідчих та процесуальних дій, які до дня набрання чинності КПК України завершуються в порядку, який діяв до набрання ним чинності (пункт 7 Розділу XI «Перехідні положення КПК України»). Таким чином, у новому законі (або при внесенні змін у попередню редакцію закону) можуть бути встановлені винятки з цього правила. При цьому, попри посилення скаржниці на практику Європейського суду з прав людини щодо «передбачуваності» норми, Європейський суд з прав людини не висловлював позиції конкретно стосовно цих норм процесуального законодавства. Разом з тим закон (норма) має бути доступним та передбачуваним для того, щоби відповідати критерію «якості» відповідно до практики Європейського суду з прав людини. Доступність встановлюється на підставі того, чи був закон оприлюднений (щодо доступності «закону» у розширеному тлумаченні Європейського суду з прав людини, наприклад, Рішення у справі Kokkinakis проти Греції від 25 травня 1993 року, заява № 14307/88, параграф 40). Закон є передбачуваним, якщо він, зокрема, сформульований з достатньою чіткістю, яка дає змогу кожній особі у разі потреби, з використанням відповідної допомоги керувати своєю

поведінкою (серед інших, Рішення Великої Палати у справі *Amann* проти Швейцарії від 16 лютого 2000 року, заява № 27798/95, параграф 56). Вже через сам загальний характер законів їхнє формулювання не може мати абсолютної строгості з урахуванням того, що норми мають бути пристосовані до зміни становища, і тому можуть містити розпливчасті формулювання, тлумачення і застосування котрих залежать від практики (Рішення у справі *Kokkinakis* проти Греції від 25 травня 1993 року). Якщо положення у переважній більшості випадків залишається достатньо чітким, сумніви щодо передбачуваності не є достатніми для того, щоби вважати, що така норма не відповідає критеріям якості закону (Рішення Великої Палати у справі *Cantoni* проти Франції від 15 листопада 1996 року, заява № 17862/91, параграф 32). Втім, використання занадто розпливчастих понять і критерії у тлумаченні законодавчого положення може зробити саме це положення несумісним з вимогами чіткості і передбачуваності щодо його наслідків (стосовно тлумачення застарілої норми в умовах сучасних ринкових відносин, наприклад, Рішення у справі *Liivik* проти Естонії від 25 червня 2009 року, заява № 12157/05, параграфи 96-104). У випадку з положеннями про процедуру оскарження повідомлення про підозру такий механізм є чітко врегульованим, а також встановлено чіткі темпоральні межі його застосування з прив'язкою до набрання чинності законом, що вносить таку процедуру у кримінальне процесуальне законодавство. Уточнення щодо поширення дії таких норм лише на справи, за якими відомості про кримінальне правопорушення внесені в Єдиний реєстр досудових розслідувань після введення в дію цих змін, є деталізованими, а сам закон був належно опублікований та набрав чинності 15.12.2017 року. Таким чином, слідча суддя не вбачає конфлікту норм КПК України та основних засад кримінального провадження (і практики Європейського суду з прав людини)» [144].

Загалом можна зазначити, що така практика є досить сталою як серед слідчих суддів ВАКС [122], так і в АП ВАКС. У більшості випадків скарги вказують на те, що визначення часового обмеження щодо можливості

оскарження повідомлення про підозру обмежує конституційні права підозрюваного, який не має можливості захистити свої порушені права через наявність такої додаткової вимоги, яка не має ніякого логічного обґрунтування. Очевидно, що таке питання виходить за межі повноважень суддів ВАКС, адже вимога щодо дотримання двох місяців з моменту повідомлення про підозру у вчиненні корупційного кримінального правопорушення є імперативною та не передбачає будь-яких винятків. Поряд з цим на практиці виникають і інші проблеми, які пов'язані з обрахунком цього строку.

Так, часто проблемним є визначення можливості оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні, яке протягом досудового розслідування було неодноразово об'єднано та виділено. Наприклад, в одному з випадків захисник зазначав, що «згідно з ч. 7 ст. 217 КПК матеріали вказаних кримінальних проваджень мали бути об'єднані в одному кримінальному провадженні за № 52018000000000679, яке виділено із кримінального провадження № 42017000000000941 від 27.03.2017, оскільки досудове розслідування в ньому розпочалося 23.07.2017, тобто раніше за інші, у тому числі за провадження № 52017000000000636 від 26.09.2017; так як виділення кримінального провадження № 52018000000000679 відбулося 09.07.2018, тобто після набрання чинності Законом № 2147-VIII, то п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК повинен бути застосований у даній ситуації з оскарженням підозри» [113]. З цього приводу судді АП ВАКС зазначили, що «зважаючи на те, що ОСОБА_7 повідомлено про підозру у кримінальному провадженні № 52017000000000636, відомості до ЄРДР щодо якого були внесені 26.09.2017, тобто до 16.03.2018, що правильно установив слідчий суддя в оскаржуваному рішенні (див. підп. 5.3, 5.6 п. 5 цієї ухвали), колегія суддів погоджується із його висновком стосовно неможливості застосування до скарги захисника ОСОБА_6, поданої на вказані повідомлення про підозру, п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК. При цьому посилення захисника в апеляційній скарзі на ч. 7 ст. 217 КПК апеляційним судом відхиляється з огляду на те, що в

застереженні до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК, включеному до кримінального процесуального закону на підставі п. 4 § 2 розділу 4 Закону № 2147-VIII, йдеться про «дату внесення відомостей про кримінальне правопорушення в ЄРДР», у той час як у ч. 7 ст. 217 КПК мова йде про «дату початку досудового розслідування» [113].

Власне, наявні і інші приклади, коли у скаржників були сумніви щодо правильності обрахунку можливого строку оскарження повідомлення про підозру саме через те, що «первинне» кримінальне провадження, яке розпочалося до 2017 року, надалі об'єднувалось з іншими провадженнями або виділялось в окреме провадження відносно особи, якій повідомили про підозру. Ми вважаємо, що в даному випадку доцільною буде перевірка, коли саме почалося кримінальне провадження щодо правопорушення, за яким особі повідомили про підозру. На практиці бувають випадки, коли шляхом об'єднання декількох проваджень сторона обвинувачення намагається маскувати проблеми, які виникають під час досудового розслідування. Досить часто такі дії вчиняються для неможливості закриття кримінального провадження за п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК України, адже положення щодо необхідності закриття провадження у зв'язку із закінченням строків давності не застосовується до тих проваджень, відомості про які були внесені до ЄРДР до внесення відповідних змін в КПК України. Аналогічна ситуація виникає і під час застосування п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України.

У даному випадку ми вважаємо, що слідчий суддя має оцінити, в межах якого саме провадження особі було повідомлено про підозру. Тут буде мати значення не сам номер провадження, а зміст підозри, яка в такому провадженні фігурує. Очевидно, що з часом зміст підозри та, відповідно, її кінцеве формулювання в письмовому повідомленні може видозмінюватися, але такі зміни відносно легко відслідкувати з самого початку досудового розслідування. Якщо ж буде встановлено, що провадження, в якому особі повідомлено про підозру, було об'єднано з іншим провадженням, яке ніяким чином не впливає на суть підозри, то необхідно враховувати дату внесення в

ЄРДР відомостей про перше провадження, а не те, з яким відповідне провадження було об'єднане.

Цікавим також є питання можливості повторного звернення особи зі скаргою на повідомлення про підозру. У Главі 26 КПК України відсутні будь-які обмеження, які б не дозволяли особі повторно звертатися зі скаргами на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора, що (теоретично) може бути використано учасниками кримінального провадження з метою зловживання своїми правами. При цьому самі судді констатують, що будь-яких законодавчих обмежень на таке звернення дійсно немає. Наприклад, в одному з проваджень слідчому судді було відмовлено у задоволенні заяви на відвід саме через те, що він мав повторно розглянути скаргу на повідомлення про підозру. Сам слідчий суддя зазначив, що «у його провадженні перебувала справа № 991/2245/23, у межах якої розглядалась скарга адвоката ОСОБА_4 на повідомлення про підозру ОСОБА_6 у кримінальному провадженні № 5202200000000276 від 22.09.2022. Скарга надійшла до суду 14.03.2023, ухвалою слідчого судді від 22.03.2023 було відмовлено у задоволенні даної скарги. Попри цю обставину 29.03.2023 адвокат ОСОБА_4 знову звернулась до слідчого судді із скаргою на повідомлення про підозру ОСОБА_6 у цьому ж кримінальному провадженні (справа № 991/2758/23). Ухвалою слідчого судді від 30.03.2023 вказана скарга була повернута скаржниці. Однак ухвалою колегії суддів Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду вказане рішення від 30.03.2023 скасоване, а скаргу повернуто на новий розгляд. Проте слідчий суддя ОСОБА_5 переконаний, що одну і ту ж процесуальну дію оскаржити двічі неможливо за відсутності нових обставин, а він у цьому випадку таких не бачить. Окрім того, слідчий суддя ОСОБА_5 одного разу уже відмовив у задоволенні скарги, а відтак вважає свою думку з цього приводу уже сформульованою, а себе упередженим» [118].

У зв'язку з цим суддею ВАКС було зазначено, що наведені обставини, зокрема, скасування ухвали слідчого судді від 30.03.2023 про повернення скарги заявнику та направлення цієї скарги на новий розгляд, не є підставами

для відводу відповідно до ст.ст. 75-76 КПК України, оскільки закон містить вичерпний перелік випадків, коли участь судді у кримінальному провадженні повторно є неприпустимою, і такі обставини, як скасування ухвали про повернення скарги за результатами апеляційного перегляду, до цього переліку не входять. Крім того, ухвала про повернення скарги особі, яка її подала, постановлюється в межах перевірки наявності підстав для відкриття провадження, тобто зміст скарги по суті не розглядався. Отже, твердження заявника про необхідність самовідводу з мотивів сформованої суддею позиції щодо обставин, викладених у скарзі, є передчасним, оскільки судове провадження щодо скарги ще не проводилося, викладені в ній питання по суті не аналізувалися, а отже, відсутні підстави для впевненого висновку, що у скарзі викладено виключно ті ж самі обставини, які вже були предметом розгляду слідчим суддею ОСОБА_5, за результатами якого постановлено ухвалу від 22.03.2023 у справі № 991/2245/23. Разом з тим, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, на досудовій стадії можуть бути оскаржені дії, бездіяльність або рішення слідчого, дізнавача чи прокурора, зокрема повідомлення про підозру — у випадку, якщо з дня його вручення минув один місяць (у разі кримінального проступку) або два місяці (у разі злочину), але до закриття провадження прокурором або направлення обвинувального акта до суду – підозрюваним, його захисником чи законним представником. При цьому положення КПК України не містять заборони повторного звернення до слідчого судді зі скаргою на повідомлення про підозру після постановлення ухвали про відмову в її задоволенні, за наявності нових обставин [118].

У даному випадку ми хочемо звернути увагу саме на констатацію факту відсутності будь-яких нормативних обмежень щодо неможливості повторного звернення з аналогічними скаргами. Очевидно, що кримінальне процесуальне законодавство повинно містити відповідні запобіжники. У зв'язку з цим ми пропонуємо доповнити ст. 303 КПК України частиною четвертою наступного змісту: «4. Повторне звернення зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора за тих самих підстав не допускається». Ми

вважаємо, що в такий спосіб буде досягнуто розумний баланс між захистом прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та недопущенням зловживання процесуальними правами. При цьому робиться акцент саме на тому, що повторне звернення не допускається за тієї умови, що у скарзі будуть зазначені ті самі підстави для оскарження того самого рішення, дії чи бездіяльності. Тобто це зобов'язує слідчого суддю в будь-якому випадку дослідити саму скаргу та, за умови виявлення дублювання вимог, винести обґрунтовану та вмотивовану ухвалу, в якій має бути зазначено, чому саме було відмовлено у розгляді даних вимог.

За результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру щодо корупційних кримінальних правопорушень слідчий суддя виносить ухвалу, яка повинна відповідати загальним вимогам, які ставляться до судових рішень, тобто повинна бути законною, обґрунтованою та вмотивованою. Перелік рішень, які можуть бути ухвалені слідчим суддею за результатами розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора, передбачений ч. 2 ст. 307 КПК України. Там зазначено, що ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування може бути про: скасування рішення слідчого, дізнавача чи прокурора; скасування повідомлення про підозру; зобов'язання припинити дію; зобов'язання вчинити певну дію; відмову у задоволенні скарги. У даному випадку привертає увагу той факт, що законодавець виділив ухвалу про скасування повідомлення про підозру як окремий вид рішення, яке може ухвалити слідчий суддя. Вважаємо, що це ще раз доводить і специфічну правову природу повідомлення про підозру, і рішення, яке має приймати слідчий суддя. Як вже неодноразово зазначалось в даному дисертаційному дослідженні, немає сенсу розглядати повідомлення про підозру або окремо як дію, або окремо як рішення, адже юридичні наслідки настають тоді, коли буде винесено відповідне рішення та вчинені дії з його вручення. Відповідно, саме ця дуальність повідомлення про підозру не дозволяє слідчому судді приймати рішення або про скасування рішення, або про зобов'язання припинити дію (яка

фактично вже була вчинена), що і стало причиною введення п. 1-1 ч. 2 ст. 307 КПК України, що краще відповідає змісту та логіці оскарження повідомлення про підозру.

Ухвала слідчого судді, яка виноситься за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру, повинна відповідати загальним вимогам, які ставляться до таких ухвал. «У ст. 369 КПК до видів судових рішень віднесено, зокрема, і ухвали слідчого судді, у зв'язку з чим можна стверджувати, що норми глави 29 КПК «Судові рішення» застосовуються і щодо цього виду судових рішень. Це стосується, зокрема, і вимог ст. 370 КПК, якими передбачено, що судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим» [90, с. 36]. В.Г. Пожар вважає, що «абсолютно всі судові рішення, що приймаються в кримінальному провадженні, повинні відповідати загальним для них правовим властивостям, що витікають, в першу чергу, із засади законності та правової природи процесуальних рішень як актів застосування права. Мова йде про їх законність, обґрунтованість та вмотивованість» [66, с. 298]. Крім того, виходячи зі змісту даного положення, вимоги, які зазначені в ст. 372 КПК України «Зміст ухвали», також відносяться і до ухвал слідчих суддів.

Відповідно, першою вимогою, яка ставиться до ухвал слідчого судді, буде вимога законності. В.В. Комаров та Ю.В. Мамницький справедливо наголошують, що законність – це «якісний стан рішення, яке характеризується правильним застосуванням судом при розгляді і вирішенні справи норм матеріального і процесуального права» [46, с. 628]. М. Курило стверджує, що законність передбачає неухильне дотримання судом як норм матеріального, так і процесуального права під час розгляду справи та постановлення судового рішення. Заразом законність у контексті норм права означає єдине тлумачення та однакове розуміння їхнього змісту всіма судами на всій території України, оскільки законність не може мати регіонального чи інстанційного характеру – вона має бути єдиною і загальнообов'язковою в межах усієї судової системи [45, с. 275]. На думку Г.В. Фазикош, «фундаментальним аспектом у розумінні

вимоги законності судового рішення є його легітимність – відповідність існуючому правопорядку, яка є складовою законності і відтворює його правосудність» [168, с. 12].

Можна стверджувати, що вимога законності судових рішень у кримінальних справах стосується таких аспектів:

- 1) рішення приймається уповноваженим судовим органом;
- 2) рішення приймається в порядку, визначеному законодавством;
- 3) рішення містить всі обов'язкові елементи, визначені кримінальним процесуальним законодавством.

Як вже було зазначено, далеко не всі корупційні кримінальні правопорушення підсудні ВАКС, адже в ст. 33-1 КПК України ведеться не про корупційні кримінальні правопорушення (легальний перелік яких наданий в примітці до ст. 55 КК України). Відповідно, для того, щоб стверджувати, що суд був уповноваженим приймати рішення в цьому кримінальному провадженні, підслідність має бути правильно визначена, адже в іншому випадку це може бути підставою для скасування судового рішення як незаконного. Наприклад, в одному провадженні, де особа обвинувачується зокрема, у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 369 КК, а саме в підбурюванні до закінченого замаху на надання службовій особі, яка займає відповідальне становище, неправомірної вигоди за вчинення службовою особою в інтересах того, хто надає таку вигоду, дій з використанням наданого службового становища, було встановлено, що дане провадження підсудне ВАКС, а не районному суду. У зв'язку з цим Чернівецький апеляційний суд ухвалою від 14 лютого 2022 року скасував вирок Шевченківського районного суду м. Чернівці від 22 грудня 2021 року щодо ОСОБА_8 на підставі п. 6 ч. 2 ст. 412 КПК у зв'язку з порушенням правил підсудності, а кримінальне провадження за обвинуваченням ОСОБА_8 у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 190, ч. 4 ст. 27, ч. 2 ст. 15, ч. 3 ст. 369 КК, було направлено на розгляд ВАКС за рішенням ВС [119].

Як вже було зазначено, законодавець визначає такі самі правила судового засідання для розгляду скарг слідчими суддями, як і для будь-яких інших судових засідань. Відповідно, дотримання такої процедури є обов'язком особи, уповноваженої на розгляд відповідних скарг. Аналогічною буде вимога і щодо структури ухвали слідчого судді, яка має відповідати вимогам ст. 372 КПК України. У даному випадку ми не будемо проводити детальний аналіз структури ухвал слідчих суддів ВАКС за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру, проте лише зазначимо, що хоча слідчі судді ВАКС та інших судів керуються однаковими вимогами ст. 372 КПК України, у той же час саме по відношенню до корупційних кримінальних правопорушень можна помітити дещо простіше, а у зв'язку з цим більш зрозуміле структурування відповідного судового рішення. По-перше, відносно популярною практикою суддів ВАКС є присвоєння порядкового номеру всім абзацам судового рішення, що значно спрощує роботу з таким документом. По-друге, ми вважаємо вкрай вдалою практикою розбиття всіх аргументів (як сторони захисту, так і сторони обвинувачення) на окремі тези, по кожній з яких слідчий суддя наводить власну позицію та пояснює, чому цей аргумент буде або не буде впливати на підсумкове судове рішення. Ми не стверджуємо, що така практика не притаманна іншим суддям, проте звертаємо увагу, що саме на рівні ВАКС вона є універсальною і такою, що дозволяє чітко стверджувати про обґрунтованість і мотивованість відповідних судових рішень.

Як зазначає Л.М. Гуртієва, хоча в тексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ прямо не встановлено вимоги щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, вони є частиною права на справедливий суд, що визнано в рішеннях ЄСПЛ (складова, елемент або гарантія «справедливого правосуддя», «справедливого судового розгляду»). Вчена також звертає увагу на те, що у Висновку № 11 зазначено: «чітке обґрунтування та аналіз є основними вимогами до судових рішень і важливим аспектом права на справедливий суд» [22, с. 284]. Таку ж позицію висловлює Х.Р. Тайлієва, яка вважає обґрунтованість універсальною вимогою, що стосується всіх рішень, прийнятих уповноваженими суб'єктами

як на стадії досудового, так і судового кримінального провадження. Вона правильно зазначає, що виконання загальних завдань кримінального провадження, визначених ст. 2 КПК, а також конкретних завдань кожної його стадії, включаючи стадію судового розгляду, безпосередньо залежить від обґрунтованості кримінальних процесуальних рішень, які приймаються та реалізуються на кожному етапі кримінального провадження [98, с. 119].

К.О. Мудрицька стверджує, що мотивоване рішення – це таке рішення суду, в якому належним чином зазначаються підстави, на яких воно базується. Крім того, обов'язково пояснюється, чому певні докази були прийняті або відхилені, а також висловлюється позиція суду стосовно застосування норм матеріального та процесуального права. Більше того, мотивація рішення є відображенням усіх причин і обґрунтувань, на яких ґрунтується судове рішення, тобто фактично поєднує дві вимоги – «мотивацію» і «обґрунтованість», а також їхній зміст. Таким чином, мотивація судового рішення демонструє наступне: аргументи, доводи та міркування сторін та/або учасників судового процесу належним чином оцінені судом, враховані або відхилені з обов'язковим зазначенням причин; усі докази, зібрані у справі (судом або надані сторонами), отримали відповідну правову оцінку з обґрунтуванням прийняття або відхилення кожного доказу; з урахуванням вищезазначеного, норми права, що регулюють спірні правовідносини, повинні бути вказані з поясненням, чому в конкретному випадку слід застосовувати саме ці правові норми [58, с. 26].

Оцінити обґрунтованість та вмотивованість судових рішень вкрай складно, адже, на відміну від законності, ці поняття є більш оціночними та передусім залежать від обставин кримінального провадження. Водночас ми вважаємо, що особливий підхід до структурування судових рішень ВАКС, про який писалось вище, значною мірою сприяє кращій оцінці цих умов, адже дозволяє чітко побачити як всі аргументи, на які посилаються сторони, так і мотиви суду, чому цей аргумент було або не було взято до уваги. Ми вважаємо, що з точки зору зручності аналогічний підхід має застосовуватися і іншими

суддями. Насамперед це стосується саме слідчих суддів, які інколи надто загально описують, чому саме ними було прийнято те чи інше рішення (найяскравішим прикладом можна назвати ухвали слідчих суддів про обрання або продовження строку запобіжного заходу).

3.2. Порядок оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень

Відповідно до ч. 2 ст. 24 КПК України, особам гарантується право на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується прав, свобод чи інтересів особи, судом вищого рівня в порядку, передбаченому КПК України, незалежно від того, чи брала така особа участь у судовому розгляді. Як зазначають науковці, розгляд справ за апеляційними скаргами дає змогу виправити помилки судів першої інстанції, забезпечити правильне та єдине застосування правових норм, а також виконує контрольну та превентивну функцію. Отже, апеляційне провадження є окремою стадією кримінального процесу, під час якої суд на підставі апеляційної скарги перевіряє законність і обґрунтованість вироків та ухвал суду першої інстанції, а також, згідно з КПК України, ухвал слідчого судді (ст. 395 КПК України) [37, с. 350].

В.І. Сліпченко, розглядаючи апеляційне провадження в системі кримінальних процесуальних стадій, зазначає, що «об'єктом апеляційного перегляду є саме процесуальне рішення судді місцевого суду, що пов'язане з обмеженням або відмовою в обмеженні прав, та матеріали кримінального провадження, на яких цей висновок ґрунтується» [95, с. 9]. Н.Р. Бобченко, навпаки, вважає, що «предмет апеляційної перевірки охоплює не тільки сам результат (оскаржене судове рішення), але й усю попередню діяльність» [7, с. 52]. Є.В. Большаков під предметом апеляційного оскарження розуміє «судові рішення, постановлені в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу» [8, с. 52]. Більш вузький підхід стосовно визначення предмета апеляційного оскарження пропонує Т.О. Музиченко, а

саме, «ухвали слідчого судді щодо правомірності обмеження або відмови в обмеженні права власності на стадії досудового розслідування» [59, с. 72].

Водночас право на апеляційне оскарження не є абсолютним, а тому з нього можуть бути винятки. Законодавець повинен забезпечити розумний баланс між можливістю оскаржувати судові рішення та обмеженням можливості зловживання власними правами. Таких обмежень буде значно менше, якщо це стосується підсумкових судових рішень, в яких провадження вирішується по суті (наприклад, вироки чи ухвали про закриття кримінального провадження). Якщо ж йдеться про судові рішення, в яких містяться результати судового контролю, то держава має значно більше повноважень щодо обмеження можливості їхнього оскарження. Очевидно, що передусім це стосується саме ухвали слідчого судді.

У ст. 309 КПК України міститься вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, адже в ч. 3 даної статті зазначено, що інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Водночас інші положення чинного кримінального процесуального законодавства вказують на те, що даний перелік не повний. Наприклад, як слушно зазначає М.Є. Савенко, «нормативно визначена конструкція стосовно предмета апеляційного оскарження на стадії досудового розслідування полягає в тому, що законодавець застосував, так би мовити, потрібний підхід, а саме: (1) встановлено перелік ухвал слідчого судді, які підлягають апеляційному оскарженню, у спеціальній нормі (частини 1 та 2 ст. 309 КПК). При цьому, виходячи зі змісту ч. 3 цієї статті, цей перелік є вичерпним, однак в інших статтях передбачено ще низку ухвал слідчого судді, на які можна подати апеляційну скаргу; (2) встановлено можливість оскарження ухвал слідчого судді в окремих статтях, які унормовують відповідні напрями судово-контрольної діяльності слідчого судді (ч. 2 ст. 117, ч. 7 ст. 583, ч. 6 й ч. 9 ст. 584, ст. 585, ч. 6 ст. 591, 597, ч. 9 ст. 602 КПК); (3) встановлено заборону на

оскарження деяких ухвал слідчого судді (ч. 3 ст. 309, ч. 4 ст. 147, ч. 9 ст. 2951, ч. 7 ст. 583, ч. 9 ст. 584 КПК)» [89, с. 107].

У ч. 2 ст. 309 КПК України зазначено, що «під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі пункту 9-1 частини першої статті 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній» [48]. Комплексно разом з ч. 6 ст. 304 КПК України ми підтримуємо висновок [169, с. 153], що в апеляційному порядку можуть бути оскаржені:

- ухвала про повернення скарги при оскарженні повідомлення про підозру;
- ухвала слідчого судді про відмову у відкритті провадження за скаргою на повідомлення про підозру;
- ухвала про скасування повідомлення про підозру;
- ухвала про відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру.

Ст. 309 КПК України не містить переліку осіб, які мають право подавати відповідні скарги. Очевидно, що в даному випадку необхідно користуватися ст. 393 КПК України, яка має загальний характер та, відповідно, поширюється і на випадки оскарження ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарг на повідомлення про підозру. У правовій доктрині існує позиція, відповідно до якої «до них віднесено осіб, зацікавлених у результатах такого апеляційного розгляду скарги: 1) підозрюваний, захисник чи законний представник; 2) потерпілий (його законний представник), представник; 3) прокурор» [169, с. 153]. Очевидно, що такий висновок базується на результатах дослідження судової практики, яка, зі свого боку, базується на положеннях ст. 393 та ст. 24 КПК України. У даному випадку необхідно зробити важливе уточнення, що

перелік осіб, які можуть подавати скаргу на повідомлення про підозру та який передбачений в п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК України, не збігається з переліком осіб, які можуть подавати відповідну апеляційну скаргу. Це пов'язано з тим, що рішення слідчого судді за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру може стосуватися більш широкого кола осіб, які, відповідно, і наділені правом відстоювати свої права та законні інтереси в суді апеляційної інстанції.

Проте ми вважаємо, що в межах корупційних кримінальних правопорушень такий перелік має бути дещо розширений. Йдеться про викривача, права та законні інтереси якого також можуть бути обмежені відповідним судовим рішенням. Так, одним з основних прав, яким наділений викривач, є право на отримання винагороди. Отримання такої винагороди на пряму залежить від обвинувального вироку суду, який, зі свого боку, на пряму залежить від обвинувального акту, який, вже в свою чергу на пряму залежить від повідомлення про підозру. Скасування повідомлення про підозру робить неможливим отримання винагороди за відповідним обвинуваченням. Тому ми вважаємо, що викривач також має бути наділений правом подавати апеляційну скаргу за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру. Водночас таке право має бути обмежене його зацікавленістю в кримінальному провадженні. Тому ми пропонуємо п. 9-3 ч. 1 ст. 393 КПК України викласти в наступній редакції: «викривач – у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу *або під час апеляційного оскарження ухвали за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру*». У даному випадку ми наголошуємо, що викривач зможе подавати апеляційну скаргу лише в тому випадку, коли це прямо стосується питання отримання ним винагороди. Так, викривач має додатково пояснити, чому, наприклад, скасування повідомлення про підозру ставить під сумнів можливість отримання винагороди в майбутньому. Якщо такий зв'язок викривач довести не може, то суд апеляційної інстанції має право повернути апеляційну скаргу викривачу відповідно до п. 2 ч. 3 ст. 399 КПК України.

Відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 395 КПК України, апеляційна скарга на ухвалу за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру подається протягом п'яти днів з дня проголошення відповідного рішення слідчим суддею ВАКС. Якщо скаржник пропустив цей строк, то в апеляційній скарзі мають бути зазначені причини його пропуску та клопотання про відновлення строку апеляційного оскарження. Такі підстави будуть залежати від конкретної ситуації, через яку в особи не було можливості вчасно подати скаргу:

- ознайомлення з повним текстом судового рішення, що оскаржується, відбулося пізніше («у випадку, коли слідчий суддя постановив ухвалу та оголосив її резолютивну частину, а повний текст ухвали оголосив в інший день, строк подання апеляційної скарги обчислюється з дня оголошення резолютивної частини ухвали. У разі необізнаності заінтересованих осіб з мотивами прийнятого слідчим суддею рішення, зазначене за їх клопотанням, може бути визнано поважною причиною пропуску строку апеляційного оскарження та підставою для його поновлення в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 117 КПК України. Указана позиція узгоджується з висновками, викладеними в постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 травня 2019 року у справі № 461/1434/18» (дати посилання) [108];

- неможливість встановлення дня, коли сторона захисту отримала ухвалу («в матеріалах справи відсутні докази отримання стороною захисту копії вказаної ухвали у межах строку її апеляційного оскарження. З урахуванням наведеного, колегія суддів приходить до висновку про поважність пропуску захисниками ОСОБА_7 та ОСОБА_6 строку апеляційного оскарження, у зв'язку з чим, з метою забезпечення права осіб на апеляційне оскарження та на доступ до правосуддя, вважає за необхідне клопотання задовольнити, строк апеляційного оскарження поновити» [109]);

- перебування захисника у щорічній оплачуваній відпустці [111];

- поширення інфекційних захворювань («вбачається, що з 12 березня 2020 року по час звернення з апеляційною скаргою включно державою в особі її уповноважених органів та посадових осіб вживались заходи, спрямовані на запобігання поширенню вірусу COVID-19, що передбачали, зокрема, певні обмеження руху транспорту, що об'єктивно могли спричинити (спричинили) труднощі в пересуванні громадян, та зміни графіку роботи певних відділень поштового зв'язку. Вказані обставини об'єктивно могли вплинути на своєчасне подання апеляційної скарги та мають враховуватись при вирішенні питання про поновлення процесуального строку» [114]) тощо.

Загалом з аналізу судової практики АП ВАКС можна помітити, що найпопулярнішою підставою для поновлення строку подання апеляційної скарги є саме неможливість вчасно ознайомитись з повним текстом рішення слідчого судді, яке виноситься відповідно до ч. 2 ст. 376 КПК України. Констатуємо, що судова практика АП ВАКС з цього питання є сталою, і судді приймають в таких випадках рішення на користь заявника. Інші ж підстави для поновлення пропущеного строку є виключно ситуативними та залежать від специфіки здійснення кримінального провадження. Відповідно, судді повинні в кожному конкретному випадку враховувати особливості такого провадження та приймати рішення про поновлення строку на оскарження або про його відмову.

Порядок розгляду апеляційної скарги відбувається за загальними правилами, які передбачені для будь-якого іншого апеляційного провадження. Єдині уточнення, які стосуються апеляційного провадження на ухвали слідчого судді, зазначені в ст. 422 КПК України. Так, відповідно до цього положення, «отримавши апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді, суддя-доповідач невідкладно витребує з суду першої інстанції відповідні матеріали та не пізніш як за день повідомляє особу, яка її подала, прокурора та інших зацікавлених осіб про час, дату і місце апеляційного розгляду. Апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді розглядається не пізніш як через три дні після її надходження до суду апеляційної інстанції» [48].

Відповідно до ч. 3 ст. 407 КПК України, за наслідками апеляційного розгляду за скаргою на ухвали слідчого суд апеляційної інстанції може прийняти рішення про залишення ухвали без зміни або про скасування ухвали і винесення нової ухвали. При цьому значною мірою на формулювання кінцевого рішення суду апеляційної інстанції буде впливати те, що саме оскаржує особа. Наприклад, якщо подається апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді про закриття провадження за скаргою, то суд апеляційної інстанції може прийняти рішення про задоволення такої апеляційної скарги, скасування ухвали слідчого судді та «направити слідчому судді ВАКС матеріали справи на повідомлення про підозру для виконання вимог ст.ст. 306-307 КПК України» [112].

Згідно зі ст. 409 КПК України підставою для скасування або зміни судового рішення при розгляді справи в суді апеляційної інстанції є: 1) неповнота судового розгляду; 2) невідповідність висновків суду, викладених у судовому рішенні, фактичним обставинам кримінального провадження; 3) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону; 4) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність.

Дане положення є універсальним відносно будь-яких рішень, а тому може застосовуватися і в нашому випадку. Проте необхідно нагадати, що раніше в даному дисертаційному дослідженні нами вже були виділені підстави для оскарження повідомлення про підозру: необґрунтованість прийнятого рішення; незаконність прийнятого рішення; незаконність вручення письмового повідомлення про підозру. Ми вважаємо, що в даному випадку доцільно проводити класифікацію підстав, за яких суд апеляційної інстанції може скасувати рішення слідчого судді за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру. Якщо аналізувати це питання максимально загально, то загалом існує дві підстави для оскарження ухвали слідчого судді та, відповідно, дві підстави для скасування судового рішення:

1) апеляційна скарга стосується самої підозри. Наприклад, захисник може подати скаргу до слідчого судді про скасування підозри через те, що вона була необґрунтована або якщо були допущені істотні порушення під час її вручення. Слідчий суддя, не вбачаючи підстав для задоволення скарги, залишає підозру без зміни. Відповідно, подаючи апеляційну скаргу в даному випадку, сторона захисту хоча і висловлює свою незгоду з позицією слідчого судді, проте буде просити суд апеляційної інстанції ще раз перевірити незаконність та необґрунтованість самої підозри, з якою не погодився слідчий суддя;

2) апеляційна скарга стосується висновків або дій слідчого судді. У цьому випадку скарга подається саме через рішення слідчого судді, яке було винесено за результатами розгляду скарги. Наприклад, якщо слідчий суддя виносить ухвалу про повернення скарги або про відмову у відкритті провадження за скаргою, то в такому випадку основний акцент в апеляційній скарзі буде робитися не на незаконність чи необґрунтованість підозри, а саме на позицію суду, яка, на думку скаржника, не відповідає законодавству чи обставинам кримінального провадження. Це ж буде стосуватися випадків, коли, на думку особи, яка подає апеляційну скаргу, слідчий суддя допустив порушення вимог кримінального чи кримінального процесуального законодавства під час розгляду скарги на повідомлення про підозру. У такому випадку підозра взагалі може не бути предметом апеляційного дослідження;

3) апеляційна скарга стосується і підозри, і рішення слідчого судді. У даному випадку об'єднуються дві попередні підстави. Досить часто в апеляційній скарзі особа буде зазначати одразу декілька підстав, які можуть бути підставами для скасування рішення слідчого судді, адже апеляційна скарга має бути максимально повна, а жодних штучних обмежень предмета оскарження не існує. Тому скаржник вправі об'єднати в одній апеляційній скарзі одразу декілька претензій, які стосуються як самої підозри, так і незаконності рішення слідчого судді.

З проведеного нами аналізу можна дійти висновку, що майже завжди АП ВАКС залишає апеляційні скарги без задоволення. Також з урахуванням того, що в більшості випадків скарга на повідомлення про підозру сторони захисту залишається слідчими суддями ВАКС без задоволення, то можна дійти висновку, що АП ВАКС буде скасовувати рішення слідчого судді лише у виняткових випадках, коли дійсно є підстави вважати, що воно є незаконним або підозра була необґрунтована чи здійснення відбулося з суттєвими порушеннями вимог кримінального процесуального законодавства. І хоча такі приклади є відносно рідкісними, не можна сказати, що їх взагалі немає.

Так, в одному з проваджень захисник подав апеляційну скаргу на ухвалу слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, зазначаючи, що «ухвала слідчого судді постановлена з істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону, а висновки суду не відповідають фактичним обставинам справи, тому оскаржувана ухвала має бути скасована. Вважає, що зміст повідомлення про підозру не відповідає вимогам п. 3 ч. 1 ст. 276, п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України, оскільки у ньому не викладено фактичні обставини кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється ОСОБА_7. Так, згідно з повідомленням, ОСОБА_7 підозрюється в одержанні службовою особою неправомірної вигоди в особливо великому розмірі за вчинення в інтересах того, хто надає неправомірну вигоду, дій з використанням влади чи службового становища, за попередньою змовою групою осіб, і його дії кваліфіковані за ч. 4 ст. 368 КК України. Втім, зі змісту повідомлення про підозру не вбачається, що ОСОБА_7 може бути суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 368 КК України, оскільки повідомлення містить лише посилання на те, що останнього було обрано депутатом Київської міської ради, а тому він є службовою особою в розумінні ст. 368 КК України. При цьому у повідомленні про підозру не зазначено коло службових повноважень ОСОБА_7, з посиланням на відповідні нормативні документи, та не зазначено, які з цих службових повноважень були ним використані при вчиненні інкримінованих дій, а також не наведено, якими

владними повноваженнями він наділений та які з них, на переконання сторони обвинувачення, були використані підозрюваним під час вчинення протиправних дій. За твердженням захисника, у повідомленні про підозру відсутнє викладення об'єктивної сторони злочину, інкримінованого ОСОБА_7, оскільки у ньому не вказано, чи мав останній вплив на в.о. директора КП «Міський магазин» ОСОБА_8, та в чому саме він полягав. Також повідомлення про підозру не містить вказівки про те, які дії, вчинені ОСОБА_7, були спрямовані на розміщення точок пересувної роздрібною торгівлі особами, які в подальшому начебто надали неправомірну вигоду. На думку захисника, вищевказане свідчить про невідповідність змісту повідомлення про підозру вимогам п. 6 ст. 277 КПК України, що в свою чергу створює загрозу для справедливого судового розгляду цієї справи та порушує право ОСОБА_7 на захист» [105].

У даному випадку АП ВАКС став на сторону захисника, зазначаючи, що «під час розгляду скарги захисника ОСОБА_17 слідчий суддя, надаючи оцінку обґрунтованості підозри, пред'явленої ОСОБА_7, дослідив матеріали, надані йому стороною захисту, зокрема: копію оскаржуваного повідомлення про підозру, витяг з ЄРДР від 15.02.2022 р. та копію ухвали слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 11.02.2022 р. про обрання підозрюваному ОСОБА_7 запобіжного заходу, в результаті чого дійшов висновку, що докази у своїй сукупності свідчать про наявність підстав для повідомлення ОСОБА_7 про підозру на момент вчинення відповідної процесуальної дії та відповідність її тому мінімальному рівню стандарту «достатніх доказів», який закріплений в п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК України. Отже, в оскаржуваній ухвалі оцінка достатності доказів для підозри ОСОБА_7 ґрунтується виключно на тексті самого повідомлення про підозру, без оцінки інших матеріалів, зокрема, доказів сторони обвинувачення, на підставі яких останнього повідомлено про підозру та обрано запобіжний захід, тобто на суто теоретичній його оцінці, що суперечить вимогам ст. 370 КПК України. Жодних інших доказів, які б пов'язували особу підозрюваного з кримінальним правопорушенням, у

вчиненні якого йому повідомлено про підозру, слідчим суддею не досліджувалось, а матеріали провадження таких документів не містять» [105]. У результаті цього було прийнято рішення про скасування ухвали слідчого судді ВАКС та призначення нового судового розгляду в суді першої інстанції. У даному випадку важливим є те, що Ап ВАКС хоча і досліджувала питання про обґрунтованість підозри, але кінцеве рішення даного питання не стосується. Ап ВАКС не має права відповідно до вимог чинного кримінального процесуального законодавства скасовувати повідомлення про підозру, таке рішення уповноважений лише слідчий суддя ВАКС. Сам тому було прийнято саме таке рішення.

Водночас не можна забувати, що в Ап ВАКС можна оскаржувати не лише ухвалу слідчого судді за результатами розгляду скарги, але і ухвалу про повернення скарги захиснику.

Так, в одному з випадків захисник, подаючи відповідну апеляційну скаргу, посилався на наступні обставини: «1. кримінальне процесуальне законодавство не передбачає обов'язку сторони захисту звертатись у межах десятиденного строку після спливу двох місяців із дня повідомлення особі про підозру до суду, що узгоджується з висновками Апеляційної палати Вищого антикорупційного суду у справі № 991/5886/22. Тому таке оскарження можливе після спливу двох місяців із дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину та до моменту закриття прокурором кримінального провадження або звернення до суду із обвинувальним актом; 2. якщо виходити з позиції слідчого судді, то сторона захисту подала скаргу в межах процесуального строку – 05.01.2023; 3. оскільки захисником здійснено реалізацію права підозрюваної на оскарження повідомлення про підозру, є підстави для розгляду скарги в порядку ст. 303 КПК України; 4. слідчий суддя не дотримався вимог ст. 307, 318, ч. 3 ст. 306 КПК України, розглянув скаргу без участі особи, яка її подала, не врахувавши положення ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» [106].

Конкретно в даному випадку АП ВАКС зазначив, що «слідчий суддя не врахував, що звернення особи до суду через електронну пошту на офіційну електронну адресу суду є процесуальним електронним документом, який підписаний електронним цифровим підписом, є належним та правомірним способом безпосереднього звернення до суду, а днем подання скарги у цьому випадку слід вважати саме день направлення такого електронного документа на офіційну адресу суду. Відтак, оскільки ОСОБА_6 надіслав на офіційну електронну адресу Вищого антикорупційного суду скаргу, підписану електронним цифровим підписом, 05.01.2023 о 17 год. 37 хв., тобто до закінчення двадцять четвертої години останнього дня строку, помилковим є висновок слідчого судді про те, що він звернувся зі скаргою на повідомлення про підозру 06.01.2023 та не порушує питання про поновлення строку для оскарження повідомлення про підозру, тому така скарга подана після закінчення строку, передбаченого ч. 1 ст. 304 КПК України, і має бути повернута особі, яка її подала» [106].

Тобто відбулося тлумачення правових норм судом апеляційної інстанції щодо нормативного регулювання направлення скарг до ВАКС через електронну пошту. АП ВАКС підкреслив, що: 1) такий спосіб направлення документів є законним; 2) моментом отримання судом відповідних документів від сторони захисту є момент надходження їх на електронну пошту.

На прикладі даного рішення також можна помітити, що завданням АП ВАКС є не лише перевірка судових рішень ВАКС, але і формування сталої судової практики. Дійсно, відповідно до чинного законодавства, судді ВАКС не зобов'язані напряму враховувати такі правові позиції, проте в межах даного дисертаційного дослідження ми вже зазначали, що ігнорування таких правових позицій теж не відповідає дійсності, а судді та слідчі судді ВАКС (та інших судів) застосовують відповідні висновки у своїй практиці. Це ще раз доводить раніше зроблений нами висновок про системність судової практики ВАКС та доцільність її вивчення не лише учасниками кримінальних

провадженнь при розслідуванні та вирішенні корупційних кримінальних правопорушень, а й іншими особами.

ВИСНОВКИ

1. Зважаючи на легальне визначення корупційних кримінальних правопорушень, яке надається в законодавстві, було зроблено висновок, що законодавець виділяє наступні ключові ознаки корупції:

1) коло повноважень: корупція пов'язана лише з виконанням службових повноважень або пов'язаних з ними можливостей;

2) суб'єктний склад: корупція поширюється лише на певну категорію уповноважених осіб (особи, що перелічені в ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції»);

3) наявність конкретної мети: отримання неправомірної вигоди або обіцянка такої вигоди чи схиляння особи до протиправного використання своїх повноважень чи можливостей.

При цьому і доктрина, і чинне законодавство допускають можливість корупційних відносин за участі осіб, жодна з яких не наділена владними повноваженнями. Водночас такий висновок суперечить переліку ознак корупції, який було сформовано, зважаючи на тлумачення, запропоноване законодавцем, адже корупція обов'язково має бути пов'язана з використанням особою «наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей».

Тому існує необхідність уточнити визначення корупційних кримінальних правопорушень, яке надається в ЗУ «Про запобігання корупції», та викласти в наступній редакції: «**корупція** – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними

можливостей». У такий спосіб буде зроблене вкрай важливе уточнення, а саме: корупція може виникати та вчинятися не лише за обов'язкової участі представників влади, а також за участю інших осіб, які мають певні розпорядчі повноваження по відношенню до інших. У даному випадку ключовою має бути не наявність службових повноважень, а наявність ієрархічності, у якій один суб'єкт значною мірою залежить від волі іншого в силу побудови структури тієї чи іншої юридичної особи або в силу розпорядчих можливостей. Відповідно, якщо особа, володіючи такими повноваженнями по відношенню до інших, може скористатися ними задля отримання власної вигоди або вигоди третіх осіб всупереч завданням та задачам, які на неї покладено, то в такому випадку можна стверджувати, що вона також може бути суб'єктом корупційної діяльності.

2. З проведеного аналізу положень КК, КПК України та галузевих нормативно-правових актів було встановлено, що НАБУ, в силу досить широкої підслідності та специфічного характеру відповідних правопорушень, здійснює досудове розслідування не просто корупційних кримінальних правопорушень, а «особливо небезпечних кримінальних правопорушень, що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави». Необхідність використання такого терміна пояснюється одразу декількома факторами:

1) формулювання «особливо небезпечні», очевидно, є вкрай оціночним, але надає змогу в загальному встановити специфіку діяльності даного правоохоронного органу. Необхідність створення та функціонування діяльності НАБУ вказує на доцільність спеціалізації правоохоронних органів не лише відповідно до предмета протизаконного посягання, а і відповідно до потенційного незаконного політичного та іншого впливу. Вивід відповідного правоохоронного органу з підпорядкування інших існуючих, власне, і дозволяє мінімізувати наслідки такого впливу та забезпечити об'єктивне розслідування;

2) формулювання «кримінальні правопорушення» є очевидним, адже воно вказує на караність відповідних діянь та, відповідно, кримінальну направленість НАБУ. У даному випадку увагу необхідно звернути саме на те, що не використовується словосполучення «корупційні кримінальні правопорушення», адже саме це формулювання буде відсилати до примітки ст. 45 КК України, що робить формулювання даного терміна нелогічним;

3) формулювання «що становлять загрозу національній антикорупційній безпеці держави» є певним заміном формулювання «корупційне правопорушення». Одним із завдань НАБУ є захист держави від найскладніших корупційних кримінальних правопорушень, які вкрай негативно впливають на економічний добробут не окремої категорії осіб, а цілої верстви населення або всієї держави. У даному випадку робиться акцент на тому, що такі правопорушення стосуються саме антикорупційної сфери, проте також мають підвищений рівень та масштаб суспільної небезпеки.

3. Було запропоновано розглядати **підозру** як твердження уповноваженої посадової особи про ймовірність вчинення кримінального правопорушення особою, що може бути підтверджено достатніми доказами.

4. Було доведено особливу роль слідчого судді під час оцінки обґрунтованості та законності врученого повідомлення про підозру. Так, в частині розгляду скарг, які стосуються найбільш важливих прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, обов'язково має бути залучений суб'єкт, який буде максимально неупередженим та об'єктивним. Також, на відміну від судового контролю, прокурорський нагляд, відбувається не ситуативно, а постійно. Відповідно до ст. 36 КПК України, прокурор здійснює нагляд за досудовим розслідуванням у формі процесуального керівництва. Таке процесуальне керівництво відбувається шляхом активного та пасивного контролю за діяльністю слідчого. Слідчий суддя, зі свого боку, здійснює лише ситуативний судовий контроль, коли до нього напряму звертається учасник кримінального провадження для того, щоб захистити власні права, свободи чи законні інтереси.

Крім того, законодавець передбачив окрему процедуру оскарження рішень, дій чи бездіяльності до слідчого судді, що також має вказувати на його особливу роль. Крім того, рішення прокурора також можуть бути предметом оскарження до слідчого судді. У даному випадку йдеться не стільки про предмет оскарження, скільки про зміст оскаржуваного рішення та учасників кримінального провадження, які таке рішення, власне, і прийняли. Особливо яскраво це проявляється саме при оскарженні повідомлення про підозру. Тому в процесі оскарження рішень, дій чи бездіяльності ключовим суб'єктом виступає саме слідчий суддя, який у такий спосіб реалізує функцію судового контролю.

5. Було встановлено, що у кримінальному процесі повідомлення про підозру може оскаржуватися у зв'язку з:

1) необґрунтованістю прийнятого рішення. У даному випадку йдеться про недостатність доказів, у зв'язку з отриманням яких сторона обвинувачення приймає рішення для повідомлення особі про підозру.

2) незаконністю прийнятого рішення. Оскаржуючи незаконність прийнятого рішення, сторона захисту буде посилатися на процесуальні порушення, які містяться в самому тексті письмового повідомлення про підозру – відсутність відомостей, які передбачені ст. 277 КПК України, затвердження письмового повідомлення про підозру неуповноваженою особою тощо;

3) незаконністю вручення письмового повідомлення про підозру. У даному випадку підставою оскарження будуть виявлені стороною захисту порушення вручення письмового повідомлення про підозру.

6. З урахуванням обмеженого доступу сторони захисту до матеріалів досудового розслідування пропонується ч. 3 ст. 276 КПК України викласти в наступній редакції: «3. Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав. Також після повідомлення про підозру слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на

прохання підозрюваного, його захисника або законного представника повинні надати доступ до матеріалів досудового розслідування, якими обґрунтовується відповідна підозра. Допускається не надавати доступ до матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню».

Така пропозиція потребує додаткового роз'яснення. По-перше, особа, якій повідомили про підозру, має право одразу дізнатися, на чому така підозра ґрунтується. У такий спосіб підозрюваний краще буде розуміти її суть і не буде витрачати додатковий час на процедуру, яка передбачена ст. 221 КПК України. По-друге, таке положення змусить прокурора набагато якісніше оцінювати наявну у нього сукупність доказів з точки зору достатності, адже сторона захисту фактично одразу може ознайомитись з доказами. По-третє, вже на етапі повідомлення про підозру сторона захисту може планувати свою стратегію, яка включатиме (або не включатиме) оскарження повідомлення про підозру до слідчого судді з точки зору її необґрунтованості. А якщо врахувати той факт, що будь-яка підозра обов'язково має бути обґрунтованою (що виходить зі змісту ч. 1 ст. 276 КПК України), то для сторони обвинувачення мало що зміниться, адже на цьому етапі досудового розслідування доказів вже повинно бути достатньо. Також ми звертаємо увагу, що відповідно до запропонованої зміни, надання відповідних доказів буде обов'язком, а не правом сторони обвинувачення, що також підвищить рівень змагальності на стадії досудового розслідування. Єдиними винятками лишаються відомості відносно осіб, до яких були застосовані заходи безпеки, та відомості, розкриття яких може зашкодити досудовому розслідуванню на цьому етапі. Дійсно, під другий виняток фактично можуть підпадати будь-які матеріали досудового розслідування, адже в цьому випадку сторона обвинувачення продовжує користуватися досить широкою дискрецією. Проте якщо надалі буде подана скарга на повідомлення про підозру, то в якості ще одного

аргументу може бути зазначено те, що стороні захисту не надали доступ до відповідних матеріалів кримінального провадження, що також може свідчити про необґрунтованість підозри.

7. При оцінці обґрунтованості підозри у корупційних кримінальних правопорушеннях слідчі судді будуть перевіряти наявність достатньої сукупності доказів, які вказують на:

- існування події та складу корупційного кримінального правопорушення;
- причетність особи до інкримінованого корупційного кримінального правопорушення;
- наявність причинно-наслідкового зв'язку між вчиненим корупційним кримінальним правопорушенням та наслідками, які настали (для корупційних кримінальних правопорушень з матеріальним складом).

Такі критерії є універсальними та можуть бути застосовані не лише до корупційних кримінальних правопорушень. Це пояснюється тим, що обґрунтованість підозри є універсальним поняттям, яке буде залежати не від категорії кримінального правопорушення, а від наявної сукупності доказів у відповідному кримінальному провадженні. Водночас, провівши аналіз судової практики ВАКС, можна помітити, що щодо корупційних кримінальних правопорушень питання оцінки обґрунтованості підозри не є формальним, а слідчі судді досить детально досліджують докази, на які посилаються сторони кримінального провадження.

8. Запропоновано ч. 1 ст. 278 КПК України викласти в наступній редакції:
«1. Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень». Така пропозиція була сформульована після вивчення релевантної практики ВС. Також вказується, що юридичні наслідки повідомлення про підозру виникають не з моменту складання чи затвердження письмового повідомлення про підозру, а

з моменту вручення такого повідомлення. Власне, день, коли ця підозра була складена, не має принципового значення для підозрюваного.

9. Запропоновано ст. 303 КПК України доповнити частиною 1-1 наступного змісту:

«1-1. Скарга подається в письмовій формі.

У скарзі зазначаються:

1) найменування суду, до слідчого судді якого звертається особа, яка подає скаргу;

2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є;

3) рішення, дія або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка оскаржується;

4) вимоги особи, яка подає скаргу, та їхнє обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність рішення, дії чи бездіяльності;

5) перелік матеріалів, що додаються.

Скарга підписується особою, яка її подає. Якщо скаргу подає захисник, представник потерпілого, або особа, яка відповідно до частини першої даної статті представляє інтереси особи, яка подає скаргу, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог цього Кодексу».

Відповідно, ст. 304 КПК України доцільно доповнити ч. 1-1 наступного змісту:

«1-1. Слідчий суддя, встановивши, що скаргу подано без додержання вимог, передбачених частиною 1-1 статті 303 цього Кодексу, постановляє ухвалу про залишення скарги без руху, в якій зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їхнього усунення, який не може перевищувати семи днів з дня отримання ухвали особою, яка подала скаргу. Копія ухвали про залишення скарги без руху невідкладно надсилається особі, яка подала апеляційну скаргу».

Такий висновок було зроблено шляхом зіставлення поняття «скарга» в Главі 26 КПК України, та поняття «апеляційна скарга», характеристика якої надається в чинному кримінальному процесуальному законодавстві. З урахуванням того факту, що законодавець використовує подібні терміни, запропоновано поширити частину вимог, які ставляться до апеляційної скарги, на скарги, які подаються на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача та прокурора.

10. У ч. 3 ст. 306 КПК України наявне імперативне зобов'язання участі скаржника у розгляді скарги. Водночас відсутність кримінальної процесуальної відповідальності за недотримання такої вимоги (проблема, яка є вкрай актуальною у чинному КПК України) змушує правозастосувачів шукати найбільш оптимальні способи вирішення відповідної правової невизначеності. Слідчі судді ВАКС слушно приймали рішення про необхідність розгляду скарги без участі особи, яка таку скаргу заявила, адже до суду надходили відповідні заяви.

Тому задля забезпечення відповідності кримінального процесуального законодавства правозастосовній практиці пропонується розширити ч. 3 ст. 306 КПК України та дописати в ній вже фактично чинну судову практику, яка краще відповідає наявній правовій ситуації. Так, може бути запропонована наступна редакція даного положення:

«3. Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за ~~обов'язкової~~ участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржуються. Якщо особа, яка подала скаргу, не з'явилася в судове засідання, слідчий суддя приймає рішення про відмову у задоволенні скарги, крім випадків, встановлених цією статтею.

Скарга може бути розглянута за відсутності особи, яка її подала, якщо від неї надійшло клопотання про розгляд скарги за її відсутності.

Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги».

11. У чинному кримінальному процесуальному законодавстві відсутні будь-які нормативні обмеження щодо неможливості повторного звернення з аналогічними скаргами. У зв'язку з цим пропонується доповнити ст. 303 КПК України частиною четвертою наступного змісту: «4. Повторне звернення зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора за тих самих підстав не допускається». У такий спосіб буде досягнуто розумний баланс між захистом прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження та недопущенням зловживання процесуальними правами. При цьому робиться акцент саме на тому, що повторне звернення не допускається за тієї умови, що у скарзі будуть зазначені ті самі підстави для оскарження того самого рішення, дії чи бездіяльності.

12. Одним з основних прав, яким наділений викривач, є право на отримання винагороди. Отримання такої винагороди напряму залежить від обвинувального вироку суду, який, зі свого боку, напряму залежить від обвинувального акту, який, вже в свою чергу, напряму залежить від повідомлення про підозру. Скасування повідомлення про підозру робить неможливим отримання винагороди за відповідним обвинуваченням. Тому ми вважаємо, що викривач також має бути наділений правом подавати апеляційну скаргу за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру. Водночас таке право має бути обмежене його зацікавленістю в кримінальному провадженні. Тому пропонується п. 9-3 ч. 1 ст. 393 КПК України викласти в наступній редакції: «викривач – у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу *або під час апеляційного оскарження ухвали за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру*». У даному випадку наголошується, що викривач зможе подавати апеляційну скаргу лише в тому випадку, коли це прямо стосується питання отримання ним винагороди.

13. Було встановлено, що існують наступні підстави для оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру та, відповідно, для скасування судового рішення:

1) апеляційна скарга стосується самої підозри. Наприклад, захисник може подати скаргу до слідчого судді про скасування підозри через те, що вона була необґрунтована або якщо були допущені істотні порушення під час її вручення. Слідчий суддя, не вбачаючи підстав для задоволення скарги, залишає підозру без зміни. Відповідно, подаючи апеляційну скаргу в даному випадку, сторона захисту хоча і висловлює свою незгоду з позицією слідчого судді, проте буде просити суд апеляційної інстанції ще раз перевірити незаконність та необґрунтованість самої підозри, з якою не погодився слідчий суддя;

2) апеляційна скарга стосується висновків або дій слідчого судді. У цьому випадку скарга подається саме через рішення слідчого судді, яке було винесено за результатами розгляду скарги. Наприклад, якщо слідчий суддя виносить ухвалу про повернення скарги або про відмову у відкритті провадження за скаргою, то в такому випадку основний акцент в апеляційній скарзі буде робитися не на незаконність чи необґрунтованість підозри, а саме на позицію суду, яка, на думку скаржника, не відповідає законодавству чи обставинам кримінального провадження. Це ж буде стосуватися випадків, коли, на думку особи, яка подає апеляційну скаргу, слідчий суддя допустив порушення вимог кримінального чи кримінального процесуального законодавства під час розгляду скарги на повідомлення про підозру. У такому випадку підозра взагалі може не бути предметом апеляційного дослідження;

3) апеляційна скарга стосується і підозри, і рішення слідчого судді. У даному випадку об'єднуються дві попередні підстави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аленін Ю. П., Гловюк І. В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2014. № 1. С. 161-169.
2. Андрух В. В. Проблеми правового регулювання оскарження повідомлення про підозру. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 84, частина 4. С. 11-17.
3. Андрушко П. П. Повідомлення про підозру спеціальному суб'єкту. Гра поза правилами: проблемні питання пред'явлення підозри спеціальному суб'єкту та її обґрунтованість. Різні підходи до правозастосування: тези виступів. Київ: Нац. асоціація адвокатів, 2020. 20 с.
4. Баранов С. О. Запобігання корупції в приватній сфері в Україні. Матер. XII Міжн. наук.-практ. конф. «Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави». ОДУВС (Одеса, 26 березня 2020 р.). Одеса, 2020. С. 106-108.
5. Баулін О. В. Оскарження процесуальних дій та рішень міліції як органу дізнання. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2004. № 1. С. 116-120.
6. Бірюченський О. Проблеми забезпечення прав особи на захист у кримінальному судочинстві. *Вісник Верховного Суду України*. 1999. № 6. С. 50-55.
7. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України : дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 40 с.
8. Большаков Є. В. Апеляційне оскарження рішень судді, постановлених в порядку судового контролю у досудових стадіях кримінального процесу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2011. 206 с.

9. Бортун М. Взаємодія прокурора зі слідчим, слідчим суддею на стадії досудового розслідування. *Вісник національної академії прокуратури України*. 2013. №4. С. 95-100.
10. Бублик Н. С. Вручення письмового повідомлення про підозру особам, щодо яких здійснюється особливий порядок кримінального провадження. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2019. Вип. 3. С. 99-109.
11. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Х. : Юрайт, 2017. 408 с.
12. Виклад фактичних обставин кримінального правопорушення в обвинувальному акті має значення для реалізації права підозрюваного на захист – ВС. *Верховний суд: офіційний веб-сайт*. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1149361/>.
13. Вознюк В. Оскарження дій органів досудового слідства. *Юридичний вісник України*. 2002. 23-29 берез. С. 7.
14. Гарматюк В. О. Особливості правосуддя у кримінальних провадженнях щодо корупційних злочинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2022. Випуск 72: частина 2. С. 132-137.
15. Глинська Н. В., Клепка Д. І. Оскарження повідомлення про підозру під час досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2019. № 4. С. 17-32.
16. Гловюк І. В. Повноваження слідчого судді у досудовому провадженні. *Митна справа*. 2012. № 6. Ч. 2. Кн. 2. С. 103-110.
17. Головкін Б. М. Про корупцію в приватному секторі. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 4. С. 347-354. С. 348.
18. Городецька М. С. Застосування стандартів доказування у кримінальному провадженні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. № 2 (2) 2021. С. 67-74.

19. Гринюк В. О. Повідомлення про підозру як форма здійснення первинного обвинувачення у кримінальному провадженні. *Форум права*. 2017. № 1. С. 20-25.
20. Гузела М., Палюх А. Поняття повідомлення про підозру в кримінальному провадженні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія : Юридичні науки : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2017. № 876. С. 249-254.
21. Гура В. В. Поняття корупції як економіко-правового феномену. *Вчені записки Університету «Крок»*. 2021. «№ 4. URL : nku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/456.
22. Гуртієва Л. М. Окремі позиції Європейського суду з прав людини щодо обґрунтованості та вмотивованості судових рішень у кримінальному судочинстві. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 282-286.
23. Гусаров С. М. Корупція як загроза національному й міжнародному правопорядку в умовах глобалізації. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції* : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 квітня 2014 року, м. Харків). Х. : Золота миля, 2014. С. 9-13.
24. Гусаров С. М. Поняття та види корупційних правопорушень, за вчинення яких встановлено кримінальну відповідальність. *Особливості застосування антикорупційного законодавства: від розслідування до вироку суду* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 жовт. 2019 р.). С. 52-56.
25. Довідник термінів у практиці ЄСПЛ з питань кримінального судочинства / Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, М. М. Стоянов, В. К. Волошина, В. А. Завтур, В. В. Сидорчук. Одеса: Фенікс, 2022. 48 с.

26. Єзерський Р. Роль слідчого судді згідно Кримінально-процесуального кодексу України. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: XIX звітна науково-практична конференція* (м. Львів, 7-8 лютого 2013 р.). Львів: Юрид. ф-т Львів. нац. ун-ту ім. Івана Франка, 2013. С. 312-314.
27. Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2017. 237 с.
28. Закон України «Про Вищий антикорупційний суд». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 24, ст. 212. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text>.
29. Закон України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 48, ст. 436. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#Text>.
30. Закон України «Про запобігання корупції». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
31. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 47, ст. 2051. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>.
32. Захарчук О. З. Нормативне закріплення корупційних злочинів за законодавством України та їх класифікація. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2015. № 813. С. 33-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_8.
33. Ісакова І. Визнання підозри необґрунтованою у рішеннях ВАКС. *Ліга закон: офіційний веб-сайт*. URL:

https://jurliga.ligazakon.net/analytics/232855_viznannya-pdozri-neobruntovanouyu-rshennyakh-vaks.

34. Камчатна Д. І. Деякі аспекти визначення поняття інституту оскарження рішень, дій чи бездіяльності під час досудового розслідування. *Актуальні питання підготовки фахівців у вищих навчальних закладах: досвід, проблеми, перспективи*: Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 7-8 червня 2013 р.). Чернігів: Чернігівський юридичний коледж ДПтС України Видавець Лозовий В. М, 2013. С. 121-123.

35. Капліна О. В. Підозра у кримінальному провадженні : поняття, ознаки, сутність. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 238-242.

36. Клепка Д. І. Оскарження рішень, дій чи бездіяльність під час досудового розслідування як окремий вид провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 222 с.

37. Коваленко Є. Г., Маляренко В. Т. Кримінальний процес України : підручник, 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 712 с.

38. Короткевич М. Є., Пушкар П. В. Зміст обов'язку суду забезпечити дотримання права на свободу та особисту недоторканність у світлі практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Верховного Суду України*. № 8 (180). 2015. С. 36-48.

39. Костів Н. Р. Повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права. *Теоретичні та практичні проблеми розвитку кримінального права і процесу* : матеріали наукового семінару (м. Івано-Франківськ, 6 груд. 2012 р.). 2012. С. 125-128.

40. Крет Г. Р. Система стандартів доказування у кримінальному процесі України. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2019. № 19. С. 132-139.

41. Крикливець Д. Є. Реалізація засади змагальності під час розгляду скарг слідчим суддею : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2016. 321 с.

42. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст. 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
43. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. проф. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К. : Юстініан, 2012. 1224 с.
44. Кримчук С. Г. Теоретико-правові та прикладні основи здійснення повідомлення про підозру в кримінальному провадженні: дис. ... доктора філософії 081 Право. Київ, 2020. 223 с.
45. Курило М. Щодо можливості уніфікації принципів цивільного, адміністративного, господарського та кримінального процесуального права. *Право України*, 2013. № 8. С. 271-277.
46. Курс цивільного процесу : підручник / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. Х. : Право, 2011. 1352 с.
47. Кушпіт В. П., Циліорик І. І. Про слідчого суддю як суб'єкта здійснення судового контролю. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки : збірник наук. праць. 2016. № 850. С. 513-520.
48. Лаврова В. Строки оскарження повідомлення про підозру: практичні і теоретичні аспекти. *Юридичний вісник*. 2021. № 2. С. 166-176.
49. Левицький М. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії та бездіяльність слідчого або прокурора. *Судова влада: офіційний веб-сайт*. URL: https://gl.lv.court.gov.ua/sud1304/knowledge_base/259162/.
50. Лисенкова К. Є. Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів досудового розслідування чи прокурора в досудовому кримінальному провадженні через призму принципу змагальності сторін. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 3. С. 142-153.
51. Лобойко Л. М. Кримінальний процес : підручник. К. : Істина, 2014. 432 с.

52. Макаренков О. Л. Правова інституціоналізація антикорупційних трансформацій органів публічної адміністрації у відкритому суспільстві : автореферат. дис. ... д-ра юрид. наук, 12.00.07. Запоріжжя 2021. 42 с.
53. Максименко Н. Поняття та правова природа підозри. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. С. 164-168.
54. Маслюк О. В. Процесуальна діяльність захисника зі спростування підозри (обвинувачення) : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2017. 217 с.
55. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії. Київ: Атіка, 2001.
56. Мельник М. І. Кримінологічні та кримінально-правові проблеми протидії корупції : дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2002. 506 с.
57. Михайленко Д. Г. Кваліфікація корупційних злочинів : навч.-метод. посіб. для студентів 5-го курсу Інституту прокуратури та слідства. Одеса : Юридична література, 2013. 136 с.
58. Мудрицька К. О. Проблемні аспекти теоретико-процесуального розмежування поняття «обґрунтованість» та «вмотивованості» судового рішення. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 2. С. 25-29.
59. Музиченко Т. О. Апеляційне оскарження ухвал слідчого судді щодо правомірності обмеження права власності особи у досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 326 с.
60. Нагачевський С. В. Функції слідчого судді під час здійснення досудового розслідування. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 301-310.
61. Настільна книга професійного судді (кримінальне провадження) / Н. О. Марчук, В. В. Касько, Р. О. Куйбіда, М. І. Хавронюк та ін.; за ред. Н. О. Марчук. К.: Арт-Дизайн, 2015. 248 с.
62. Огляд практики Вищого антикорупційного суду щодо розгляду та вирішення скарг на повідомлення про підозру за період з 05.09.2019 по

27.04.2020. ВАКС: офіційний веб-сайт. URL: https://hcac.court.gov.ua/userfiles/media/VAKS/statistics/review_05.2020.pdf.

63. Павлишин А. А., Слюсарчук Х. Р. Стандарти доказування у кримінальному провадженні. Львів : Видавництво ТзОВ «Колір ПРО», 2018. 292 с.

64. Панов М. І. Проблеми складу злочину та його функцій у доктрині кримінального права. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2013. № 1. С. 103-125.

65. Петришин О. В. Вітальне слово учасникам конференції. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі*: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.): у 2 ч. / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. Ч. 1. С. 12-13.

66. Пожар В. Г. Щодо обґрунтованості та вмотивованості судового рішення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 18 травня 2018 р., Одеса, 2018, Т. 2. С. 297-300.

67. Полянський Ю. Є. Вищий антикорупційний суд: проблеми становлення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської інтеграції* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 2 / відп. ред. Г. О. Ульянова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 108-110.

68. Постанова ВП ВС від 11.12.2019, справа № 536/2475/14-к. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86365236>.

69. Постанова ВС від 08.10.2019, справа № 639/8329/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238666>.

70. Постанова ВС від 14.02.2023, справа № 405/680/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075175>.

71. Постанова ВС від 15.02.2022, справа № 219/12703/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103402784>.

72. Постанова ВС від 17.02.2021, справа № 344/6630/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95067240>.
73. Постанова ВС від 25.09.2018, справа № 210/4412/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76859981>.
74. Пуканич Е. Чи є повідомлення про підозру процесуальною дією і чи має потерпілий право звертатися до прокурора з клопотанням про повідомлення особі про підозру. *Протокол : юридичний інтернет-ресурс*. URL : https://protocol.ua/ua/chi_e_povidomlennya_pro_pidozru_protsesualnoyu_dieyu_i_chi_mae_poterpiliy_pravo_zvertatisya_do_prokurora_z_klopotannyam_pro_povidomlennya_osobi_pro_pidozru/.
75. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 20 с.
76. Пшенічко С. О. Повноваження слідчого судді з розгляду та вирішення скарг у досудовому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2014. 200 с.
77. Ренкас А. А. Підстави та процесуальний порядок повідомлення про підозру окремій категорії осіб: дис. ... доктора філософії. Одеса, 2024. 217 с.
78. Ринда В. В. Прокурорський нагляд, судовий та відомчий контроль за провадженням дізнання: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2012. 160 с.
79. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України (справа про розгляд судом окремих постанов слідчого і прокурора) від 30.01.2003 № 3-рп/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-03#Text>.

80. Рішення у справі «Михайлюк та Петров проти України» (Заява № 11932/02). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500#Text.
81. Рішення у справі «Белоусов проти України» (Заява № 4494/07). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text.
82. Рішення у справі «Лабіта проти Італії» (Labita v. Italy). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-125443"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
83. Рішення у справі «Меріт проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_214#Text.
84. Рішення у справі «Нечипорук і Йонкало проти України» (Заява № 42310/04). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_683#Text.
85. Рогатинська Н. З. Слідчий суддя: постановка та дослідження проблеми в Україні. *Право і суспільство*. 2014. № 1-2. С. 284-287.
86. Рогатюк І. В. Повідомлення про підозру : значення інституту та проблеми правозастосування. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 3. С. 115-124.
87. Ромасєв О. В. Актуальні питання забезпечення розгляду слідчим суддею скарг під час досудового розслідування за участю затриманих осіб або осіб, які тримаються під вартою. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. 2018. Випуск 2. Том 3. С. 140-143.
88. Ромасєв О. В. Оскарження рішень, дій, бездіяльності слідчого, прокурора під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2019. 245 с.
89. Савенко М. Є. Апеляційне оскарження та перегляд ухвал слідчого судді, постановлених під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2020. 281 с.
90. Сиза Н. П. Законність і обґрунтованість ухвали слідчого судді. *Вісник кримінального судочинства*. 2022. № 3-4. С. 35-45.
91. Сиза Н. П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. 2012. № 2 (6).

92. Сисоєнко Г. І. Закінчення досудового розслідування. *Вісн. Акад. адвокатури України*. 2015. Т. 12. № 2 (33). С. 145-153.
93. Скрипіна Ю. В. Слідчий суддя в системі кримінально-процесуальної діяльності (порівняльно-правове дослідження) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2008. 219 с.
94. Слідчий суддя: актуальні питання діяльності: науково-практичний посіб./кол. авторів; за заг. ред. О. С. Короткової, І. С. Шаповалової. Київ, 2024. 174 с.
95. Сліпченко В. І. Апеляційне провадження в системі кримінально-процесуальних стадій : автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2007. 19 с.
96. Слюсарчук Х. Р. Оскарження повідомлення про підозру у кримінальному провадженні: *Contra spem spero! Право і суспільство*. 2019. № 4. С. 314-322.
97. Стоянов М. М., Торбас О. О. «Нові» критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. *Правові новели*. 2021. № 13. С. 125-130.
98. Тайлієва Х. Р. Обґрунтованість деяких підсумкових рішень суду першої інстанції. *In: Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2015. nr. 5/1(15), С. 119-121.
99. Танривердієв Хазарі Муса-огли. Особливості повідомлення про підозру народним депутатам України. *Юридичний вісник*. 2020. № 3. С. 233-240.
100. Торбас О. О. До питання визначення строків досудового розслідування. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 78-87.
101. Туманянц А. Р. Інститут підозри у кримінальному процесі та його значення за новим КПК України. *Досудове розслідування : актуальні проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали постійно діючого наук.-практ. семінару, 19 жовт. 2012 р. Харків, 2012. С. 168-172.

102. Туманянц А. Р. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 293-299.
103. Удовика Л. Г., Калугіна І. О. Поняття корупції: наукові підходи та легальне тлумачення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 12. С. 51-55.
104. Узагальнення про практику розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів досудового розслідування чи прокурора під час досудового розслідування : Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 12 січня 2017 року № 9-49/0/4-17. URL: <https://lips.kigazakon.net/documents/VRR00212>.
105. Ухвала Ап ВАРС від 02.08.2022, справа № 991/1960/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105620137>.
106. Ухвала Ап ВАРС від 03.02.2023, справа № 991/96/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108862289>.
107. Ухвала Ап ВАРС від 03.12.2021, справа № 991/7745/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101721254>.
108. Ухвала Ап ВАРС від 06.04.2023, справа № 991/1912/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110084360>.
109. Ухвала Ап ВАРС від 08.01.2020, справа № 4910/11/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86825343>.
110. Ухвала Ап ВАРС від 11.12.2019, справа № 760/15361/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86293546>.
111. Ухвала Ап ВАРС від 12.10.2023, справа № 991/5576/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114228269>.
112. Ухвала Ап ВАРС від 18.04.2023, справа № 991/1189/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110371052>.
113. Ухвала Ап ВАРС від 22.09.2021, справа № 991/5551/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99844011>.

114. Ухвала Ап ВАКС від 28.04.2020, справа № 991/1011/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89033787>.
115. Ухвала Ап ВАКС від 28.09.2023, справа № 991/7900/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113880433>.
116. Ухвала Апеляційного суду Кіровоградської області від 12.06.2017 р., справа № 404/878/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/67279107>.
117. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 11.12.2017 р., справа № 757/4640/17-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71041449>.
118. Ухвала ВАКС від 17.05.2023, справа № 991/2758/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110983052>.
119. Ухвала ВС від 11.04.2022, справа № 727/6909/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103938492>.
120. Ухвала Житомирського апеляційного суду від 24.02.2020 р., справа № 935/154/20. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/87917442>.
121. Ухвала Київського апеляційного суду від 11.03.2019 р., справа № 753/24244/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80556475>.
122. Ухвала слідчого судді ВАКС від 01.12.2020, справа № 991/9613/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93247836>.
123. Ухвала слідчого судді ВАКС від 02.05.2024, справа № 991/3569/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118972988>.
124. Ухвала слідчого судді ВАКС від 02.07.2021, справа № 991/4441/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98064110>.
125. Ухвала слідчого судді ВАКС від 02.11.2020, справа № 991/8977/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92601300>.
126. Ухвала слідчого судді ВАКС від 04.02.2020, справа № 991/969/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87360269>.
127. Ухвала слідчого судді ВАКС від 04.03.2024, справа № 991/1178/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117528029>.

128. Ухвала слідчого судді ВАКС від 04.10.2023, справа № 991/8150/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114041554>.
129. Ухвала слідчого судді ВАКС від 06.05.2021, справа № 991/3005/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96773867>.
130. Ухвала слідчого судді ВАКС від 08.01.2024, справа № 991/11249/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116252499>.
131. Ухвала слідчого судді ВАКС від 11.07.2022, справа № 991/2360/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252488>.
132. Ухвала слідчого судді ВАКС від 12.05.2022, справа № 991/1523/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104333496>.
133. Ухвала слідчого судді ВАКС від 12.08.2020, справа № 991/6716/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90933002>.
134. Ухвала слідчого судді ВАКС від 12.12.2024, справа № 991/13812/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123710443>.
135. Ухвала слідчого судді ВАКС від 14.04.2021, справа № 991/2154/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96330214>.
136. Ухвала слідчого судді ВАКС від 14.07.2022, справа № 991/2386/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105292560>.
137. Ухвала слідчого судді ВАКС від 14.09.2021, справа № 991/6088/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99599486>.
138. Ухвала слідчого судді ВАКС від 15.05.2023, справа № 991/1189/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110991090>.
139. Ухвала слідчого судді ВАКС від 18.09.2023, справа № 991/7900/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113689380>.
140. Ухвала слідчого судді ВАКС від 18.12.2019, справа № 991/2177/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86435245>.
141. Ухвала слідчого судді ВАКС від 19.08.2021, справа № 991/5746/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99096786>.
142. Ухвала слідчого судді ВАКС від 19.12.2022, справа № 991/6120/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108093803>

143. Ухвала слідчого судді ВАКС від 20.05.2022, справа № 991/1671/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104417624>.
144. Ухвала слідчого судді ВАКС від 21.01.2020, справа № 757/61880/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87033836>
145. Ухвала слідчого судді ВАКС від 21.11.2024, справа № 991/11817/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123355499>.
146. Ухвала слідчого судді ВАКС від 22.05.2024, справа № 991/4150/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119320672>.
147. Ухвала слідчого судді ВАКС від 23.07.2024, справа № 991/5889/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120659318>.
148. Ухвала слідчого судді ВАКС від 24.02.2021, справа № 991/1218/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95093756>.
149. Ухвала слідчого судді ВАКС від 24.02.2023, справа № 991/1578/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109290101>.
150. Ухвала слідчого судді ВАКС від 24.09.2021, справа № 991/6600/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99884342>.
151. Ухвала слідчого судді ВАКС від 24.11.2020, справа № 991/9613/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93069636>.
152. Ухвала слідчого судді ВАКС від 25.01.2023, справа № 991/550/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108601079>.
153. Ухвала слідчого судді ВАКС від 26.04.2021, справа № 991/2850/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96536478>.
154. Ухвала слідчого судді ВАКС від 27.04.2020, справа № 991/3338/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88951445>.
155. Ухвала слідчого судді ВАКС від 28.03.2024, справа № 991/2050/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117995783>.
156. Ухвала слідчого судді ВАКС від 28.05.2021, справа № 991/3597/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97251198>.
157. Ухвала слідчого судді ВАКС від 28.12.2023, справа № 991/11144/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116038610>.

158. Ухвала слідчого судді ВАКС від 29.06.2022, справа № 991/2093/22. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105065317>.

159. Ухвала слідчого судді ВАКС від 31.03.2020, справа № 991/2798/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88535871>.

160. Ухвала слідчого судді Деснянського районного суду м. Чернігова від 08.05.2019, справа № 1-кк/750/2350/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81713865>.

161. Ухвала слідчого судді Київського районного суду м. Одеси від 10.06.2016 р., справа № 520/6891/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/62616602>.

162. Ухвала слідчого судді Миколаївського районного суду Львівської обл. від 03.03.2017 р., справа № 447/525/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/65152428>.

163. Ухвала слідчого судді Народицького районного суду Житомирської обл. від 08.01.2020 р., справа № 284/4/20. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/86784922>.

164. Ухвала слідчого судді Ріпкинського районного суду Чернігівської обл. від 26.12.2017 р., справа № 743/1691/17. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71229956>.

165. Ухвала слідчого судді Святошинського районного суду м. Києва від 23.07.2015 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/6867051>.

166. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 18.04.2019 р., справа № 760/3177/19. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81543818>.

167. Ухвала Центрально-Міського районного суду м. Кривого Рогу від 27.11.2023 р., справа № 216/4025/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115330925>.

168. Фазикош Г. В. Судове рішення в цивільному судочинстві : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. 2008. 21 с.

169. Холондович І. І. Підстави і процесуальний порядок оскарження повідомлення про підозру: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2019. 231 с.
170. Чехунов М. В. Форми корупції в приватній сфері: міжнародний підхід. *Часопис Київського університету права*. 2023. № 4. С. 225-229.
171. Шапутько С. В. Повноваження слідчого судді щодо судового контролю у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2008. 280 с.
172. Шаренко С. Л. Проблемні питання розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 5. С. 44-50.
173. Шаренко С. Розгляд слідчим суддею скарг на рішення, дії чи бездіяльність дізнавача, слідчого або прокурора. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 247-253.
174. Шкелебей В. А. Способи та порядок вручення письмового повідомлення про підозру. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 4. С. 110-114.
175. Юридична відповідальність за корупційні правопорушення : навч. посіб. / С. М. Клімова, Т. В. Ковальова, М. О. Тучак. Харків : Магістр, 2012. 260 с.
176. CASE OF FOX, CAMPBELL AND HARTLEY v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 12244/86; 12245/86; 12383/86). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-57721"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
177. CASE OF O'HARA v. THE UNITED KINGDOM (Application no. 37555/97). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-59721"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).
178. PROCEEDINGS UNDER ARTICLE 46 § 4 IN THE CASE OF ILGAR MAMMADOV v. AZERBAIJAN (Application no. 15172/13). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{"itemid":\["001-193543"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{).
179. Z v. Finland - 22009/93 Judgment 25.2.1997. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["002-9432"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Публікації, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Лукащук К.Р. Підстави для скасування підозри у кримінальному процесі. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2024. № 27. С. 94-99. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-14-27-94-99>.
2. Лукащук К.Р. Оскарження незаконного повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. *Держава та регіони. Серія: Право.* 2024. №4. С. 260-265. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.42>.
3. Лукащук К.Р. Загальна характеристика підстав оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2024. №12. С. 643-646. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/150>.
4. Lisitsyna, Y., Gurtieva, L., Pavlyshyn, A., Lukashchuk, K., & Nuriyev, E.Z. Corruption Crimes and Peculiarities of their Investigation Procedure under Martial Law. *Amazonia Investiga.* 2022. № 11(54). P. 41-49. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.4>.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Лукащук К.Р. Оскарження повідомлення про підозру в корупційному правопорушенні. *Європейські орієнтири розвитку України: науково-практичний вимір в умовах воєнних викликів: матеріали Міжнар.наук.-*

практ. конф. (м. Одеса, 26 квітня 2024). / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Фенікс, 2024. С. 445-446.

2. Лукашук К.Р. Concept and essence of corruption in local self-government bodies *Поняття та сутність корупції в органах місцевого самоврядування. Сучасні виклики соціально-економічного розвитку для державної політики, юридичної практики та бізнес-адміністрування. Contemporary Challenges of Socio-Economic Development for Public Policy, Legal Practice and Business Administration : 2nd International Conference (May 28–29, 2024. Warsaw, Poland) : East European Association of Scientists, 2024. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12391512>.*

3. Лукашук К. Р. Повідомлення про підозру як інститут кримінального процесуального права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 2. С. 341-343.*

4. Лукашук К. Р. Повідомлення про підозру особі, що знаходиться за межами кордону України: проблеми теорії та практики. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності : Матер. Міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.) / уклад.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса, 2022. С. 96-99.*

5. Лукашук К. Р. Новелізація інституту оскарження повідомлення про підозру слідчому судді. *Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 17 грудня 2021 р.) / за ред. М. Р. Аракеяна, К.І. Спасової ; уклад.: Ю.Д. Батан, О.С. Бондарчук, В. С. Кучерявенко ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2021. С. 175-178.*

6. Лукащук К. Р. Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді: багатоаспектність поняття. *Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присв. до 75-річчя д.ю.н., проф. Ю. П. Аленіна (м. Одеса, 20 лист. 2021) / відп. ред.: Л. І. Аркуша, О. О. Торбас, В. А. Завтур ; НУ «ОЮА». Одеса, 2021. С. 111-114.

7. Лукащук К.Р. Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень. *Правова наука і державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів*. матеріали XV Міжнародної науковопрактичної конференції (м. Суми, 26 квітня 2024). / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми: СФ ХНУВС, 2024. С. 209-211.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дослідження були оприлюднені на: Міжнародній науково-практичній конференції «Кримінальна юстиція сучасної України: виклики та перспективи» (Одеса, 20 листопада 2021 року); Всеукраїнській науковій конференції молодих вчених «Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та перспективи розвитку» (Одеса, 17 грудня 2021 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (Одеса, 9 грудня 2022 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (Одеса, 19 травня 2023 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Правова наука і державотворення в Україні у контексті інтеграційних процесів» (Суми, 26 квітня 2024 року); Міжнародній конференції «Сучасні виклики соціально-економічного розвитку для державної політики, юридичної практики та бізнес-адміністрування» (Варшава, 28-29 травня 2024 року).

Порівняльна таблиця змін і доповнень до законодавства України

№	Чинна редакція	Пропозиція
<i>Закон України «Про запобігання корупції»</i>		
1.	<p>ч. 1 ст. 1</p> <p>корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей;</p>	<p>ч. 1 ст. 1</p> <p>корупція – використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або, відповідно, обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей;</p>
<i>Кримінальний процесуальний кодекс України</i>		
2.	<p>ч. 3 ст. 276</p> <p>Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав.</p>	<p>ч. 3 ст. 276</p> <p>Після повідомлення про права слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного зобов'язані детально роз'яснити кожне із зазначених прав. Також після повідомлення про підозру слідчий, прокурор або інша уповноважена службова особа на прохання підозрюваного, його захисника або законного представника повинні надати доступ до матеріалів досудового розслідування, якими обґрунтовується відповідна підозра. Допускається не надавати доступ до матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального</p>

		провадження може зашкодити досудовому розслідуванню
3.	ч. 1 ст. 278 Письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення - у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень.	ч. 1 ст. 278 Письмове повідомлення про підозру вручається слідчим або прокурором, а у випадку неможливості такого вручення – у спосіб, передбачений цим Кодексом для вручення повідомлень
4.	ч. 1-1 ст. 303 КПК Відсутня	ч. 1-1 ст. 303 КПК Скарга подається в письмовій формі. У скарзі зазначаються: 1) найменування суду, до слідчого судді якого звертається особа, яка подає скаргу; 2) прізвище, ім'я та по батькові (найменування), місце проживання (перебування) особи, яка подає скаргу, а також номер засобу зв'язку, адреса електронної пошти, якщо такі є; 3) рішення, дія або бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, яка оскаржується; 4) вимоги особи, яка подає скаргу, та їхнє обґрунтування із зазначенням того, у чому полягає незаконність рішення, дії чи бездіяльності; 5) перелік матеріалів, що додаються. Скарга підписується особою, яка її подає. Якщо скаргу подає захисник, представник потерпілого, або особа, яка відповідно до частини першої даної статті представляє інтереси особи, яка подає скаргу, то до неї додаються оформлені належним чином документи, що підтверджують його повноваження відповідно до вимог цього Кодексу
5.	ч. 4 ст. 303 Відсутня	ч. 4 ст. 303 Повторне звернення зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора за тих самих підстав не допускається
6.	ч. 1-1 ст. 304 Відсутня	ч. 1-1 ст. 304 Слідчий суддя, встановивши, що скаргу подано без додержання вимог, передбачених частиною 1-1 статті 303 цього Кодексу, постановляє ухвалу

		про залишення скарги без руху, в якій зазначаються недоліки скарги і встановлюється достатній строк для їхнього усунення, який не може перевищувати семи днів з дня отримання ухвали особою, яка подала скаргу. Копія ухвали про залишення скарги без руху невідкладно надсилається особі, яка подала апеляційну скаргу
7.	ч. 3 ст. 306 Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за обов'язкової участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржується. Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги.	ч. 3 ст. 306 Розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування здійснюється за участі особи, яка подала скаргу, чи її захисника, представника та слідчого, дізнавача чи прокурора, рішення, дії чи бездіяльність яких оскаржуються. Якщо особа, яка подала скаргу, не з'явилася в судове засідання, слідчий суддя приймає рішення про відмову у задоволенні скарги, крім випадків, встановлених цією статтею. Скарга може бути розглянута за відсутності особи, яка її подала, якщо від неї надійшло клопотання про розгляд скарги за її відсутності. Відсутність слідчого, дізнавача чи прокурора не є перешкодою для розгляду скарги
8.	п. 9-3 ч. 1 ст. 393 викривач - у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу	п. 9-3 ч. 1 ст. 393 викривач – у частині, що стосується його інтересів під час вирішення питання виплати йому винагороди як викривачу або під час апеляційного оскарження ухвали за результатами розгляду скарги на повідомлення про підозру

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Національного університету

«Одеська юридична академія»

Олег ТОДОЩАК

22 травня 2025 р.

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Лукашук Каріни Русланівни на тему: «Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» у навчальний процес Національного університету «Одеська юридична академія»

Комісія у складі: завідувача кафедри кримінального процесу, д.ю.н, професора Торбаса Олександра Олександровича, завідувача кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності, д.ю.н, професора Аркуші Лариси Ігорівни, професора кафедри кримінального процесу, д.ю.н., професора Аленіна Юрія Павловича, склала цей акт з приводу того, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження Лукашук Каріни Русланівни на тему: «Оскарження повідомлення про підозру слідчому судді при розслідуванні корупційних правопорушень» використовуються в навчальному процесі Національного університету «Одеська юридична академія» при викладанні навчального курсу «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального процесуального права», «Проведення слідчих (розшукових) дій» та в науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

Необхідність використання вказаних матеріалів у навчальному процесі зумовлюється тим, що у дисертаційному дослідженні містяться обґрунтовані наукові висновки щодо підстав та порядку оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. У навчальному процесі рекомендовано використання здобувачами матеріалів дисертаційного дослідження К.Р. Лукашук під час підготовки до практичних занять, а саме:

1. Лукашук К.Р. Підстави для скасування підозри у кримінальному процесі. Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право. 2024. № 27. С. 94-99. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-3047-2023-14-27-94-99>.

2. Лукашук К.Р. Оскарження незаконного повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Науково-виробничий журнал. Держава та регіони. Серія: Право. 2024. №4. С. 260-265. DOI: <https://doi.org/10.32782/1813-338X-2024.4.42>.

3. Лукашук К.Р. Загальна характеристика підстав оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. №12. С. 643-646. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/150>.

4. Lisitsyna, Y., Gurtieva, L., Pavlyshyn, A., Lukashchuk, K., & Nuriyev, E.Z. Corruption Crimes and Peculiarities of their Investigation Procedure under Martial Law. Amazonia Investiga. 2024. № 11(54). P. 41-49. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.4>.

Крім цього, результати дисертаційного дослідження К.Р. Лукашук використовуються при визначенні напрямів наукових пошуків і тем, дисертацій викладачів, аспірантів кафедри кримінального процесу та кафедри криміналістики, детективної та оперативно-розшукової діяльності Національного університету «Одеська юридична академія».

Голова комісії:

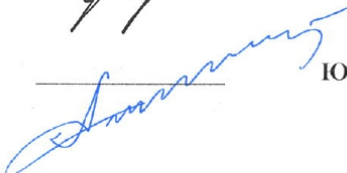

Олександр ТОРБАС

Члени комісії:

Лариса АРКУША

Юрій АЛЕНІН